

Қазақстан Республикасының Білім және Ғылым
Министрлігі¹
«Фемида» Орталық Қазақстан Академиясы

Жаналинова Г.А.

АЗАМАТТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ ҚҰҚЫҒЫ

Әдістемелік оқу күралы

Карағанды 2

Жаналинова Г.А. – «Азаматтық іс жүргізу құқығы»
әдістемелік оқу құралы

Қарағанды 2012

Ғылыми Кеңесімен қаралды және ұсынылды

Әдістемелік оқу құралы «Азаматтық іс жүргізу құқығы» курсының бағдарламасына сәйкес жаңа
заннаманың негізінде жасалды. Әдістемелік оқу құралында
қазіргі азаматтық іс жүргізудің құрылымы мен мазмұны,
семинар сабактарын жүргізу әдістемесі, кезендік
бақылауды жүргізу бойынша тапсырмалар көрсетілген.
Курс бойынша заңдар мен өзге нормативтік актілердің
тізбесі, сондай-ақ негізгі және қосымша әдеби қайнар
көздер берілген.

Жоғарғы және арнаулы оқу орындарының заң
факультетінің студенттері мен оқытушылары үшін
дайындалды.

Пікір жазғандар:

Б.Бейсенов атындағы ҚР ПМ Заң академиясының
«Азаматтық құқық» кафедрасының менгерушісі, заң
ғылымының кандидаты Қабдуев А.Е.

«Қылмыстық және қылмыстық іс жүргізу»
кафедрасының профессоры Ташибаев Ф.У.

Мазмұны
Алғы сөз

«Азаматтық іс жүргізу курсының бағдарламасы»

Семинар жоспары

Семинарларды жүргізу әдістемесі

Кезеңдік бақылауды жүргізу тапсырмалары

Емтихан сұрақтары

Курстың қысқаша мазмұны

\

Азаматтық іс жүргізудің, азаматтық іс жүргізу құқығының, азаматтық іс жүргізу құқығы ғылыминың түсінігі.

Азаматтық сот өндірісінің міндеттері, олардың түрлері.

Азаматтық іс жүргізудің сатылары

Азаматтық іс жүргізу құқығының қағидалары

Азаматтық іс жүргізу құқық қатынастары

Іске қатысушы тұлғалар

Тараптардың түсінігі

Азаматтық іс жүргізу құқық қабілеттілік және әрекет қабілеттілік

Процессуалдық бірігіп қатысуышылық, оның түрлері

Іс жүргізу құқық мирасқорлығы

Азаматтық іс жүргізудегі тиісті емес тарап және оның ауыстыру шарты

Азаматтық іс жүргізудегі үшінші тұлғалар

Азаматтық іс жүргізуге прокурордың қатысуы

Басқа тұлғалардың құқықтарын, қоғамдық және мемлекеттік мұдделерді

қорғау үшін мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару

органдарының іс жүргізуге қатысуы.

Соттағы өкілдік

Сот шығындары

Ведомстволық бағыныстырылыш түсінігі, оның түрлері

Соттылық және оның түрлері

Соттық дәлелдеу. Дәлелдеу қуралдары.

Дәлелдеу пәні. Дәлелдеуге жатпайтын фактілер.

Дәлелдеудің жалпы тәртібі

Дәлелдемелер ұғымы. Дәлелдемелердің жіктелуі.

Талап (ұғымы, элементтері, талап түрлері).

Талап қою құқығы

Жауапкердің мұдделерін қорғау

Құқықтар мен мұдделерді қорғауда талап тәсілдерімен билік ету.

Талап қоюды қамтамасыз ету.

Талап арызы

Талап арызын қабылдаудан бас тарту негіздері.

Талап арызды қайтару негіздері.

Талап арызды қозғалыссыз қалдыру

Сот бұйрығы

Азаматтық істі сотта қарauғa әзірлеу

Азаматтық істі сотта қарau

Сот отырысының хаттамасы

Бірінші сатыдағы сот актілері

Сот шешімінің заңды күші

Сырттай шешім

Ерекше талап қоюмен іс жүргізу

Ерекше іс жүргізу

Заңды күшіне еңбеген сот актілерін қайта қарau
бойынша іс жүргізу

Қадағалау тәртібімен іс жүргізу

Заңды күшіне енген сот шешімдерін, ұйғарымдарын
және қаулыларын

жаңадан анықталған мән-жайлар бойынша қайta
қарau жөнінде іс жүргізу.

Атқарушылық іс жүргізу

Алғы сөз

Азаматтық іс жүргізу құқығы жоғары заң оқу орындарының негізгі іргелі оқу пәндерінің бірі болып табылады.

Бұл оқу курсының оқыту пәні азаматтық істер бойынша сот төрелігін жүзеге асыру барысында пайда болатын қофамдық катынастарды реттейтін құқық нормалары, сондай-ақ азаматтық іс жүргізу құқығығынына тән құқықтық ұғымдар, теориялық көзқарастар мен тұжырымдар болып табылады.

Қазақстанда демократиялық қофам мен құқықтық мемлекет құруға сапалы заңдардың қабылдануын, құқықты жоғары деңгейде қолдануды, соттардың қатесіз және жүйеленген жұмысын, сот беделінің бұлжымастығын мойындауды талап етеді.

Қазақстан Республикасында соңғы жылдарында сот реформасы ҚР-ның «Қазақстан Республикасының сот жүйесі мен соттардың мәртебесі туралы» Конституциялық заңы, жаңа ҚР-ның Азаматтық іс жүргізу кодексі, ҚР-ның «Қылмыстық іс жүргізу кодексі, ҚР-ның «Әкімшілік құқықбұзушылық туралы» кодексі, сонымен қатар ҚР-ның «Атқарушылық өндіріс пен сот орындаушылардың мәртебесі туралы» заңдарын қабылдануымен нақты анықталады. Бұл сот әділдігінің жүйесін жүзеге асыруна объективті түрде бағытталған және оның жағдайына ең жағымды әсерін көрсетеді.

Құқықтың нарықтық және демократиялық табиғатын, азаматтық қофам мен мемлекеттің қазіргі заманғы құрылымын түсінетін білікті маман-заңгерлерді қалыптастыруға студенттердің Қазақстан

Республикасының азаматтық іс жүргізу заңнамасы саласында терең білім алуды ықпал етеді.

«ҚР-ның азаматтық іс жүргізу құқығы» курсын оқуының мақсаты студенттердің азаматтық істер бойынша сот төрелігін іске асыру барысында сот пен іске қатысуышылдардың арасында туындайтын қоғамдық қатынастарды реттейтін құқық нормаларының маңызын, құқықты қоргаудың сottық нысанының басымдылығын, құқық нормаларының оларды тәжірибеде қолданумен тығыз байланыстырылуын түсіндіру; студенттерде құқықтық көзқарастарды, барлық негізгі іс жүргізушілік институттар мен ұғымдар туралы дұрыс көзқарасты қалыптастыру; азаматтық іс жүргізу құқығы саласының мәні, азаматтық процестің сottық сот төрелігін жүзеге асыру бойынша қызметті екендігі, іс жүргізушілік құқықтық қатынастардың ерекшелігі, сottың және азаматтық сот ісін жүргізу қатысуышыларының құқықтары мен міндеттері, процесс сатылары туралы, яғни азаматтық іс жүргізу құқығы басшылыққа алатын құқықтық категориялар туралы дұрыс түсінік қалыптастыру.

Бұл курсты оқудың міндеті: құқықтың қажетті қайнар көздерін, бұл құқық саласының маңызды заң актілерін менгеру, азаматтық іс жүргізу құқығы қағидасын, оның нақты мазмұнын білу; азаматтық іс жүргізуге қатысуышылар мен сottың құқықтары мен міндеттерін оларға қойылатын талаптар туралы нақты көзқарастардың қалыптастыру.

Студенттер судья, прокурор, адвокат ретінде жұмысты орындау үшін тәжірибелік дағдыларға ие болып, іс жүргізу құжаттарын (талап арызды, шешімді, ұйғарымды, сот қаулысын, сот бүйріғын және т.б. сауатты құрастыра білуі тиіс.

Осы курсты мемлекет және құқық теориясы, конституциялық, азаматтық, экологиялық, еңбек, әкімшілік, қаржылық құқық тәрізді пәндерді білмейінше менгеру мүмкін емес, өйткені аталған пәндер шенберінде мемлекеттік басқару органдарының жүйесі туралы, субъективті құқықтар мен занды мұдделерді қорғау тәсілдері, материалдық құқықтық қатынастардың мазмұны және олардың субъектілері, материалдық құқықтық қатынастардың пайда болу, өзгеру және тоқтатылу негіздері туралы мәселелер оқытылады.

Аталған алуан түрлі материалдық құқықтық қатынастардан туындайтын құқық және занды мұдде туралы даулар сотта азаматтық сот ісін жүргізу тәртібімен қараудың және шешудің пәні болып табылады. Сондықтан азаматтық-іс жүргізушилік қызметті менгеру, сәйкес материалдық құқық салалары бойынша білімдермен тығыз байланысты.

1-тақырып. Азаматтық іс жүргізу құқығы саласының пәні, әдісі және жүйесі. Азаматтық іс жүргізу құқығының ғылымы.

Азаматтар мен ұйымдардың құқықтары мен занды мұдделерін қорғау нысандары. Сот арқылы қоргалуға конституциялық құқық.

Азаматтық сот ісін жүргізудің құқықтық мемлекетті құру кезеңіндегі міндеттері.

Құқық саласы ретінде азаматтық іс жүргізу құқығының түсінігі. Азаматтық іс жүргізу құқығының пәні, әдісі және жүйесі. Азаматтық іс жүргізу құқығының басқа құқық салаларымен арақатынасы.

Азаматтық іс жүргізу құқығының қайнар көздері. Қазақстан Республикасының азаматтық сот ісін жүргізу туралы заннамасы. .

Азаматтық сот ісін жүргізудің (процесстің) түсінігі. Бірінші сатыдағы сотта іс жүргізудің түрлері. Азаматтық іс жүргізудің сатылары.

Азаматтық іс жүргізу нысанының мәні, негізгі белгілері және маңызы.

Азаматтық іс жүргізу құқығының ғылымы (түсінігі, пәні және жүйесі)

2- тақырып. Азаматтық іс жүргізу құқығының қағидалары

Азаматтық іс жүргізу құқығы қағидаларының түсінігі және олардың маңызы. Азаматтық іс жүргізу құқығы қағидаларының жүйесі. Қағидалардың жіктелу мәселесі.

Азаматтық іс жүргізу құқығының үйимдастырушылық – функционалды қағидалары: сот төрелігін тек соттың жүзеге асыруы, судьялардың ауыстырылмайтындығы, судьялардың

тагайындалатындығы және сыйланатындығы, судьялардың тәуелсіздігі және олардың тек заңға бағынуы. Азаматтық істерді қарау кезіндегі жеке даралық және алқалық, азаматтар мен ұйымдардың заңмен сот алдындағы тендігі, жеке тұлғаның ар-намысы мен қадір-қасиетін құрметтеу, сotta істі қараудың жариялышы, сот ісін жүргізудің ұлттық тілі.

Азаматтық іс жүргізу құқығының функционалды қағидалары: заңдылық, диспозиттік, бәсекелестік, тараптардың іс жүргізуге тең құқықтығы, сotta қараудың ауызшалығы және тікелейлігі.

3- тақырып. Азаматтық іс жүргізушілік құқықтық қатынастар және олардың субъектілері.

Азаматтық іс жүргізушілік құқықтық қатынастардың түсінігі және олардың ерекшеліктері. Азаматтық іс жүргізушілік құқықтық қатынастардың пайда болуының алғы шарттары, мазмұны және объектісі.

Азаматтық іс жүргізушілік құқықтық қатынастардың субъектілері және оларды жіктеу,

Сот азаматтық іс жүргізушілік құқықтық қатынастардың міндетті субъектісі ретінде.

Іске қатысушы тұлғалар (түсінігі, белгілері және құрамы). Іске қатысушы тұлғалардың құқықтары мен міндеттері.

Азаматтық іс жүргізушілік құқықтық қатынастардың басқа субъектілері.

4- тақырып. Азаматтық іс жүргізудегі тараптар.

Азаматтық іс жүргізудегі тараптардың түсінігі. Тараптардың іс жүргізу құқықтары мен міндеттері.

Іс жүргізуге тең қатысу (түсінігі, мақсаттары, негіздері және тең қатысадың түрлери). Тең қатысуышылардың іс жүргізу құқықтары мен міндеттері.

Тиісті емес жауапкердің түсінігі. Тиісті емес жауапкерді ауыстыру.

Іс жүргізу құқық мирасқорлығы (түсінігі, негіздері). Құқық мирасқорының процесске кіру (тартылу) тәртібі және оның құқықтық жағдайы.

5- тақырып. Азаматтық іс жүргізудегі үшінші тұлғалар.

Азаматтық іс жүргізудегі үшінші тұлғалардың қатысуы. Олардың түрлері.

Даудың нысанасына дербес талаптарын мәлімдейтін үшінші тұлғалар. Олардың іске кірсіуінің негіздері және іс жүргізушілік тәртібі. Дербес талаптарын мәлімдейтін үшінші тұлғалардың іс жүргізу құқықтары мен міндеттері.

Даудың нысанасына дербес талаптарын мәлімдемейтін үшінші тұлғалар. Олардың іске қатысуға кірсіуінің немесе тартылуының негіздері және іс жүргізушілік тәртібі. Дербес талаптарын мәлімдемейтін үшінші тұлғалардың іс жүргізу құқықтары мен міндеттері.

6- тақырып. Азаматтық іс жүргізуге прокурордың қатысуы.

Азаматтық іс жүргізуге прокурордың қатысуының негіздері және нысандары. Прокурордың іс жүргізушілік жағдайы.

Прокурордың бірінші сатыдағы сотқа, апелляциялық және қадағалау сатысындағы соттарға қатысуы.

7- тақырып. Басқа тұлғалардың құқықтарын қорғау үшін мемлекеттік органдардың, жергілікті өзін

– өзі басқару органдардың, үйымдардың және жекелеген азаматтардың азаматтық іс жүргізуге қатысуы.

Басқа тұлғалардың құқықтарын және мұдделердің қорғау үшін мемлекеттік органдардың, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, үйымдардың және жекелеген азаматтардың азаматтық іс жүргізуге қатысуының негіздері және мақсаттари.

Мемлекеттік органдардың, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, үйымдардың және жекелеген азаматтардың басқа тұлғалардың құқықтарын, қоғамдық және мемлекеттік мұдделері қорғау үшін сотқа жүгіні. Олардың іс жүргізу құқықтары мен міндеттері.

Мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарының іс жүргізуге іс бойынша қорытынды беру үшін қатысуы. Олардың іс жүргізу құқықтары мен міндеттері.

8- тақырып. Сотта өкілдік ету.

Сотта өкілдік етудің және соттағы өкілдің түсінігі.

Сотта өкіл бола алмайтын тұлғалар.

Өкілдіктің негіздері және түрлері.

Соттағы өкілдің өкілеттіктері (көлемі және ресімделуі).

9- тақырып. Іс жүргізу мерзімдері.

Іс жүргізу мерзімдерінің түсінігі және олардың маңызы. Іс жүргізу мерзімдерінің түрлері.

Іс жүргізу мерзімдерін есептеу. Іс жүргізу мерзімдерін тоқтата тұру. Өткізіп алған іс жүргізу мерзімін ұзарту мен қалпына келтірудің тәртібі.

Азаматтық істерді әзірлеу және қарастыру мерзімдері.

10- тақырып. Сот шығындары.

Азаматтық процесстегі сот шығындарының түсінігі және құрамы.

Мемлекеттік баж. Іс бойынша іс жүргізуге байланысты шығындар.

Сот шығындарынан босату. Сот шығындарын бөлу.

11- тақырып. Мәжбүрлеу шаралары.

Мәжбүрлеу және жауаптылық шараларын қолдану негіздері.

Мәжбүрлеу және жауаптылық шаралары.

Мәжбүрлеу шараларын қолдану тәртібі.

12- тақырып. Азаматтық істердің ведомствалық бағыныстылығы.

Ведомствалық бағыныстылықтың түсінігі.

Ведомствалық бағыныстылықтың түрлері.

Соттарға талап қоюшылық, ерекше талап қоюмен жүргізілетін істердің және ерекше жүргізілетін істердің ведомствалық бағынуы. Істердің ведомствалық бағыныстылығы туралы ережелерді сақтамау салдары.

Істердің аралық соттарға ведомствалық бағыныстылығы. Сотқа ведомствалық бағыныстылықтың басымдылығы.

13- тақырып. Азаматтық істердің соттылығы.

Соттылықтың түсінігі. Соттылықтың түрлері.

Топтық соттылық. Аумақтық соттылық, оның түрлері.

Істі бір соттың жүргізуінен алып басқасына беру негіздері және тәртібі.

Істің соттылығы туралы ережелерді сақтамау салдарлары.

14- тақырып. Дәлелдемелер мен дәлелдеу.

Соттық дәлелдеудің түсінігі және мақсаты. Соттық дәлелдеу субъектілері.

Соттық дәлелдемелердің түсінігі.

Дәлелдеу нысанының түсінігі. Дәлелдеуден босату негіздері. Дәлелдемелік фактілер.

Тараңтардың дәлелдеу міндеті. Дәлелдеу процесіндегі дәлелдемелік презумпциялардың маңызы. Дәлелдемені ұсыну. Соттың дәлелдемелерді тараңтардың және іске қатысушы басқа тұлғалардың өтінімі бойынша талап етуі. Дәлелдемелерді қамтамасыз ету - дәлелдемелерді жинау тәсілі ретінде. Дәлелдемелерді қамтамасыз ету негіздері және тәртібі. Сот тапсырмалары.

Дәлелдемелерді зерттеу. Тұрган жерінде қарau. Қaraу хattamasы.

Дәлелдеу процесінде ғылыми-техникалық күралдарды қолдану.

Дәлелдемелерді бағалау. Дәлелдемелердің қатыстылығы және дәлелдемеге жол беру. Дәлелдемелердің растилығы және жеткіліктілігі.

Дәлелдемелердің жіктелуі.

Тараңтардың және үшінші тұлғалардың түсініктемелері.

Күәнің айғақтары. Күәдан жауап алудың тәртібі. Күәнің міндептері және құқықтары.

Жазбаша дәлелдемелер. Жазбаша дәлелдемелердің түрлері. Жазбаша дәлелдемелерді тапсырудың және жинаудың тәртібі.

Заттай дәлелдемелер. Оларды ұсыну және сақтау тәртібі. Заттай дәлелдемелерді қарau.

Сарапшының қорытындысы (түсінігі және мазмұны). Сарапшының құқықтары мен міндептері. Сараптама

тагайындаудың және жүргізудің тәртібі. Саралтамалардың кеңестері (түсіндірмелері) және олардың маңызы. Маманның құқықтары мен міндеттері.

15-тақырып. Талап.

Талап қою бойынша іс жүргізудің түсінігі және мәні. Талап қою бойынша іс жүргізу ережелерінің маңызы.

Талаптың түсінігі. Талаптың элементтері. Талаптардың түрлері. Талаптың (талаптардың) ұқастығы.

Талап қою ұқастығы.

Талаптарды қосу және бөлу.

Талапты өзгерту. Талап қоюшының талаптан бас тартуы. Жауапкердің талапты тануы. Бітімгершілік келісімі.

Талапты қамтамасыз ету.

Жауапкердің мұдделерін қорғау.

3. ТАРАУ. Бірінші сатыдағы сотта іс жүргізу.

1-бөлімше. Талап қою бойынша іс жүргізу.

16-тақырып. Сотта азаматтық істі қаралу.

Талап қою. Талап арыз және оның реквизиттері.

Талап арызды қозғалыссыз қалдыру. Талап арызды қабылдаудан бас тарту. Талап арызды қайтару.

Талап арызды қабылдау. Азаматтық істі қорғаудың құқықтық салдарлары.

17-тақырып. Исті сотта қаралуға әзірлеу.

Исті сотта қаралуға әзірлеу: түсінігі, міндеттері және мерзімдері.

Судьяның исті сотта қаралуға әзірлеу тәртібімен жасайтын іс жүргізушілік әрекеттері.

Істі сотта қарауға тағайындау. Сот хабарлаулары және шақырулары.

18-тақырып. Бірінші сатыдағы сотта азаматтық істерді қарау.

Сотта қарау (түсінігі және маңызы).

Сотта қараудың бөліктері. Сотта қараудың дайындық бөлігі. Исті мәні бойынша қарау. Истің мән-жайларын (дәлелдемелер мен өзге материалдарды) зерттеу. Сот жарыссөздері. Басталған процеске кіріскең прокурордың қорытындысы. Шешім шығару және шешімді жариялау.

Исті қарауды кейінге қалдыру (түсінігі және негіздері). Ис бойынша іс жүргізууді тоқтата тұру (түсінігі және негіздері).

Сот шешімін шығармай істі аяқтау: іс бойынша іс жүргізууді қысқарту, арызды қараусыз қалдыру.

Сот отырысының хаттамасы, оның мазмұны мен маңызы.

19-тақырып. Бірінші сатыдағы соттың актілері.

Бірінші сатыдағы сот актілерінің түсінігі және олардың түрлері.

Сот шешімінің мәні және маңызы. Шешімнің түрлері, құрылымы және мазмұны.

Сот шешіміне қойылатын талаптар. Сот шешіміндегі кемшіліктерді оны шығарған соттың жоюы.

Сот шешімінің заңды күші.

Шешімді дереу орындау (түрлері және негіздері). Шешімнің орындалуын кейінге қалдыру және мерзімін ұзарту шешімнің орындалу тәсілін және тәртібін өзгерту. Тағайындалған ақшалай сомаларды индекстеу.

Бірінші сатыдағы соттың ұйғарымы. Ұйғарымның түрлері. Жеке ұйғарымдар олардың мазмұны және

маңызы. Бірінші сатыдағы сот ұйғарымдарының заңды күші.

20-тақырып. Сырттай іс жүргізу және сырттай шешім.

Сырттай іс жүргізудің түсінігі және негіздері. Талап қоюшылық істерді сырттай қараудың тәртібі. Сырттай шешім.

Сырттай шешімге шағымдану. Сырттай шешімнің күшін жою туралы арыздың мазмұны. Сырттай шешімнің күшін жою туралы арызды қарау тәртібі. Сырттай шешімнің күшін жою және істің міні бойынша жалпы тәртіппен қайта қаралуы.

2 –бөлімше. Ерекше талап қоюмен іс жүргізу.

21-тақырып. Соттардың ерекше талап қоюмен жүргізілетін істерді қарауы.

Ерекше талап қоюмен іс жүргізудің түсінігі және мәні. Ерекше талап қоюмен жүргізілетін істерді қарау және шешу кезінде сот ісін жүргізудің жалпы ережелерінің қолданылуы.

Сайлауга, референдумға қатысушы азаматтар мен қоғамдық бірлестіктердің сайлау құқықтарын қорғау туралы арыздар бойынша і жүргізу.

Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істерді қарауға уәкілетті органдардың (лауазымды адамдардың) қаулыларына дау айту туралы істер бойынша іс жүргізу.

Мемлекеттік органдар, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының қоғамдық бірлестіктердің, ұйымдардың лауазымды тұлғалар мен мемлекеттік қызметшілердің шешімдері мен әрекеттеріне (немесе әрекетсіздіктеріне) дау айту туралы істер бойынша іс жүргізу.

Нормативтік құқықтық актілердің заңдылығына орай дау айту туралы істер бойынша іс жүргізу.

Органдар мен лауазымды тұлғалардың актілері мен әрекеттерін заңсыз деп тану туралы прокурордың жүгінуі.

3- бөлімшесі. Ерекше іс жүргізу.

22-тақырып Соттардың ерекше іс жүргізу тәртібімен істерді қарауы.

Ерекше іс жүргізудің түсінігі және мәні. Ерекше жүргізілетін істерді қараудың тәртібі.

Заңдық маңызы бар фактілерді анықтау туралы істер бойынша іс жүргізу.

Азаматты хабар-ошарсыз кетті деп тану және азаматты қайтыс болды деп жариялау туралы істер бойынша іс жүргізу.

Азаматты әрекет қабілеттілігі шектелген немесе әрекетке қабілетсіз деп тану туралы істер бойынша іс жүргізу.

Азаматты психиатриялық стационарға мәжбүрлеп жатқызу туралы істер бойынша іс жүргізу.

Заңды тұлғалардың және жеке кәсіпкерлердің банкроттығы туралы істер бойынша іс жүргізу.

Жылжымалы мүлікті иесіз деп тану және жылжымайтын мүлікке коммуналдық мешік құқығын тану туралы істер бойынша іс жүргізу.

Ұл (қызы) асырап туралы арыздар бойынша іс жүргізу.

Азаматтың хал актілері жазбаларының жаңсақтықтарын анықтау туралы істер бойынша іс жүргізу.

Нотариаттың іс-әрекеттерге немесе оларды жасаудан бас тартуға жасалатын шағымдар бойынша іс жүргізу.

Көрсетушіге берілетін жоғалған бағалы қағаздар және ордерлік бағалы қағаздар бойынша құқықтарды қалпына келтіру (шақыртылып іс жүргізу)

4 –бөлімшесі. Бұйрық арқылы іс жүргізу және сот бұйрығы.

Бұйрық арқылы іс жүргізудің түсінігі. Сот бұйрығын шыгару талаптары.

Сот бұйрығын шыгару туралы арыз. (нысаны мен мазмұны, тапсыру тәртібі, қабылдаудан бас тартудың және қайтарудың негіздері, арыздағы кемшіліктерді жою).

Сот бұйрығы (түсінігі, шыгару тәртібі және мерзімі). Сот бұйрығының мазмұны.

Сот бұйрығының күшін жою.

Өндіріп алушыға сот бұйрығын беру және оны орындау.

III тарау. Сот актілерін қайта қарастыру бойынша іс жүргізу.

24-тақырып. Апелляциялық сатыдағы сотта іс жүргізу.

Апелляциялық сатыдағы сотта іс жүргізудің мәні және маңызы. Апелляция беруге құқық. Апелляциялық шағым берудің (наразылық келтірудің) объектісі. Апелляциялық шағым беру (наразылық келтіру) құқығының субъектілері. Апелляциялық шағымды (наразылықты) қарайтын соттар.

Апелляциялық шағымды (наразылықты) тапсыру тәртібі және мерзімі. Апелляциялық шағымның (наразылықтың) мазмұны. Апелляциялық шағымды (наразылықты) қозғалыссыз қалдыру. Апелляциялық шағымды (наразылықты) қайтару.

Апелляциялық қараудың нысаны. Істерді апелляциялық сатыда қараудың шектері және мерзімдері. Апелляциялық шағымдар (наразылықтар) бойынша істерді қараудың іс жүргізушілік тәртібі.

Апелляциялық сатыдағы соттың өкілеттіліктері. Апелляциялық тәртіппен сот шешімінің күшін жоюдың не өзгертудің негіздемелері.

Апелляциялық сатыдағы соттың қаулысы. Апелляциялық сатыдағы сот нұсқауларының міндептілігі. Апелляциялық сатыдағы сот нұсқауларының міндептілігі. Апеляциялық сатыдағы соттың жеке үйғарымдары.

Бірінші сатыдағы соттың үйғарымдарына шағым беру (наразылық келтіру)

25-тақырып. Соттық қадағалау тәртібімен іс жүргізу.

Соттық қадағалау тәртібімен сот актілерін қайта қарау сатысының мәні және маңызы. Заңды күшіне енген сот актілеріне шағым жасауға, наразылық келтіруге құқығы бар тұлғалар. Заңды күшіне енген сот актілеріне шағым берудің (наразылық келтірудің) мерзімдері. Қадағалау шағымдарын, наразылықтарын қадағалау тәртібімен қарайтын соттар.

Қадағалау шағымы (мазмұны және оны тапсыру тәртібі). Қадағалау шағымын сотта алдын ала қарау және оның іс жүргізушілік салдарлары.

Прокурордың істі талап етуіне себептер мен негіздер. Қадағалау наразылығын келтіру туралы өтінім. Наразылықтың мазмұны және оны келтіру тәртібі.

Заңды күшіне енген сот актілерін қадағалау тәртібімен қайта қарауға негіздер.

Қадағалау сатысындағы сотта істі қараудың нысанасы және шектері, істерді қадағалау тәртібімен қараудың іс жүргізушілік тәртібі және мерзімдері.

Қадағалау сатысындағы соттың өкілеттері. Қадағалау тәртібімен сот актілерінің күшін жоюға негіздер.

Қадағалау сатысындағы соттың қаулысы. Исті қадағалау тәртібімен қарайтын сот нұсқауларының міндептілігі. Қадағалау сатысындағы соттың жеке үйгарымы.

Соттың заңды күшіне енген үйгарымдарын қадағалау тәртібімен қайта қараста.

26-тақырып. Заңды күшіне енген сот актілерін жаңадан анықталған мән-жайлар бойынша қайта қараста жөнінде іс жүргізу.

Жаңадан анықталған мән-жайлар бойынша сот актілерін қайта қараста азаматтық процестің сатысы ретінде.

Жаңадан анықталған мән-жайлар бойынша істі сот қайта қараудың негіздері.

Жаңадан анықталған мән-жайлар бойынша сот актілерін қайта қараста туралы арыз беруге құқығы бар тұлғалар тобы.

Жаңадан анықталған мән-жайлар бойынша сот шешімдерін, үйгарымдарын және қаулыларын қайта қарайтын соттар.

Жаңадан анықталған мән-жайлар бойынша сот актілерін қайта қараста туралы арыздарды қараудың іс жүргізушілік тәртібі. Соттың істі қайта қараста туралы үйгарымы.

VI тарау. Жойылған сот ісін немесе атқару ісін жүргізууді қалпына келтіру.

27-тақырып. Соттың жойылған сот ісін немесе атқару ісін жүргізуді қалпына келтіру туралы арызды қарауы.

Жойылған сот ісін немесе атқару ісін жүргізуді қалпына келтіру туралы арыз беруге құқығы бар тұлғалар. Истін соттылығы. Арыздың мазмұны. Арызды қозғалыссыз қалдыру. Арызды қабылдаудан бас тарту. Арызды қайтару.

Арызды қараудың іс жүргізушілік тәртібі. Арызды қараусыз қалдыру. Іс бойынша іс жүргізуді қысқарту. Жойылған сот ісін немесе атқару ісін жүргізуді қалпына келтіру туралы соттың шешімі. Арыз берушілерден сот шығындарын өндіріп алу.

Жойылған іс жүргізуді қалпына келтіру жөніндегі арыздар бойынша сот актілеріне шағым берудің тәртібі.

V Тарау. Халықаралық процесс.

28-тақырып. Шетелдік құқық субъектілері қатысадын істер бойынша іс жүргізу.

Шетелдік азаматтардың және тұлғалардың, шетелдік және халықаралық ұйымдардың азаматтық іс жүргізу құқықтары мен міндеттері. Шетелдік азаматтардың және азаматтығы жоқ тұлғалардың азаматтық іс жүргізуге әрекет қабілеттілігі. Шетелдік халықаралық ұйымның іс жүргізу құқығына қабілеттілігі.

VI Тарау. Атқарушылық іс жүргізу.

29-тақырып. Сот актілерінің және өзге органдар актілерінің орындалуы.

Сот және өзге органдар актілерінің орындалуы азаматтық процестің соңғы сатысы ретінде. Мәжбүрлеп орынданатудың маңызы.

Атқарушылық іс жүргізудің органдары. Атқарушылық іс жүргізудегі сottың рөлі. Атқарушылық іс жүргізудің зандыштығына прокурорлық қадағалау.

Тараттар және атқарушылық іс жүргізуге қатысушы басқа тұлғалар олардың іс жүргізу құқықтары мен міндеттері. Атқарушылық іс жүргізудегі өндіріп алушының және борышкердің, сондай-ақ атқарушылық іс жүргізудің қатысушысы болып табылмайтын тұлғалардың құқықтарын қорғау.

Мәжбүрлеп орындауға жататын актілер. Атқару құжаттарының түрлері. Соттардың атқару құжаттарын беру тәртібі.

Атқарудың жалпы ережелері. Атқару әрекеттерін жүргізудің уақыты, орны мен мерзімі. Атқарушылық іс жүргізуді тоқтата тұру және қысқарту, өндіріп алушыға атқару құжатын қайтару. Атқарушылық іс жүргізудің аяқталуы.

Борышкердің ақшалай сомаларынан және басқа мүлкінен өндіріп алу. Өндіріп алуға болмайтын ақшалай сомалар және мүлік. Борышкердің мүлкіне тыйым салу және тыйым салынған мүлікті өткізу.

Борышкердің жалақысынан және өзге кірістерінен өндіріп алу.

Өндірілген ақшалай соммаларды бөлу. Орындау бойынша шығындар.

Атқарушылық санкция.

Сот шешімінің орындалуын қайта бұрып атқару.

Семинар жоспары

**1-тақырып. Азаматтық іс жүргізу құқығы
тылымының пәні мен жүйесі**

1. Қазақстан Республикасындағы құқықтық реформаның мемлекеттік бағдарламасы бойынша азаматтық іс жүргізу құқығы ғылыминың міндеттері.

2. Сот билігі және сотта қорғануға құқық туралы Қазақстан Республикасының Конституциясы.

3. Азаматтар мен ұйымдардың құқықтары мен заңды мұдделерін қорғаудың нысандары.

4. Азаматтық іс жүргізу құқығының түсінігі. Азаматтық іс жүргізу құқығының пәні, әдісі, жүйесі және қайнар көздері.

5. Азаматтық сот ісін жүргізудің түсінігі: оның түрлері және сатылары.

6. Азаматтық іс жүргізу нысаны (түсінігі, мәні, негізгі белгілері және азаматтық істі қарau мен шешу үшін маңызы).

2-тақырып. Азаматтық іс жүргізу құқығының қағидалары

1. Сот әділдігінің Қазақстан Республикасы Конституациясындағы демократиялық негіздері.

2. Азаматтық іс жүргізу құқығы қағидаларының түсінігі, олардың маңызы және жүйесі. Азаматтық іс жүргізу құқығы қағидаларын жіктеу мәселесі.

3. Қазақстан Республикасының Азаматтық іс жүргізу кодексінде бекітілген азаматтық сот ісін жүргізу қағидалары.

4. Заңдылық, объективтік шындық, диспозитивтік, сайыскерлік, сотпен қорғанудағы тараптардың процесualдық тең құқылығы, ауызшалық, тікелейлік және үзіліссіздік қағидалары.

3-тақырып. Азаматтық істердің ведомстволық бағыныстырылғы

1. Ведомствалық бағыныстылықтың түсінігі және түрлері. Азаматтар мен ұйымдардың субъективтік құқықтары мен мұдделерін қорғауды жүзеге асыратын органдар.

2. Азаматтық істердің соттарға ведомстволық бағыныстырығы (түсінігі, маңызы). Азаматтық істердің сотқа ведомстволық бағыныстырығының жалпы ережелері.

3. Дауларды аралық соттың шешуіне беру.

4. Соттық ведомстволық бағыныстырығының басымдылығы.

4-тақырып. Азаматтық істердің соттылығы

1. Соттылықтың түсінігі және түрлері.

2. Исті бір соттың жүргізуінен алып басқа сотқа берудің тәртібі. Соттылық ережелерін сақтамаудың салдары.

5-тақырып. Азаматтық іс жүргізу құқықтық қатынастары және олардың субъектілері

1. Азаматтық іс жүргізу құқықтық қатынастарының түсінігі және олардың ерекшелігі. Пайда болу негіздері және олардың мазмұны.

2. Азаматтық іс жүргізу құқықтық қатынасының субъектілері және оларды жіктеу.

3. Сот азаматтық іс жүргізу құқықтық қатынастарының міндетті субъектісі ретінде.

4. Іске қатысушы тұлғалар және іс жүргізуге басқа да қатысушылар азаматтық іс жүргізу құқықтық қатынастарының субъектілері ретінде. Іске қатысушы тұлғалардың түсінігі және құрамы. Іске қатысушы тұлғалардың құқықтары мен міндеттері.

6-тақырып. Азаматтық іс жүргізудегі тараптар

1. Азаматтық іс жүргізудегі тараптардың түсінігі, олардың іс жүргізу құқықтары мен міндеттері.
2. Азаматтық іс жүргізу құқық қабілеттілігі мен әрекет қабілеттілігі.
3. Процессуалдық бірігіп қатысуышылық. Бірігіп қатысуышылық негіздері және мақсаты. Бірігіп қатысуышылықтың түрлері.
4. Тиісті емес жауапкерлердің түсінігі, оны алмастырудың шарттары мен тәртібі.
5. Процессуалдық құқық мирасқорлық (түсінігі және негіздері).

7-тақырып. Азаматтық іс жүргізудегі үшінші тұлғалар

1. Үшінші тұлғалардың түсінігі және түрлері.
2. Даулардың пәніне дербес талаптар мәлімдейтін үшінші тұлғалар.
3. Даудың пәніне дербес талаптар мәлімдемейтін үшінші тұлғалар.

8-тақырып. Азаматтық іс жүргізудегі прокурордың қатысуы

1. Қазақстан Республикасы Конституциясы және «Қазақстан Республикасының прокуратурасы туралы» Қазақстан Республикасы Заңы бойынша азаматтық іс жүргізудегі прокуратураның міндеттері.
2. Прокурордың азаматтық сот ісін жүргізудегі қатысу негіздері және нысандары. Прокурордың процесуалдық жағдайы.
3. Прокурордың құқықтары мен міндеттері.
4. Прокурордың бірінші сатыдағы сотқа және азаматтық сот ісін жүргізудің кейінгі сатыларына қатысуы.

9-тақырып. Азаматтық іс жүргізуге басқа тұлғалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау үшін мемлекеттік органдардың және жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, ұйымдардың және жекелеген азаматтардың қатысуы

1. Азаматтық іс жүргізуге басқа тұлғалардың құқықтары мен мүдделерін қорғау үшін мемлекеттік органдардың және жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, ұйымдардың және жекелеген азаматтардың азаматтық іс жүргізуге қатысу негізі және мақсаты.

2. Азаматтық іс жүргізуге басқа тұлғалардың құқықтары мен мүдделерін қорғау үшін мемлекеттік органдардың және жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, ұйымдардың және жекелеген азаматтардың азаматтық іс жүргізуге қатысу нысандары (істі қорғау және іс бойынша қорытынды беру үшін басталған іске қатысуы). Олардың іс жүргізу құқықтары мен міндеттері.

3. Азаматтық іс жүргізуге қатысушы мемлекеттік органдардың түрлері.

10-тақырып. Сотта өкілдік ету

1. Сотта өкілдік ету: түсінігі, негіздері және түрлері.
2. Соттағы өкілдің құзыреті (көлемі және рәсімдеу).
3. Сотта өкіл бола алмайтын тұлғалар.

11-тақырып. Іс жүргізу мерзімдері

1. Іс жүргізу мерзімдерінің түсінігі және олардың мәні. Іс жүргізу мерзімдерінің түрлері.
2. Азаматтық істерді карау мерзімдері.

3. Іс жүргізу мерзімдерін есептеу. Өткізіліп алынған іс жүргізу мерзімін қалпына келтіру және іс жүргізу мерзімін ұзарту.

12-тақырып. Сот шығындары. Сот айыппұлы

1. Мемлекеттік баж. Іс бойынша іс жүргізуге байланысты шығындар. Сот шығындарынан босату. Сот шығындарын бөлу.

2. Сот айыппұлдары. Сот айыппұлын салудың негіздері және тәртібі. Айыппұлды қосу және азайту.

13-тақырып. Талап

1. Талаптық іс жүргізудің түсінігі мен мәні.

2. Талап түсінігі. Талаптың элементтері.

Талаптың түрлері.

3. Талапқа құқық және талап қоюға құқық.

4. Талаптарды біріктіру және бөлу.

5. Жауапкердің талапқа қарсы қорғануының іс жүргізушілік амалдары, талапқа қарсылық білдіру (іс жүргізушілік және материалды-құқықтық). Қарсы талап. Қарсы талапты қабылдаудың тәртібі және шарттары.

6. Құқықты қорғаудың талаптық амалдарын пайдалану, талапты өзгерту, талаптан бас тарту, бітімгершілік келісім.

7. Талапты қамтамасыз ету. Талапты қамтамасыз ету және талапты қамтамасыз етудің күшін жою тәртібі.

14-тақырып. Дәлелдеу және дәлелдемелер

1. Соттық дәлелдеудің түсінігі және максаты.

2. Соттық дәлелдемелердің түсінігі. Нақты деректер және дәлелдеудің тәсілдері. Дәлелдемелер

ретінде жол беруге болмайтын нақты деректер. Дәлелдемелік фактілер.

3. Дәлелдеу фактісінің түсінігі. Нақты азаматтық істер бойынша дәлелдеу пәнін анықтау.

4. Дәлелдеуден босатудың негіздері.

5. Дәлелдеу бойынша міндеттерді бөлу.

6. Дәлелдемелердің қатыстылығы және дәлелдеу тәсілдеріне жол беру.

7. Дәлелдемелерді бағалау.

8. Дәлелдемелерді жіктеу.

9. Дәлелдеу тәсілдерінің түрлері, тараптардың және үшінші тұлғалардың түсініктемелері, күнінің айғақтары: жазбаша және заттай дәлелдемелер, сарапшының, маманның қортындысы. Дәлелдеу процесіндегі ғылыми-техникалық құралдар.

10. Дәлелдемелерді қамтамасыз ету.

11. Сот тапсырмалары. Сот тапсырмаларын берудің және орыдаудың процесуалдық тәртібі.

15-тақырып. Сотта азаматтық істі қозғау

1. Талап қоюдың тәртібі. Оны сақтамаудың салдары.

2. Талап, арыз және оның реквизиттері. Талап арыздың кемшіліктерін түзету тәртібі.

3. Талап арызды қабылдау. Талап арыздан бастарту негіздері.

4. Талап қоюдың құқықтық салдары. (материалды-құқықтық және іс-жүргізуішлік).

16-тақырып. Азаматтық істерді сотта қарастыру әзірлеу

1. Азаматық істерді сотта қарауға әзірлеудің түсінігі, мақсаты, маңызы және судьялардың алдында тұрған міндеттер. Истерді сотта қарауға әзірлеудің мерзімдері.

2. Исті сотта қарауға әзірлеу бойынша судьяның іс-әрекеттері.

3. Исті сотта қарауға әзірлеу кезеңінде іс бойынша іс жүргізуді тоқтата тұру, қысқарту және талап арызды қараусыз қалдыру.

4. Исті сотта қарауға тағайындау. Сотқа шақыру, өзгеде сот хабарламалары: сот шақыру қағазының мазмұны және оны тапсырудың тәртібі.

17-тақырып. Сотта іс қарау

1. Сотта іс қарау сатысының түсінігі, мәні. Сот отырысына тәрағалық етуші.

2. Сот отырысы және оның бөлімдері. Сот отырысына шақырылған тұлғалардың сотқа келмеуінің салдары. Судьяларды және өзге де іске қатысушыларды шеттеу (негіздері және оларды шешу тәртібі).

3. Исті мәні бойынша қарау. Сот жарыссөздері. Истің мәні бойынша прокурордың қортындысы. Шешім шығару және сот шешімін жариялау.

4. Исті қарауды кейінге қалдыру.

5. Ис бойынша іс жүргізуді тоқтата тұру.

6. Шешім шығарусыз іс бойынша іс жүргізудің аяқталуы: іс бойынша іс жүргізуді қысқарту, талап-арызды қараусыз қалдыру.

7. Сот отырысының хаттамасы, оның мазмұны және маңызы. Иске қатысушы тұлғалардың сот отырысы хаттамасымен танысу құқығы және оған ескертпе жасау құқығы.

18-тақырып. Бірінші сатыдағы соттың қаулылары

1. Бірінші сатыдағы сот қаулыларының түсінігі және түрлері. Сот шешімнің сот ұйғарымынан айырмашылығы.
2. Сот шешімі – сот әділдігінің актісі, мәні және маңызы. Шешімнің түрлері және құрылымы.
3. Шешімнің маңызы (оның құрамдас бөліктері).
4. Сот шешімін шығаратын соттың сот шешіміндегі кемшіліктерді жою. Қосымша шешім. Шешімді түсіндіру. Шешімдегі қате жазулар мен айқын арфиметикалық қателерді түзету.
5. Шешімді дереу орындау (түрлері және негіздері). Шешімді орындау мерзімін кейінге қалдыру және ұзарту.
6. Сот шешімінің заңды күші. Шешімнің заңды күшіне енуінің құқықтық салдары.
7. Бірінші сатыдағы соттың ұйғарымдары. Ұйғарымдардың түрлері (мазмұны, нысаны және оларды шығару тәртібі). Жеке ұйғарымдар. Олардың мазмұны және маңызы.

19- тақырып. Сот бұйрығы (бұйрықтық іс жүргізу)

1. Сот бұйрығының және бұйрықтық іс жүргізуудің түсінігі.
2. Сот бұйрығының шығарылуына негіз болатын талаптар.
3. Арыз беру, соттылықты анықтау және іс жүргізуудің түрін анықтау.
4. Арызды мәні бойынша шешу. Сот бұйрығын шығарудың тәртібі мен мерзімі.

5. Сот бүйрекиң күшін жою.

20-тақырып. Сырттай іс жүргізу және сырттай шешім

1. Сырттай іс жүргізудің түсінігі және маңызы.
2. Сырттай шешім шығарудың шарттары мен тәртібі.
3. Сырттай шешімнің мазмұны. Оны шағымдау.
4. Сырттай шешімнің күшін жоюға негіздер және соптың өкілдіктері.
5. Сырттай шешімнің занды күші.

21-тақырып. Ерекше талаптық іс жүргізу

1.Сайлауға, референдумға қатысуышы азаматтар мен қоғамдық бірлестіктердің сайлау құқықтарын қорғау туралы арыздар бойынша іс жүргізу

- а) Арыз беру және оны қарау тәртібі.
- ә) Сот шешімі және оны орындау.
- б) Әкімшілік органдар мен лауазымды тұлғалардың қаулыларын даулау туралы істер бойынша іс жүргізу.
- в) Арыз беру және оны қарау тәртібі.
- г) Сот шешімі.

2.Азаматтардың мемлекеттік билік, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, қоғамдық бірлестіктердің, ұйымдардың, лауазымды тұлғалар мен мемлекеттік қызметшілердің шешімдері мен әрекеттерін даулау туралы істер бойынша іс жүргізу.

- а) Шағым беру және оны қарау.
- ә) Шағым бойынша шығарылған сот шешімі және оны орындау.

- б) Азаматтардың нормативтік құқықтық актілердің заңдылығын даулау турали істер бойынша іс жүргізу.
- в) Арыз беру және оны қарau тәртібі.
- г) Арыз бойынша сottың шешімі.
- д) Нормативтік құқықтық актінің заңсыз деп тану турали прокурордың жүргінуі.
- е) Талаптық емес іс жүргізу.

22-тақырып. Ерекше сипаттағы іс жүргізу

1. Ерекше сипаттағы іс жүргізудің түсінігі мен мәні. Оның талаптық іс жүргізуден айырмашылығы.
2. Ерекше сипаттағы іс жүргізудің істерін қарau тәртібі.
3. Заны маңызы бар фактілерді анықтау турали істер (олардың сотқа ведомствалық бағыныстылығы, сottылығы және оларды қарau мен шешудің процесуалдық тәртібі).
4. Азаматты хабар-ошарсыз кетті деп тану турали және азаматты өлді деп жариялау турали істер. Оларды қарau ерекшеліктері.
5. Азаматты әрекет қабілеттілігі шектеулі немесе әрекетке қабілетсіз деп тану турали істер. Оларды қарau ерекшеліктері. Азаматты психиатриялық стационарга мәжбүрлеп жатқызу турали істер бойынша іс жүргізу.
6. Жылжымалы мүлікті иесіз деп тану және жылжымайтын мүлікке коммуналдық меншік құқығын тану турали істер.
7. Азаматтың хал актілері жазбаларының жансақтықтарын анықтау.
8. Нотариалды іс-әрекеттерге немесе оларды жасаудан бас тартуға жасалатын шағымдар.

9. Ұсынушыға берілетін жоғалған бағалы қағаздар және бағалы қағаздар бойынша құқықтарды қалпына келтіру (шақыртып іс жүргізу).

23-тақырып. Сот қаулыларына апелляциялық және кассациялық шағымдану мен наразылық келтіру

1. Сот шешіміне апелляциялық және кассациялық шағымдану мен наразылық келтіру құқығы.

2. Занды күшіне еңбекен шешімдерге берілетін шағымдарды, наразылықтарды қарайтын соттар.

3. Апелляциялық және кассациялық шағымдарды, наразылықтарды беру (келтіру) тәртібі және мерзімдері, олардың мазмұны.

4. Апелляциялық, кассациялық шағымға немесе наразылыққа қарсылық білдіру. Шағымнан бас тарту немесе наразылықты кері қайтарып алу.

5. Талапкердің талаптан бас тарту және тараптардың бітімгершілік келісімі.

6. Шешімнің, қаулының орындалуын тоқтата түрү.

7. Бірінші, апелляциялық сатыдағы соттың ұйымдарына шағымдану, наразылық келтіру.

24-тақырып. Апелляциялық шағым, наразылық бойынша істі қарау

1. Апелляциялық тәртіпте істі қайта қарау сатысының мәні мен маңызы.

2. Апелляциялық қараудың пәні.

3. Исті қарауға дайындау және істі қараудың мерзімдері.

4. Сот отырысы және оның құрамдас бөліктері.

5. Апелляциялық сатыдағы соттың құзыretі.

6. Апелляциялық соттың сот актілері (үйғарым және шешім). Олардың мазмұны.

7. Апелляциялық тәртіппен сот шешімінің күшін жоюдың немесе оны өзгертудің негіздері.

8. Апелляциялық сатыдағы сот нұсқауларының міндеттілігі.

9. Апелляциялық сатыдағы сот актілерінің заңды күшіне енуі.

25-тақырып. Кассациялық сатыдағы сотта іс жүргізу

1. Кассациялық тәртіппен істі қайта қарау сатысының мәні және маңызы.

2. Кассациялық қараудың пәні.

3. Кассациялық сатыда істі қараудың мерзімі.

4. Сот отырысы және оның құрамдас бөліктері.

5. Кассациялық комиссия сотының құзыреті.

6. Күшін жоюдың, өзгертудің немесе жаңадан шешім шығарудың негіздері.

7. Кассациялық сатыдағы сот актілері. Кассациялық сатыдағы сот нұсқауларының міндеттілігі.

8. Исті кассациялық тәртіппен қарағаннан кейін келіп түскен кассациялық шағымды қарау тәртібі.

26-тақырып. Қадағалау тәртібінде іс жүргізу

1. Занды күшіне енген сот шешімдерін, үйғарымдарын, қаулыларын қадағалау тәртібімен қайта қарау азаматтық сот ісін жүргізудің сатысы ретінде, оның мәні және маңызы.

2. Занды күшіне енген сот актілеріне шағымдану, наразылық келтіру құқығына ие тұлғалар.

3. Қадағалау тәртібімен наразылықтарды қарайтын соттар.

4. Исті талап етудің және заңды күшіне енген сот актілерін қайта қараудың себептері және негіздері.

5. Қадағалау тәртібінде шағымдану мен наразылық келтірудің мерзімдері.

6. Қадағалау шағымының және наразылығының мазмұны.

7. Сотта қадағалау шағымдарын алдын ала қарau және оның процесуалдық салдары.

8. Сот актісін орындауды тоқтата тұру.

9. Исті қарau шектері.

10. Исті қарau тәртібі және қадағалау сатысындағы соттың құзыretі.

11. Қадағалау сатысындағы соттың қаулылары. Қадағалау тәртібімен істі қараушы соттың нұсқаулықтарының міндettілігі.

27-тақырып. Жаңадан ашылған мән-жайлар бойынша заңды күшіне енген, шешімдерді, үйғарымдарды және қаулыларды қайта қарau бойынша іс жүргізу

1. Жаңадан ашылған мән-жайлар бойынша іс жүргізу азаматтық сот ісін жүргізуіндің сатысы ретінде.

2. Жаңадан ашылған мән-жайлар бойынша сот қаулыларын қайта қарауға негіздер.

3. Жаңадан ашылған мән-жайлар бойынша істі қайта қарau туралы арызды беруге құқылы тұлғалардың шенбері.

4. Жаңадан ашылған мән-жайлар бойынша шешімдерді, үйғарымдарды және қаулыларды қайта қарайтын соттар.

5. Жаңадан ашылған мән-жайлар бойынша істі қайта қарау туралы арызды қараудың процесуалдық тәртібі. Исті қайта қарау туралы сottың ұйғарымы.

28-тақырып. Атқарушылық іс жүргізу

1. Атқарушылық іс жүргізу азаматтық сот ісін жүргізудің сатысы ретінде.

2. Мәжбүрлі орындауды жүзеге асыратын органдар. Атқарушылық іс жүргізудегі талаптар. Олардың іс жүргізу құқықтары мен міндеттері.

3. Мәжбүрлі түрде орындатылуға жататын актілер (орындау негіздері). Атқару күжаттарының түрлері.

4. Атқарушылық іс жүргізудің жалпы ережелері.

5. Жекеленген санаттағы азаматтық істер бойынша шешімді орындаудың ерекшеліктері.

6. Күші жойылған сот шешімдерін, ұйғарымдарын және қаулыларын орындауды көрі бұру.

29-тақырып. Шетелдік азаматтар мен азаматтығы жоқ тұлғалардың азаматтық іс жүргізу құқықтары. Шетел мемлекеттерге талап қою.

Шетелдік соттардың сот тапсырмалары мен шешімдері. Халықаралық шарттар

1. Шетелдік азаматтардың, кәсіпорындардың және ұйымдардың азаматтық іс жүргізу құқықтары. Азаматтығы жоқ тұлғалардың азаматтық іс жүргізу құқықтары.

2. Шетелдік азаматтар, азаматтығы жоқ тұлғалар қатысатын даулар бойынша, сондай-ақ дау

бойынша тараптардың біреуі шетелде тұрған жағдайда азаматтық істердің сottылығы.

3. Шетел мемлекеттерге талап қою. Шетел мемлекеттердің сот тапсырмаларын орындау.

30-тақырып. Құқықтарды қорғаудың нотариалдық нысаны

1. Нотариат түсінігі, оның міндеттері және құқық қорғау органдары жүйесінде алатын орны.
2. «Нотариат туралы» Қазақстан Республикасының Заны.
3. Нотариалдық іс-әрекеттердің түрлері. Нотариустардың күзыretі.
4. Нотариалдық іс-әрекеттерді жасаудың жалпы ережелері.
5. Орындау жазбасы және оның құқықтық күші.

31-тақырып. Аралық сотта іс жүргізу

1. Аралық сотта және азаматтық-құқықтық дауларды аралық сотпен шешудің маңызы.
2. Аралық іс қараудың негізгі қағидалары.
3. Азаматтар арасындағы дауларды қарау.
4. Ұйымдар арасындағы экономикалық дауларды аралық сотта қарау.
5. Халықаралық экономикалық қатынастар аясында туындаған дауларды шешу бойынша аралық соттар.
6. Аралық соттың шешімі және оны орындау.

Семинарларды жүргізу әдістемесі

Семинар – бұл студенттердің көпшілік алдында сөйлеу өнеріне баулитын, оның оқу пәнінің нақты тақырыбы бойынша білімін тексеретін және оқу тобының әрбір студентіне сәйкес баға қойылатын сабак түрі. Семинарларды жүргізудің келесі түрлерін көрсетуге болады:

1) Оқу тобының студенттері аты-жөндері бойынша тексерілгеннен кейін,

оқытушы өзінің қалауы бойынша студентті тақтаға шығарады. Мұндағы мақсат: студенттің көпшілік алдында өзінің сөйлеу қабілетін дамыту және қандай да бір көмекші құралдарсыз (конспектілер, жоспар, жазбалар және т.б.) сұрақтар бойынша жауап берे алуы. Жауап беру кезінде сөз сөйлеу мәнері, ойын жеткізе білуі және т.б. ескерілуі қажет. Топты ынталандыру мақсатында оқытушы өзге студенттерге жауап берушіге сұрақтар қоюға мүмкіндік беруге міндетті.

Бірінші сұрақ бойынша жауап берген студенттің жауабын бағалау үшін келесі 1-2 студенттерді шақырып, олардың толықтыруларын, бағасын тындауға жол береді.

Сөйтіп, 50 минут семинарлық сабак бойы 15-20 адамнан жауап алуға болады. Студенттердің білімін бағалау кезінде келесі жағдайларды ескеру қажет:

- 1) Тақырып бойынша материалды нақты жеткізу;
 - 2) Негізгі әдебиеттерден басқа қосымша окулықтарды, қайнар көздерді пайдалану;
 - 3) Топтың өзге студенттердің жауаптарын тереңінен бағалау, анализін беруі.
- 2) Семинарлық сабакты сот отырысы түрінде жүргізуге болады. Мұндай іс ойынының мақсаты лекциялар мен практикалық сабактарда алған білімдерін бекіту, соттың, прокурордың, өкілдің, сот отырысының хатшысының қызметін атқарудың тәжірибесін дағдыландыру, сондай-ақ, соттың қараудың қатысуышыларының құқықтық жағдайын тереңінен ұғыну.

Студенттердің мұндай дербес жұмыс түрінің тиімділігі сонда, олар СӨЖ бірқатар түрлерін пайдаланады:

- Тақырып бойынша әдебиетті және нормативті құқықтық актілерді оқып үйрену, талдау;
- Есеп беруді дайындау;
- Соттың сот мәжілістеріне қатысу;
- Іс жүргізу актілерін дайындау және т.б.

Іс бойынша академиялық топтың мүмкіндігінше барлығы қатыстырылады. Ойын қатысушылары алдын ала «Соттық қарау» тақырыбын менгеруі тиіс және оқытушының нұсқауымен нақты азаматтық іс материалдырымен танысу қажет.

Қатысушылардың құрамына кіретіндер: сот, прокурор, сот отырысының хатшысы, сот приставы, жауапкер, жауапкердің өкілі, талап қоюшы, талап қоюшының өкілі, қуәлар, маман, сарапшы, аудармашы.

Іс ойынын дайындау бірнеше кезеңнен тұрады.

Бірінші кезеңде студенттер «Соттық қарау» тақырыбы бойынша лекция тыңдайды, нақты азаматтық істі, азаматтық іс жүргізу заңнамасын оқып үйренеді. Сабактан бос уақытында сот отырысына қатысады, оқытушымен ұсынылған қосымша әдебиет пен КР Жоғарғы сот қаулыларын өз бетінше оқып үйренеді, сот отырысындағы өз сөздерін дайындауды.

Екінші кезеңде студенттер жүргізілген жұмыс нәтижесі туралы жазбаша есептерін тапсырады және іс ойынын өткізуге дайындығын хабарлайды. Яғни, соттық қараудың қай қатысушының рөлін атқаратындығын, оның процесуалды құқықтары мен міндеттерін көрсете отырып, есеп беруін, сондай-ақ азаматтық іс бойынша шыгарылатын шешімнің жобасын дайындау.

Үшінші кезеңде іс ойыны белгіленген уақытта басталады.

Жюри (құрамына оқытушы, кафедра оқытушылары кіреді) іс ойының қатысушыларына, оның мазмұнын, тәртіп ережесін түсіндіреді.

Төртінші кезеңде ойынды талдау жүргізіледі және қорытынды шығарылады.

Іс ойының қатысушысыларының әрекетін бағалауда келесі қатысушыларға қосымша балл қойылуы мүмкін:

- Ойын қатысушыларының өтінімдерін негізді шешкені, сот отырысы залында тәртіпті сақтай алуы сottық қараудың қатысушыларына сұрақтарды қоя білуі, шығарған шешімі үшін (сотқа);

- Дәлелдемелерді зерттеулерде белсенді қатысқаны, жақсы жасалған қорытынды үшін (прокурорға);

- Дәлелдемелерді зерттеуде белсенді қатысқаны үшін (талап қоюшыға, жауапкерге және өзге де процесс қатысушыларына).

Жюри азаматтық істі соттық қараудың әрбір қатысушысының әрекетін талдайды және бағалайды, жіберілген қателіктерді көрсетеді, соттық қараудың қатысушыларының ұсыныстарын тындал қабылдайды.

Кезеңдік бақылаулар жүргізу тапсырмалары

Кезеңдік (аралық) бақылау ірі тақырыпты, тарауды оқып үйренгеннен кейін немесе белгілі бір кезеңден кейін (семестрдің жартысынан кейін) жүргізіледі. Кезеңдік (аралық) бақылаудың мақсаты – оқу материалдарын менгеру деңгейін анықтау.

Кезеңдік бақылауды жүргізу үшін ең алдымен оқу материалын дербес мәнге ие болатын және мазмұны бойынша жақын бірнеше тақырыптардан тұратын блоктарға бөлу қажет.

Жоғарыда көрсетілген «Азаматтық іс жүргізу құқығы» курсының бағдарламасы және берілген пәнді оқыту логикасы бойынша келесі блоктарды бөліп көрсетуге болады.

I. блок:

1-тақырып: Азаматтық іс жүргізу құқығы саласының пәні, әдісі және жүйесі. Азаматтық іс жүргізу құқығының ғылымы.

2-тақырып. Азаматтық іс жүргізу құқығының қағидалары.

3-тақырып. Азаматтық іс жүргізушілік құқықтық қатынастар және олардың субъектілері.

4-тақырып. Азаматтық іс жүргізудегі тараптар.

5-тақырып. Азаматтық іс жүргізудегі үшінші тұлғалар.

6-тақырып. Азаматтық іс жүргізуге прокурордың қатысуы.

7-тақырып. Басқа тұлғалардың құқықтарын қорғау үшін мемлекеттік органдардың жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, ұйымдар мен жекелеген азаматтардың азаматтық іс жүргізуге қатысуы.

8-тақырып. Сотта өкілдік ету

2 блок:

1-тақырып. Ис жүргізу мерзімдері.

2-тақырып. Сот шығындары.

3-тақырып. Азаматтық істердің ведомствалық бағыныстылығы.

4-тақырып. Азаматтық істердің соттылығы.

5-тақырып. Дәлелдемелер мен дәлелдеу

6-тақырып. Талап.

3 блок:

1-тақырып. Сотта азаматтық істі қозғау

2-тақырып. Исті сотта қарауға әзірлеу

3-тақырып. Азаматтық істердің бірінші сатыдағы сотта қарау

4-тақырып. Бірінші сатыдағы сот актілері

5-тақырып. Сырттай іс жүргізу және сырттай шешім

6-тақырып. Ерекше талап қоюмен іс жүргізу

7-тақырып. Соттардың ерекше талап қоюмен жүргізілетін істерді қарауы

8-тақырып. Ерекше іс жүргізу

9-тақырып. Соттардың ерекше іс жүргізу тәртібімен істерді қару

10-тақырып. Бұйрық арқылы іс жүргізу

11-тақырып. Бұйрық арқылы іс жүргізу және сот бұйрығы

12-тақырып. Сот актілерін қайта қару бойынша іс жүргізу

13-тақырып Апелляциялық сатыдағы сотта іс жүргізу

14-тақырып. Соттық қадағалау тәртібімен іс жүргізу

15-тақырып. Заңды күшіне енген сот актілерін жаңадан анықталған мән-жайлар бойынша қайта қару

16-тарау. Соттың жойылған сот ісін және атқару ісін жүргізуді қалпына келтіру туралы арызды қару

I-блок бойынша тапсырмалар:

1-нұсқа.

1. Сот билігі қандай нысандарда жүзеге асырылады?

2. Азаматтық іс жүргізу құқығының жүйесінің сыйбасын көрсетіңіз.

3. Азаматтық іс жүргізу құқығының анықтамасын беріңіз.

4. Соттағы өкілдің өкілеттіктері: көлемі және рәсімделуі.

5. Азаматтық процеске прокурордың қатысуының негіздері мен нысандарын көрсетіңіз.

6. Жауапкердің арнаулы құқықтарын атаңыз.

2-нұсқа

1. Азаматтық іс жүргізу құқығының ұйымдастырушылық функционалды қағидалары?

2. Өкілдіктің негіздері және түрлері.
3. Азаматтық іс жүргізу құқық қатынасының анықтамасын беріңіз?
4. Талап қоюшының арнаулы құқықтарын атаңыз?
5. Даудың нысанасына дербес талаптарды мәлімдемейтін үшінші тұлғалар қандай процесуалды құқықтарға ие болады?

3-нұсқа

1. Азаматтық соттық іс жүргізудің қандай қағидалары тараپтардың жалпы құқықтарын құрайды?
2. Азаматтық іс жүргізушілік құқықтық қатынастарының субъектілерінің жіктелу сызбасын өзірлеңіз.
3. Іске қатысушы тұлғалар түсінігі, белгілері және құрамы.
4. Тиісті емес жауапкердің түсінігі. Тиісті емес жауапкерді ауыстыру.
5. Ата-аналық құқығынан айыру туралы істердің қай сот қарауы тиіс?

4-нұсқа

1. Азаматтық іс жүргізудің сатыларын көрсетіңіз.
2. Іс жүргізу құқық мирасқорлығының түсінігі, негіздері.
3. Азаматтық іс жүргізу құқығының диспозитивтік қағидасының мазмұнын ашыңыз
4. Сотта өкіл бола алмайтын тұлғалар.
5. Соттың құрамы. Қарсылық білдіру.

5-нұсқа

1. Азаматтық іс жүргізу құқығының пәні, әдісі және жүйесі.
2. Азаматтық процестегі іс жүргізу түрлерін атаңыз.
3. Азаматтық іс жүргізу құқығының функционалды қағидалары.
4. Азаматтық іс жүргізу құқық қатынастарының ерекшеліктерін көрсетіңіз.
5. Азаматтық процестегі үшінші тұлғалардың анықтамасын беріңіз.

2- блок бойынша тапсырмалар:

1-нұсқа

1. Азаматтық іс бірінші сатылы сотта қандай мерзімде қаралуы тиіс.
2. Исті бір соттың жүргізуінен алып басқасына беру жағдайларын көрсетіңіз.
3. Белгіленген тәртіpte әрекетке қабілетсіз деп танылған тұлғалармен некені бұзы турагы істер қай органға ведомствалық бағынысты?
4. Ис жүргізу мерзімдерінің түсінігі және олардың маңызы
5. Дәлелдемелердің жіктелуі.

2-нұсқа

1. Аумактық соттылықтың жалпы ережесі бойынша талап қоюшы қай сотқа жүгінуге тиісті?
2. Азаматтық істер бірінші саты бойынша қай сотта қаралады?
3. Ис бойынша іс жүргізуді тоқтата түру мерзімі қандай?
4. Талаптың элементтері.

5. Азаматтың процестегі сот шығындарының түсінігі және құрамы.

3-нұсқа

1. Соттылықтың түсінігі. Соттылықтың түрлері.
2. Мемлекеттік баж қандай жағдайларда қайтарылады?
3. Азаматтық соттық іс жүргізуде кім дәлелдеу субъектісі болып табылады?
4. Талаптарды қосу және бөлу.
5. Мәжбүрлеу шараларын қолдану тәртібі.

4-нұсқа

1. Дәлелдемелерді бағалау
2. Талапты қамтамасыз ету
3. Мемлекеттік баждың анықтамасын беріңіз.
4. Қадағалау шағымы қай мерзім ішінде беріледі?
5. Жауапкердің мүдделерін қорғау

5-нұсқа

1. Соттық дәлелдеудің түсінігі, мақсаты.
2. Талапқа қарсылық және қарсы талаптардың арасында қандай айырмашылық бар?
3. Сот шығындарын төлеу кімге жүктеледі?
4. Соттық дәлелдеу қандай кезеңдерден тұрады?
5. Сот үшін сарапшының қорытындысы міндettі ме?

3- блок бойынша тапсырмалар:

1-нұсқа

1. Талап арызы қай сотқа беріледі?
2. Исті сотта қарау бөліктерін атаңыз?
3. Бірінші сатыдағы сот актілерінің түсінігі мен түрлері.
4. Сот бұйрығы дегеніміз не?
5. Занды күшіне еңбекен сот шешімдері мен ұйғарымдарына апелляциялық шағымды кім беруге құқықты?

2-нұсқа

1. Исті сотта қарауға әзірлеудің мақсаты.
2. Атқару өндірісінің қатысуышыларын атаңыз.
3. Сырттай іс жүргізудің түсінігі және негіздері.
4. Ерекше іс жүргізу тәртібінде қаралатын істер.
5. Жаңа анықталған мән-жайлар бойынша сот актілерін қайта қараудың негіздері.

3-нұсқа

1. Азаматтығы жоқ адам өзінің құқықтары мен мұдделерін қорғау туралы талаппен сотқа жүтіне ала ма?
2. Қадағалау шағымын сотта алдын-ала қарау және оның іс жүргізушілік салдарлары.
3. Талап арызын қозғалыссыз қалдыру жағдайлары.
4. Жаңа анықталған мән-жайлар бойынша қандай сот қаулылары қаралуы мүмкін?
5. Атқарушылық іс жүргізудің органдары.

4-нұсқа

1. Исті қарауды кейінге қалдыру түсінігі және негіздері.
2. Шешімді дереу орындау.

3. Ерекше талап қоюмен іс жүргізу тәртібінде қаралатын істерді атаңыз?
4. Қадағалау тәртібіндегі наразылықты қандай сопттар қарайды?
5. Атқару құжаттарын атаңыз.

5-нұсқа

1. Талап арызды қабылдаудан бас тарту жағдайлары.
2. Сот шешімін шығармай істі аяқтау.
3. Сот бұйрығының күшін жою.
4. Апелляциялық шағымды (наразылықты) беру тәртібі.
5. Атқару өндірісінде кімге қарсылық білдірілуі мүмкін және ол кіммен шешіледі?

Емтихан сұрақтары

1. Азаматтық сот өндірісінің түсінігі және түрлері
2. Сотқа шақыру және шақыру қағазының мазмұны
3. Азаматтық істер жүргізу құқығының түсінігі, пәні және жүйесі
4. Талап арызды қайтарудың, кабылдаудан бас тартудың негіздері
5. Ерекше талап өндірісінің мәні, ерекшеліктері
6. Азаматтық процестің сатылары
7. Азаматтық істі сот талқысына дайындау
8. Азаматтар мен қоғамдық бірлестіктердің сайлау құқықтарын қорғау туралы істер бойынша сот өндірісі
9. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарауға өкілетті органдар мен лауазымды тұлғалардың қаулыларын бұзу туралы істер бойынша өндіріс
10. Азаматтық істер жүргізу құқығының қағидаларының жүйесі
11. Сотта істі қарастырудың мәнісі. Сот мәжілісінің бөлімдері.
12. Мемлекеттік билік ету, жергілікті өзін-өзі басқару, қоғамдық бірлестіктер, ұйымдар, лауазымды адамдар және мемлекеттік қызметкерлердің іс-эрекеттері мен шешімдерін жою туралы істер бойынша сот өндірісі.
13. Исті сот шешімін шығармай аяқтау.

14. Диспозитивтік жене сайысуышылық қағидалары.
15. Исті қарауды кейінге қалдыру.
16. Нормативті - құқықтық актілердің заңдылығының жою туралы істер бойынша сот өндірісі.
17. Азаматтық іс жүргізу бойынша сот төрелігінің конституциялық негіздері.
18. Ис бойынша өндірісті тоқтата тұру.
19. Органдар мен лауазымды тұлғалардың іс-әрекеттерін және актілерін заңсыз деп тану туралы прокурордың жолдануы бойынша сот өндірісі.
20. Іске қатысуши тұлғалар. Соттың құқықтық жағдайы.
21. Ерекше өндірістің түсінігі. Ерекше өндірістегі істерді қарау реті.
22. Азаматтық процесстегі тараптардың түсінігі, түрлері және құқықтық жағдайлары.
23. Сот мәжілісінің хаттамасы, оның мазмұны, ескерту жасау реті.
24. Сот шешімін орындауды кері бұру.
25. Азаматтық процесстегі үшінші тұлғалардың түсінігі және түрлері, құқықтық жағдайы.
26. Сот шешімі, оған қойылатын талаптар.
27. Бірінші сатылы сот актілерінің түсінігі мен түрлері.
28. Азаматты хабар - ошарсыз кетті деп тану және өлді деп жариялау туралы істерді қарау.
29. Азаматтық процесске прокурордың қатысуы, оның процессуалдық жағдайы.
30. Азаматтың әрекет қабылеттілігін шектеу немесе жоқ деп тану туралы істерді қарау.
31. Соттағы өкілдік.
32. Сот шешімінің мазмұны (бөлімдері).

33. Бала ғып (қыз ғып) асырап алу туралы арыздар бойынша сот өндірісі.
34. Процесуалдық мерзімдер.
35. Шешімді дереу орындау (тұрлери мен негіздері).
36. Талаптан бас тарту, өзгерту.
37. Сот шығындары: түсінігі, тұрлери.
38. Шешімді орындауды кейінге қалдыру және бөліп орындау.
39. Талапты мойындау, бітім келісімін жасасу
40. Азаматтық істердің ведомстволық бағыныстылығы, тұрлери.
41. Сот шешімінің заңды күші.
42. Бұйрықтық өндірісті қозғау.
43. Азаматтық істердің сottылығы: түсінігі және тұрлери.
44. Бірінші сатылыш соттың ұйғарымдары (мазмұны, тұрлери).
45. Сырттай өндіріс және сырттай шешім.
46. Соттағы дәлелдеудің түсінігі, дәлелдеу пәні.
47. Жеке ұйғарымдар.
48. Сырттай шешімнің күшін жою.
49. Дәлелдемелердің түсінігі. Дәлелдеуді керек етпейтін мәліметтер.
50. Сот шешімін және ұйғарымын апелляциялық тәртіpte қайта қарау сатысының мәні мен маңызы.
51. Заңды күшіне енген сот актілеріне шағым; наразылық білдіруге құқылы тұлғалар.
52. Сот дәлелдемелерінің жіктелуі.
53. Апелляциялық шағымдану (наразылық келтіру) құқығы.
54. Қадағалау тәртібінде заңды күшіне енген сот актілеріне наразылық білдіруге құқылы тұлғалар.

55. Дәлелдемелердің қатыстылығы және дәлелдемелерге жол беру.

56. Апелляциялық шағым мен наразылықтың мазмұны.

57. Қадағалау ретінде наразылықты қарауға өкілетті соттар.

58. Дәлелдемелерді бағалау.

59. Апелляциялық шағымды немесе наразылықты қараусыз қалдыру жене қайтарып беру.

60. Қадағалау шағымдарын сотта алдын-ала қараудың реті, оның процессыалдық салдарлары.

61. Талаптың түсінігі және түрлері.

62. Апелляциялық шағымды немесе наразылықты алғаннан кейінгі соттың әрекеттері.

63. Қадағалау ретінде наразылықты алғаннан кейінгі соттың әрекеттері.

64. Талаптың элементтері.

65. Соттың екінші сатыда апелляциялық шағым (наразылық) бойынша істі қараудың процессыалдық тәртібі мен мерзімі.

66. Жаңадан ашылған мән-жайлар бойынша сот қаулыларын қайта қараудың негіздері.

67. Талапка құқықтылық және талап кою құқығы.

68. Апелляциялық шағым, наразылық бойынша сот шешімдерін қайта қараудың процессыалдық тәртібі мен мазмұны.

69. Жаңадан ашылған мән-жайлар бойынша сот қаулыларын қайта қарау туралы арыз беру, оны қарастыру реті.

70. Жауапкердің мұддесін қорғау, карсы талап кою реті.

71. Апелляциялық сатылы соттың құзыреті.

72. Шешімді орындау негіздері жене орындау күжаттары.
73. Талапты өзгерту. Талаптан бас тарту. Бітім келісімін жасасу.
74. Апелляциялық сатылы соттың құзыреті.
75. Шешімді мәжбүрлеп орындаудың жалпы ережелері.
76. Талапты қамтамасыз ету.
77. Апелляциялық сатылы соттың актілері, оның мазмұны.
78. Орындау өндірісін тоқтата тұру негіздері.
79. Арызды қозғалыссыз қалдыру.
80. Сот өндірісін тоқтау негіздері, салдары.
81. Занды маңызы бар деректерді анықтау.
82. Азаматтық процессуалдық-күқықтық қатынастар, алғышарттары.
83. Соттың бірінші сатысы шығарған үйгарымға жеке шағым беру (наразылық келтіру).
84. Апелляциялық тәртіпте сот шешімін бұзудың немесе өзгертудің негіздері.
85. Талап арызды қараусыз қалдыру негіздері, салдары.
86. Талап арыз, оның мазмұны.
87. Сот бүйріғын шығарудың талаптары.
88. Талап қоюдың реті, оны сактамаудың салдары.
89. Апелляциялық тәртіпте сот шешімін бұзудың негіздері.
90. Мәжбүрлі орыннату шаралары. Сот орындаушысының әрекетіне шағымдану.

Курстың қысқаша мазмұны

1 – тақырып: Азаматтық іс жүргізудің, азаматтық іс жүргізу құқығының, азаматтық іс жүргізу ғылыминың түсінігі.

Қазақстан Республикасының Конституциясының 13-бабына сәйкес, әркімнің құқық субъектісі ретінде танылуына құқығы бар. Заң мен сот алдында жүрттың бәрі тең (14-бап). Сондықтан да әркім өзінің құқықтары мен бостандықтарын заңға қайшы келмейтін барлық тәсілдермен қорғауға құқылы. Құқықтарды қорғау нысандары деп заңмен анықталған құзыретті мемлекеттік органдардың құқықты қорғау бойынша қызметтің айтамыз, яғни іс жүргізудегі мән-жайларды анықтау, құқық нормасын қолдану, құқықты қорғау тәсілін анықтау.

Қолданыстағы заңдар бойынша азаматтық құқықтарды қорғаудың келесі нысандарын атап көрсетуге болады:

- 1) соттық;
- 2) қоғамдық (аралық соттарда, келісім комиссиясында);
- 3) нотариаттық;
- 4) өзін-өзі қорғау (құқығы бұзылған түлғаның өз әрекетімен);
- 5) әкімшілік (атқарушы және өкілді органдармен).

Осы аталған нысандардың ішінде соттық нысан басымдылыққа ие. Себебі Конституция әркімнің өз құқықтары мен бостандықтарының сот арқылы қорғалу құқығына, білікті заң көмегін алу құқығына кепілдік береді (13-баптың 2-бөлімі). Одан әрі қарай бұл ереже Қазақстан

Республикасының Азаматтық іс жүргізу кодексінің (одан әрі ҚР АДЖК) 8-бабында нақтыланады.

Азаматтық істерді қарau және шешу тәртібі азаматтық іс жүргізу заңнамасымен айқындалады. Осы заңнамада бекітілген азаматтық іс жүргізу нормаларының жиынтығы құқықтың дербес саласын – азаматтық іс жүргізу құқығын құрайды.

Азаматтық іс жүргізу құқығы –азаматтық істерді сотпен қарau мен шешудің тәртібін реттейтін құқықтық нормалардың жиынтығы, яғни, азаматтық істер бойынша сот төрелігі, сондай-ақ, сот қаулыларын (шешімдерді, үйғарымдарды) мәжбүрлі орындау тәртібі.

Демек, азаматтық іс жүргізу құқығының пәні азаматтық іс жүргізу аумағында туындайтын қоғамдық қатынастар, яғни, азаматтық іс жүргізу (процессуалдық) қатынастар болып табылады. Бұл қатынастар азаматтық іс жүргізу құқығының нормаларына сәйкес сottың, іске қатысуышы тұлғалардың, сот қаулыларын орындайтын органдардың (сот орындаушыларының) әрекеттерінің нәтижесінде туындайды.

Азаматтық іс жүргізу құқығы азаматтық істер бойынша сот өндірісінің саласында қоғамдық қатынастарды императивтік (бағындыру) және диспозитивтік әдістер арқылы реттейді. Императивтік азаматтық процессуалдық құқық қатынастардың субъектілерінің құқықтық жағдайына байланысты болады. Сот мемлекеттік билік ету органы болып табылады. Сottың талаптары, тапсырмалары, сұрау салуы, шақырулары, өкімдері процесске қатысуышылар үшін міндетті болады. Сот төрелігін жузеге асыру мақсатында сот процесске қатысуышыларға мәжбүрлеу шараларын қолдана алады, сот айыппұл сала алады.

Диспозитивтік азаматтық сот өндірісі арқылы қорғауға жататын құқықтың сипатымен анықталады. Азаматтық құқықтың субъектілері тең құқықтар мен міндеттерге ие. Сол сияқты азаматтық іс жүргізу құқығының субъектілері де бірдей процесualдық құқықтар мен міндеттерге ие болады.

Азаматтық іс жүргізу құқығының жүйесі – құқықтық реттеу пәнінің сипатымен негізделген құқықтық нормалар мен институттардың жиынтығы. Ол екі бөлімнен тұрады: жалпы және ерекше.

Жалпы бөлім нормалары сот өндірісінің жалпы ережелерінен тұрады: азаматтық іс жүргізу заңдары; азаматтық сот өндірісінің қағидалары; азаматтық істердің ведомствалық бағыныстылығы мен соттылығы; сот күрамы; іске қатысушы тұлғалар; сottaғы өкілдік; дәлелдемелер мен сот дәлелдеулері; сот шығындары; процесualдық мерзімдер және т.б.

Ерекше бөлімде азаматтық процесстердің барлық түрлерімен кезеңдерін толық реттейтін нормалар мен институттар құрайды. Мысалы, бірінші сатыдағы сотта іс жүргізу; сот актілерін қайта қарau бойынша сот өндірісі; халықаралық процесс; сот актілерін орындау.

Азаматтық іс жүргізу құқығы Қазақстан Республикасының ұлттық құқық жүйесінің бір бөлігі бола отырып, құқықтың өзге салаларымен де тығыз байланыста болады және өз алдында дербес құқық саласы болып табылады.

Біріншіден, азаматтық іс жүргізу құқығының конституциялық құқықпен тығыз байланысын атап өту қажет. Конституция сottық билікті жүзеге асырудың нысанын бекітеді, сottық жүйені анықтайды, сottардың қызметінің ұйымдастырылуы мен қағидаларын бекітеді, сottардың тәуелсіздігінің кепілдіктерін бекітеді. Бұл

нормалар соттардың азаматтық істерді қарau барысында басшылыққа алынуы тиіс.

Екіншіден, азаматтық іс жүргізу құқығы мен материалдық құқық салаларының арасындағы байланысты атап өту қажет. Себебі сот азаматтық істі материалдық құқық нормаларын басшылыққа алып шешеді. Азаматтық процесс – субъективтік материалдық құқықты жүзеге асыру нысандарының бірі, яғни оны мәжбүрлі жүзеге асыру нысаны

Үшіншіден, екі процесуалдық құқық салаларының арасындағы байланысты атап өту қажет: азаматтық және қылмыстық. Екеуінде де сот төрелігін жүзеге асыру тәртібі реттеледі, құқық институттары үқсас болады, бірақ пәндері бөлек.

Азаматтық іс жүргізу құқығының қайнар көзі деп азаматтық процесуалдық нормалар бекітілген нормативтік құқықтық актілерді айтамыз. Бұл актілер ҚР азаматтық іс жүргізу заңдарын құрайды. Заңды күшіне қарай оларды былай жіктейміз:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. 30.08.1995 жылы қабылданған. Негізгі заң соттардың үйымдастырылуы мен қызметтерінің қағидаларын, тәуелсіздігін, судьяларға қойылған талаптарды анықтайдын жалпы нормалардан тұрады; жоғары заң күшіне ие және бүкіл Қазақстан Республикасының аумағында әрекет етеді.

2. ҚР конституциялық заңдары. ҚР конституциялық заңы «Қазақстан Республикасының сот жүйесі және судьялардың мәртебесі туралы» 25.12.2000 ж. Аталмыш заң сот өндірісінің жекелеген қағидаларын, сот жүйесін үйымдастырады, нақтылайды, әр деңгейдегі соттардың өкілеттілігін, құқықтық мәртебесін, тағайындау тәртібін анықтайды. ҚР Президентінің конституциялық заң

күші бар Жарлығы «Қазақстан Республикасының Конституциялық Кеңесі туралы» 29.12.1995 ж. Жарлық Конституциялық Кеңестің мәртебесін, құзыretін анықтайды. Конституциялық Кеңес соттардың нормативтік құқықтық актілерді конституцияға қайшы келеді деп дегану туралы өтініштерін қарайды.

3. Карапайым заңдар.

- Азаматтық іс жүргізу кодексі. 13.07.1999 ж. АІЖК азаматтық істер бойынша сот тәртібін жүргізу тәртібін толығымен реттейді және азаматтық іс жүргізу құқығының негізгі қайнар көзі болып табылады.

- Қазақстан Республикасының салық кодексі. 12.06.2001 ж. 90-тaraуында сотқа қойылған талап арыз, арыз, шағымдар үшін төленетін баж салығының мөлшері, оны төлеу, есептеу және қайтару тәртібі, жеңілдіктер берілген тұлғалардың тізімдері бекітілген.

- ҚР «Прокуратура» туралы заң бойынша прокуратура органдарының мемлекеттік және қоғамдық мүдделерді қорғап сотқа жолдану негіздері мен нысандары, заңдылықты қадағалау бойынша құзыretі анықталады.

- ҚР «Адвокаттық қызмет туралы» заңы 5.12.1997 ж. Заң адвокаттардың азаматтық істер бойынша өкіл ретінде қатысуы негіздерін, білікті заң көмегін көрсету бойынша қызметін бекітеді.

- ҚР «Атқару өндірісі және сот орындаушыларының мәртебесі туралы» заңы 30.06.1998 ж. Заң сот актілерін мәжбүрлеп орындау тәртібін және орындау өндірісіне қатысушылардың құқықтық жағдайларын реттейді.

- ҚР «Сот приставы туралы» заңы 7.04.1997 ж. Заң сот приставарының соттарға процессуалдық әрекеттерді жүзеге асыруы үшін көмек көрсетуі мен сот ғимаратын, судьяларды және процесске қатысушыларды қорғауды

қамтамасыз етуін, сондай-ақ сот орындаушыларына орындау әрекеттерін жүзеге асыру барысында көрсету қызметін айқындайды..

4. Зандға бағынышты нормативтік құқықтық актілер.

- ҚР Президентінің, ҚР Үкіметінің нормативтік құқықтық актілері. Мысалы, ҚР Үкіметінің 26.08.1999 жылғы №1247 қаулысы «Адвокаттармен көрсетілетін занды көмекке ақы төлеу және республикалық бюджеттің есебін корғау мен өкілдік етумен байланысты шығындарды өтеудің тәртібі туралы».

- ҚР Конституциялық Кеңесінің нормативтік қаулылары. Конституцияның нормаларына ресми түсінік беру туралы қаулылары.

- ҚР Жоғарғы Соттың нормативтік қаулылары. Нормативтік қаулы республиканың барлық соттар үшін міндетті болып табылады және заңдардың нормаларын сот тәжірибесінде қолдану мәселелері бойынша шығарылады. Оңдағы соттық тәжірибеге түсініктер құқықтық норма болып табылады.

Азаматтық іс жүргізу құқығының қайнар көзіне Қазақстан Республикасының халықаралық шарттық және өзге міндеттемелері де кіреді. ҚР ратификацияланған халықаралық шарттар АІЖК-мен салыстырғанда басымдылыққа ие. Мысалы, Азаматтық, отбасы және қылмыстық істер бойынша құқықтық көмек көрсету және құқықтық қатынастар туралы Конвенция. Минск, 2004 ж.; Сыртқы сауда арбитражы туралы Европа Конвенциясы. 1961 ж. (4.10.1995 ж. ҚР Президенті Жарлығымен қосылады); Шетел арбитраждық шешімдерін тану және орындау туралы Конвенция. 1958 ж. (4.10.1995 ж. ҚР Президенті Жарлығымен қосылады); Шет елде алиментті

өндіріп алу туралы Конвенция (30.12.1999 ж. ҚР Заңымен қосылған).

ҚР нормативтік құқықтық актілерінің әрекет етуі ҚР азаматтары мен занды тұлғаларына, сондай-ақ ҚР аумағында жүрген шет ел азаматтарына және азаматтығы жоқ тұлғаларға да әрекет етеді.

2 – тақырып: Азаматтық сот өндірісінің міндеті, түрлері.

Азаматтық сот өндірісі дегеніміз азаматтық істерді қарастыру мен сот актісін орындаумен байланысты сottың, іске қатысушы тұлғалардың, орындау өндірісіне қатысушылардың қызметі. Азаматтық сот өндірісінің пәні – нақты азаматтық іс. Азаматтық сот өндірісінің міндеттері болып азаматтардың, занды тұлғалардың, мемлекеттің бұзылған және дауланып отырған құқықтарын, бостандықтарын пен занды мүдделерін қорғау және құқық бұзушылықты ескеру болып табылады (АІЖК-нің 5-бабы).

Қолданыстағы ҚР АІЖК азаматтық сот өндірісінің төрт түрін қарастырады:

- 1) Талап өндірісі;
- 2) Ерекше талап өндірісі;
- 3) Ерекше өндіріс.
- 4) Бұйрық өндірісі

Талап өндірісі. Көп тараған түрі. Онда құқық туралы дау қаралады, мысалы, азаматтық, отбасы, еңбек, тұрғын үй, әкімшілік, қаржы, жер құқық қатынастары, табиғат ресурстарын пайдалану және қорғау бойынша құқық қатынастарын туындастын істер қаралады. Оған екі дауласушы тарап қатысады – талап қоюшы мен жауапкер.

Ерекше талап өндірісі. АІЖК-нің 25-29-тарауларында қарастырылған істер бойынша даулы материалдық құқық қатынастарының субъектілері болып, бір жағынан мемлекеттік билік ету органдары немесе лауазымды тұлға, екінші жағынан – азамат немесе заңды тұлға қатысады.

Ерекше өндіріс. Заң бұл жағдайда құқық туралы дау жок істерді қарастырады. Мұндай істердің тізімі АІЖК-нің 30-39-тарауларында анықталған.

ҚР АІЖК үшін жаңалық болып бірінші сатыдағы сотпен жеке талаптарды шешу бойынша қарапайымдандырылған тәртіп енгізілген. Ол АІЖК-нің 13-тарауында қарастырылған «Бұйрықтық өндіріс». Судья өндіріп алушы мен борыштарды шақырмай, сот талқысын өткізбестен, сот бұйрығын шығарады.

3 – тақырып: Азаматтық іс жүргізу сатылары.

Сот өндірісі кезеңдерге бөліне отырып жүзеге асырылады. Бұны азаматтық іс жүргізудің сатылары деп атайды. Іс жүргізу сатысы дегеніміз – белгілі бір мақсатқа жетуге бағытталған процессуалдық әрекеттерді біріктіретін сот өндірісінің бөлігі. Азаматтық іс жүргізу төмендегідей сатыларға бөлінеді:

- 1) Бірінші сатыдағы сотта азаматтық істі қозғау;
- 2) Исті сот талқысына әзірлеу;
- 3) Азаматтық істі сот отырысында негізі бойынша қарапайымданып жүргізу;
- 4) Занңды күшіне енбеген сот актілерін қайта қарапайымданып жүргізу;
- 5) Кассациялық сатыдағы сотта іс жүргізу;
- 6) Занңды күшіне енген сот актілерін қайта қарапайымданып жүргізу;

- 7) Жаңадан ашылған мән-жайлар бойынша сот актілерін қайта қарау бойынша сот өндірісі;
- 8) Сот актілерін орындау өндірісі.

4 – тақырып: Азаматтық іс жүргізу құқығының қағидалары.

Қағидалар туралы азаматтық істер жүргізу құқығы тұлымында әртүрлі анықтамалар берілген.

Қағида дегеніміз – басшылыққа алынатын, заңдармен бекітілген және экономикалық қатынастардың сипатымен анықталатын ережелер.

Қағидалар – негізгі бастамалар, азаматтық процесс соларға сүйеніп құрылады, олар азаматтық істер бойынша сот төрелігін іске асыру мақсаттарын көрсетеді және сот төрелігін жүзеге асыру әдісін анықтайды.

Азаматтық іс жүргізу құқығының қағидалары – азаматтық істер жүргізу құқығы нормаларында бекітілген идеялық-саяси, басшылыққа алынатын ережелер, олар процестің құрылымын, табиғатын анықтайды, процесуалдық құқықтың әрбір нормасы мен институты қағидаларға сүйеніп құрылады (Оsipov Ю. К.).

Азаматтық іс жүргізу құқығы қағидаларының жүйесі – бұл құқық саласының реттелген, логикалық өзара байланысты барлық қағидалардың жиынтығы.

Азаматтық іс жүргізу құқығының қағидалары ҚР Конституцияда, Сот жүйесі және судьяның мэртебесі туралы конституциялық заңда бекітілген.

Нормативтік қайнар көзінің сипатына байланысты жіктеледі:

- 1) Конституциялық, яғни ҚР Конституциясында бекітілген қағидалар. Мысалы, заң мен сот алдындағы

тендік (14-бап), сот төрелігінің тек қана сотпен жүзеге асырылуы (75-бап).

2) Салалық, яғни салалық зандарда бекітілгендер. Мысалы, жариялыштық, сот өндірісінің ауызша және тікелей жүргізілуі.

М. А. Гурвичтің құқықтық реттеу объектісіне қарай жіктеу бойынша екі топқа бөлуге болады:

1) сот төрелігін үйымдастыру қағидалары (үйымдастырушылық). Оған мына қағидалар жатады: сот төрелігінің тек сотпен жүзеге асырылуы; соттардың тәуелсіздігі және тек қана Конституция мен заңға бағынуы; судьялардың тағайындалуы; әркімнің заң мен сот алдындағы тенденсі; жариялыштық; сот өндірісінің мемлекеттік тілі.

2) сот пен процесске қатысуышылардың процессуалдық қызметтерін анықтайтын қағидалар (функционалдық, қызметтік). Оған мынадай қағидалар жатады: заңдылық; диспозитивтік; сайысуышылық; тараптардың тенденсі; сот талқысының ауызша және тікелей жүргізілуі.

Бұл ұсыныс ғалым-процесуалисттердің тараптарынан қолдау тапты.

Азаматтық сот өндірісінің үйымдастырушылық қағидалары. Сот төрелігінің сотпен жүзеге асырылуы. Конституцияның 75-бабында, ҚР АДЖК-нің 7-бабында бекітілген. Қазақстан Республикасында сот төрелігін тек қана сот жүзеге асырылады. ҚР сот билігі судьяларға берілген.

Сот төрелігі дегеніміз – азаматтық, қылмыстық, әкімшілік сот өндірісін жүргізу арқылы сот билігін жүзеге асырудың нысаны.

Мәнісі мынадай:

- 1) Ешкімнің де сот қызметін жүзеге асыруға құқығы жоқ, мемлекеттік органдар азаматтық істерді шеше алмайды;
- 2) Заңды тұрде сот төрелігін жүзеге асырудың процессуалдық қатаң тәртібі орнатылған;
- 3) Мемлекеттік органдардың қызметіне бақылау жүргізу;
- 4) Азаматтық істерді соттардың ведомствалық бағыныстырығына беру арқылы анықтау;

Соттардың тәуелсіздігі және тек қана Конституция мен заңға бағынуы. Конституцияның 77-бабында, АДЖК-нің 12-бабында бекітілген.

Оның мәнісі мынада:

- Сот төрелігін іске асыру жөніндегі соттың қызметіне қандай да болсын араласуға жол берілмейді және ол заң бойынша жауапкершілікке әкеп соғады;
- Нақты істер бойынша судьялар есеп бермейді;
- Сот шешімдері мен талаптары барлық субъектілер үшін міндетті болады;
- Судьяға заңмен қарастырылған қызметтер мен міндеттемелер жүктелмеуі тиіс;
- Судьяларды қаржыландыру республикалық бюджеттің есебінен жүргізіледі.

Осы қағидалардың кепілдігі ретінде Конституцияда мынадай ережелер бекітілген:

- Судьялардың ауыстырылмайтындығы;
- Судья лауазымына тағайындау, сайлану, босату тәртібі Конституциялық заңда бекітілген;
- Сот қызметіне араласуға тыйым салу;
- Сотты құрметтемегені үшін жауапкершілік қарастырылған;
- Судьяның өміріне қол сұғылмаушылық;

- Судья саяси партияларда, қоғамдық бірлестіктерде мүше бола алмайды;
- Судьяға мемлекеттің есебінен материалдық қолдау көрсету, әлеуметтік қамсыздандыру;
- Заңдарда судьяларды тәртіптік жауапкершілікке тартудың негіздерін нақты бекіту.

Азаматтар мен үйымдардың заң мен сот алдындағы тәндігі. Конституцияның 14-бабы, АІЖК-нің 13-бабы бекітіледі. Заң мен сот алдында жүрттың бәрі тең. Тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мұліктік жағдайында, жынысына, нәсіліне, ұлтына, дінге көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне байланысты немесе кез келген өзге жағдаяттар бойынша ешкімді кемсітүге болмайды. Сондықтан да сот төрелігі тең құқылық негізінде жүзеге асырылады.

Сот талқысының жариялышы. АІЖК-нің 19-бабында бекітілген. Азаматтық сот талқысы ашық сот отырысында өткізіледі. Заң 16 жасқа толған кез келген азаматтың, бұқаралық ақпарат құралдарының қатысуына рұқсат етеді. 16 жасқа дейін тек күә, іске қатысуыш тұлға ретінде қатыса алады. Жабық сот отырысын өткізуге тек қана заңда көрсетілген негіздерде: мемлекеттік құпия жарияланатын болса, жеке тұлғаның құпиялары жарияланатын болса, оның өтініші бойынша өткізіледі. Жазысқан хаттар, телеграммадағы мәліметтер иесінің рұқсатымен ғана жариялануға жатады. Әйтпесе жабық сот отырысында жариялануы тиіс. Бұл ережелер фотосуреттер, бейне, үн таспалар жарияланғанда да қолданады.

Сот отырысын бейнетаспаға, кино, фотосуреттерге түсіру үшін соттың және іске қатысуыштардың рұқсаты қажет және белгілі бір уақытқа шектелмеуі мүмкін. Сот залында отырған орыннан жазбаша алуға, аудио жазу құралдарын қолдануға құқылы.

Сот өндірісінің ұлттық тілі. АДЖК-нің 14-бабында бекітілген. Бұл қағида ҚР Конституциясында 7-бапта бекітілген нормадан туындейды: «Қазақстан Республикасында мемлекеттік тіл – қазақ тілі. Мемлекеттік ұйымдарда және жергілікті өзін-өзі басқару органдарында орыс тілі ресми түрде қазақ тілімен тең қолданады». ҚР тіл туралы заңында былай делінген: «Қазақстан Республикасында сот өндірісі мемлекеттік тілде жүргізіледі, ал қажет болған жағдайда сот өндірісінде мемлекеттік тілмен бірге орыс тілі немесе өзге тілдер де қолданылады». Сот өндірісінің тілі қойылған талап арызының тіліне байланысты анықталады.

Екінші жағынан, Конституцияның 19-бабының 2-бөліміне сәйкес, әркімнің ана тілі мен төл мәдениетін пайдалануға құқығы бар. Сондықтан да іске қатысуышы тұлғалар процессте өз ана тілінде сөйлей алады, барлық сottтық әрекеттерге аудармашы арқылы қатыса алады. Сот өндірісі жүргізілетін тілді білмейтін қатысуышыға өз тілінде процессуалдық әрекеттер жасауға және іс материалдарымен аудармашының көмегі арқылы таныса алады. Аудармашының қызметі тегін көрсетілуі тиіс.

Азаматтық сот өндірісінің қызметтік қағидалары. Заңдылық. Бұл қағида кез келген құқық саласы үшін міндетті.

Қағиданың мазмұны АДЖК-нің 6-бабында қарастырылған:

1) Сот азаматтық істі қарау кезінде Конституция мен заңдарды нақты сақтауы тиіс;

2) Сот азаматтық істі шешу кезінде мемлекеттік органдарының актісінің заңдарға қайшы келетіндігін анықтаса, онда заңды күші жоғары нормативтік актіні қолданады.

Сонымен заңдылық материалдық және процессуалдық құқық нормаларын дұрыс қолдану дегенді білдіреді.

Мәнісі ең алдымен азаматтық істер бойынша соттармен қабылданатын соттық актілердің заңдылығын, сот пен іске қатысушылар процессуалдық әрекеттерді процессуалдық нысанғае байланысты асыруы тиіс дегенді білдіреді.

Диспозитивтілік. Бұл қағида азаматтық іс жүргізудің қозгалу механизімін білдіреді, оның пайда болуы, дамуы, тоқтатылуы айқындалады. Мәнісі материалдық мүдделі тұлғалардың белсенділігіне байланысты болады, олар өз құқықтарына билік ете алады, соның нәтижесінде процессуалдық қатынастардың дамуына әсер етеді. Сөйтіп, диспозитивтік қағидасы бойынша процесстің жүрісі және тоқтатылуы даулы материалдық құқық қатынастарының субъектілерінің еркіне байланысты болады.

Сайысушылық. АІЖК-нің 15-бабында бекітілген. Дауласу нәтижесінде шындық туындайды демек, азаматтық іс жүргізуде істі қарау мен шешу дауласуши тараптардың сайысуы арқылы жүргізілуі тиіс. Ол үшін екі негіз болуы қажет:

- 1) Дауласуши тараптардың қарама-қайшы материалдық-құқықтық мүдделерінің болуы тиіс;
- 2) Тараптар тең құқылы болуы қажет.

Әрбір тарап істі женуге, соттың талабын қанағаттандыруға немесе талапты қанағаттандырмай таставуына тырысады, сондықтан да өз талабын дәлелдеуге, негіздеуге міндетті.

Тараптардың процессуалдық тең құқылы болуы. Бұл қағида материалдық құқық қатынастарының субъектілерінің тең құқылығына негізделген және тараптардың процессуалдық құқықтары мен міндеттерінің

тендігіне негізделеді (АІЖК-нің 15-бабының 1-бөлімі). Тапатарға тең құқықтар мен міндеттер белгіленген соңғана олар сайыса алады.

Сот талқысының ауызшы және тікелей жүргізілуі. Сот талқысының ауызша жүргізілуі АІЖК-нің 177-бабының 2-бөлімінде бекітілген: «Істі талқылау ауызша жүргізіледі». Сотта түсінік беру, жарыссөзге қатысу, өтініш білдіру, кеңес беру, қортынды беру т.б. ауызша жүргізіледі.

Сот істі қарау кезінде дәлелдемелерді тікелей қабылдаپ, зерттеуге міндетті: тараптардың, куәлардың түсініктерін тыңдауға, іс материалдарымен танысуға, дәлелдемелерді қарауға және т.б. процессуалдық әрекеттердің барлығы сottың тікелей арасынан өткізіледі. Тек айрықша жағдайлардағанда бұл қагида орындалмауы мүмкін: дәлелдемені сот тапсырмасы немесе дәлелдемені қамтамасыз ету арқылы жинаумен байланысты болады.

5 – тақырып: Азаматтық процессуалды құқық қатынастары.

Азаматтық іс бойынша іс жүргізуде істі қарау және шешу кезінде сот пен бір жағынан іс жүргізуге қатысушы тұлғалардың арасында, сондай-ақ, сот шешімін орындау кезінде екінші жағынан азаматтық іс жүргізу құқығымен реттелетін қоғамдық қатынастар туындаиды. Мұндай қатынастар азаматтық процессуалды (іс жүргізу) қатынастар болып табылады.

Азаматтық іс жүргізу қатынастары сотқа талап арыз, арыз және шағым берген кезде пайда болады. Азаматтық іс

жүргізу құқықтары мен азаматтық іс жүргізу міндеттері азаматтық іс жүргізу қатынастарының мазмұнын құрайды.

Азаматтық іс жүргізу құқық қатынастарының ерекшелігі оның биліктік сипатында, яғни биліктік қатынастылығында.

Азаматтық процесуалдық құқық қатынастарының алғы шарттары екі түрге бөлінеді: жалпы және негізгі.

Жалпы алғы шартқа: құқық нормалары; құқық субъектілік жатады.

Негізгі алғы шартқа: құқықтық қатынастардың туындалу негізі; заңдық факт (эрекет, әрекетсіздік) оқиға, жағдай немесе заңды фактілердің жиынтығы жатады.

Осыдан қортындылайтын болсак, азаматтық процесуалдық құқық қатынастарының туындауына үш алғы шарт қажет:

1. Азаматтық процесуалдық құқық нормалары;
2. Процесуалдық құқық қатынасқа қатысуышылардың құқық субъектілігі;
3. Заңды факт.

Азаматтық процесуалдық құқық нормалары – бұл құқықты соттар арқылы жүзеге асыруда процеске қатысуышылардың, соттық әрекетін реттейтін жалпы танылған ереже. Процесуалдық құқық субъектілік: процесуалдық құқық қабілеттілік және процесуалдық әрекет қабілеттікten тұрады.

Процесуалды қабілеттілік – құқықтарға ие болу мүмкіндігі. Ол адам туғаннан бастап өмірінің ақырына дейін болады.

Процесуалдық әрекет қабілеттілік – есі дұрыс және кәмелетке толған адамның өз құқықтары мен міндеттерін жүзеге асыра алу мүмкіндігі. 14 пен 18 жас аралығындағы кәмелетке толмағандарда жартылай әрекет қабілеттілік болады.

Зандық факт бұл процесуалдық қатынастардың туындауы, өзгеруі және тоқтатылуымен байланысты азаматтық құқық қатынас нормаларымен қарастырылған өмірлік мән-жайлар.

Процесуалдық құқықтық қатынастар азаматтық іс жүргізу заңдарының нормаларымен реттелуі тиіс.

Азаматтық іс жүргізу құқықтары мен азаматтық іс жүргізу міндеттері азаматтық іс жүргізу қатынастарының мазмұнын құрайды.

Азаматтық іс жүргізудегі құқықтық қатынастардың мазмұны – азаматтық процестегі субъектілерінің іс жүргізу құқықтары мен міндеттері, ал кейбір процесуалисттердің пікірінше (А. А. Мельников) субъектілерінің мінез-құлқы, ягни өз құқықтары мен міндеттерін жүзеге асырудағы әрекеттері.

Азаматтық іс жүргізудегі құқықтық қатынастардың субъектісін 2 түрге бөліп қарастыруға болады: жалпы және арнайы.

Жалпы объект сотпен қаралып, шешілуге немесе қорғалуға жататын материалдық-құқықтық дау немесе заңмен қорғалатын мүдде.

Арнайы объект нақты, белгілі бір қатынасын жүзеге асыруда жасалатын қорытынды (мысалы, сот пен сарапшы өзінің арнайы білімі негізінде іс үшін мәні бар фактілер туралы қорытындысы).

Азаматтық іс жүргізу құқық қатынастарының субъектілері азаматтар мен заңды тұлғалар, мемлекет те бола алады. Соның қатарына азаматтық іс жүргізу қатынастарына шетел азаматтары, азаматтығы жоқ адамдар және шетелдік заңды тұлғалар жатады.

Азаматтық процесуалдық құқық қатынас субъектілері – бұл азаматтық іске қатысушы және процесуалдық мүддесі бар тұлға. Азаматтық процеске қатысатын

тұлғалар, азаматтық құқықтық қатынасқа түсे отырып, негізгі процесуалдық мәртебеге ие болады: талапкер, жауапкер, үшінші тұлға, маман, күәгер және т.б. азаматтық іс жүргізу қатынастарының субъектілерін мынандай үш топқа бөлуге болады:

1. Сот билігін жүзеге асыруши тұлғалар: судья, сот мәжілісінің хатшысы, сот орындаушысы, сот приставы.
2. Іске қатысушы тұлғалар: талаптар, үшінші тұлғалар, прокурор, өзге тұлғаның құқығын қорғап азаматтық іс жүргізуге қатысушы мемлекеттік орган, жергілікті өзін-өзі басқарушы орган, ерекше өндіріс бойынша арыз беруші, ерекше талап өндірісінде шағым беруші тұлға.
3. Сот төрелігін жүзеге асыруға көмектесуші тұлғалар: күә, аудармашы, сарапшы, маман, өкілдер.

6 – тақырып: Іске қатысушы тұлғалар, олардың процесуалды құқықтары мен міндеттері.

Процесс қатысушыларын

- Іске қатысушы тұлғалар;
- Процеске қатысушы тұлғалар деп бөледі.

Процесс қатысушыларына сот төрелігін жүзеге асыруға ықпал ететін тұлғаларын жатқызады. Бұлар – өкілдер, аудармашылар, күәлар, сарапшылар. Аталған процесс қатысушылары істе дербес мүддесі жоқ тұлғалар.

Процесс қатысушыларының іске қатысушы тұлғаларға қарағанда шенбері кең.

Іске қатысушы тұлғалар процесуалды құқық қатынастарының негізгі субъектілері болып табылады.

Іске қатысушы тұлғалар – бұлар процесс қорытындысына дербес заци мүддеге ие болатын, процесте

өз атынан әрекет ететін, шешімнің заңды күші таралатын процестің туындауына, дамуына және аяқталуына бағытталған процесуалды әрекеттерді жасауға құқығы бар процесс қатысушылары.

Іске қатысушы тұлғалардың белгілері:

- Өз атынан процесуалды әрекеттерді жасауға құқықты;
- Қандай да бір сатыда процестің туындауына, дамуына және аяқталуына бағытталған процесуалды әрекеттерді жасауға құқықты;
- Сот шешіміне қатысушы дербес зәңи мүдденің болуы;
- Оларға сот шешімінің заңды күші заңмен белгіленген шегінде таралады.

Іске қатысушы тұлғалардың іс материалдарымен танысуға, олардан үзінділер жазып алуға және көшірмелер түсіруге; қарсылықтарын мәлімдеуге; дәлелдеме табыс етуге және оларды зерттеуге қатысуға, іске қатысушы басқа адамдарға, күәгерге, сарапшылар мен мамандарға сұрақтар қоюға; өтініш жасауға, соның ішінде қосымша дәлелдеме талап ету туралы өтініш жасауға, сотқа ауызша және жазбаша түсініктеме беруге; сот процесі барысында туындастын барлық мәселелер бойынша өз дәлелдемелерін келтіруге; іске қатысушы басқа тұлғалардың өтінімдері мен дәлелдемелеріне қарсылық білдіруге; сот жарыссөздеріне қатысуға; сот отырысының хаттамасымен танысуға және оған жазбаша ескертпелер беруге; соттың шешімі мен үйгарымына шағымдануға; азаматтық сот ісін жүргізу туралы заңнамада берілген басқа да іс жүргізу құқықтарын пайдалануға құқығы бар. Олар өздеріне берілген барлық іс жүргізу құқықтарын адал пайдалануға тиіс.

Іске қатысушы тұлғалардың міндеті – заңмен қарастырылған міндеттерді адал орындау. Атап айтқанда: өзінің мекен-жайының ауысқаны туралы сотқа хабарлау; дәлелдемелерді келтіру; судьяга түрегеп тұрып жүгініп, өздерінің айғақтары мен түсініктемелерін айту; сот отырысы залындағы тәртіпті бұзбау; сот үйгарымдары мен шешімдерін орындау және т.б.

7 – тақырып: Тараптардың түсінігі, олардың процессуалды құқықтары мен міндеттері.

Талап қоюшы мен жауапкер азаматтық процессте тараптар болып табылады. Өз мүдделерін немесе талап қойылған мүдделерді көздең талап қоюшы азаматтар мен заңды тұлғалар талап қоюшылар болып табылады. Өздеріне қуынның талабы қойылған азаматтар мен заңды тұлғалар жауапкерлер болып табылады.

Занда көзделген жағдайларда заңды тұлғалар болып табылмайтын үйымдар да тараптар болуы мүмкін.

Басқа тұлғалардың құқықтарын, бостандықтарын және заңмен қорғалатын мүдделерін қорғау үшін сотқа жүгінуге заң бойынша құқығы бар адамдардың өтініші бойынша мүдделері қозғалып іс басталған адамға сот пайда болған процесс туралы хабарлайды және ол адам сотқа талап қоюшы ретінде қатысады.

Азаматтық процессте мемлекет бір тарап болуы мүмкін.

Тараптар іс жүргізу құқықтарын тең пайдаланады және бірдей іс жүргізу міндетін мойынына алады.

Талап қоюшы талаптың негізdemесін немесе нысанын өзгертуге, талап қою талабының мөлшерін ұлғайтуға не азайтуға немесе талап қоюдан бас тартуға құқылы. Талап

қоюдың негіздемесі мен нысанын өзгерту, талап қою талабының мөлшерін ұлғайту немесе азайту, талаптан бас тарту жазбаша өтініш беру жолымен жүргізіледі және оларға бірінші сатыдағы сот шешім қабылдауға дейін жол беріледі. Жауапкер талап қоюды тануға құқылы, бұл жөнінде одан қолхат алынады. Тараптар істі бітімгершілік келісіммен аяқтай алады, оған тараптар қол қояды және сотпен бекітіледі.

Соттың өз бастамасы бойынша талап қою нысанына немесе негіздемесін өзгертуге құқығы жоқ. Егер бұл іс-әрекет заңға қайшы келсе немесе басқа біреулердің құқықтарын, бостандықтарын және заңмен қорғалатын мұдделерін бұзатын болса, сот талап қоюшының талап қоюдан бас тартуын, жауапкердің талап қоюды тануын қабылдамайды және тараптардың бітімгершілік келісімін бекітпейді.

8 – тақырып: Азаматтық процессыалды құқық қабілеттілік және әрекет қабілеттілік.

Азаматтық іс жүргізу құқықтары мен міндеттеріне ие болу қабілеттілігі (азаматтық іс жүргізу құқық қабілеттілігі) материалдық және құқық субъектілері болып табылатын барлық азаматтар мен ұйымдар үшін бірдей дәрежеде танылады.

Сотта құқықтарын өз іс-әрекеттерімен жүзеге асыру міндеттерін орындау, іс жүргізудегі өкілге тапсыру қабілеттілігі (азаматтық іс жүргізу әрекет қабілеттілігі) он сегіз жасқа толған азаматтарда және ұйымдарда толық көлемде болады.

Он төрт жастан он сегіз жасқа дейінгі кәмелетке толмағандардың, сондай-ақ әрекет қабілеті шектеулі деп

танылған азаматтардың құқықтарын, бостандықтарын және заңмен қоргалатын мұдделерін сotta олардың ата-аналары немесе өзге де заңды өкілдері қорғайды, алайда сот мұндай істерге кәмелетке толмағандардың немесе әрекет қабілеті шектеулі деп танылған азаматтардың өздерін тартуға міндetti.

Он төрт жасқа дейінгі кәмелетке толмағандардың, сондай-ақ әрекет қабілеттілігі шектеулі деп танылған азаматтардың құқықтарын, бостандықтарын және заңмен қоргалатын мұдделерін сotta олардың заңды өкілдері қорғайды.

Заңда көзделген жағдайларда, азаматтық, отбасылық, еңбек, кооперативтік, әкімшілік және өзге де құқық қатынастарынан және тапқан табысына немесе кәсіпкерлік қызметтен түсken кірісіне билік етуге байланысты мәмілелерден туындайтын істер бойынша он төрт жастан он сегіз жасқа дейінгі кәмелетке толмағандардың өз басы қорғауға құқығы бар. Кәмелетке толмағандарға көмек көрсету үшін кәмелетке толмағандардың заңды өкілдерінмұндай істерге қатысуға тарту соттың қалай шешуіне байланысты.

9-тақырып. Процессуалды бірігіп қатысушылық

ҚР АІЖК 50-бабында: «Талапты бернеше талап қоюшы бірлесіп коюы немесе оның бернеше жауапкерге қойылуы мүмкін. Талап қоюшылардың немесе жауапкердің әрқайсысы екінші тарапқа қатысты процессте дербес болады. Тараптар (талап қоюшы мен жауапкер) іс жүргізуі тиісінше тең талап қоюшылардың немесе тең жауапкерлердің біреуіне тапсыра алады» деп көрсетілген.

Талап қоюшы жағындағы бірігіп қатысушылықты белсенді, ад жауапкер жағындағы бірігіп қатысушылықты пассивті деп атайды. Екі жақта да болатын бірігіп қатысушылықты аралас деп атайды.

Процессуалды бірігіп қатысушылық келесі жағдайларда мүмкін:

А) егер талап заты ортақ құқық болса (мысалы, ортақ меншік құқығынан туындайтын талаптар);

Б) егер талаптар бір негізден туындаса (мысалы, зиян бірнеше тұлғалардың бірігіп қатысуы негізінде туындаса):

В) егер талаптар негізі және пәні бойынша біркелкі болса (мысалы, бір жұмыс берушіге бірнеше жұмысшылармен жалақыны өндіріп алу туралы талаптар).

Даулы құқыққатынасының субъектілері арасындағы материалдық-құқықтық байланыстардың сипатына қарай процессуалды бірігіп қатысушылықтың екі түрі бар: қажетті (міндетті) және факультативті (мүмкін).

Қажетті (міндетті) бірігіп қатысушылық – талап қоюшы немесе жауапкер ретіндегі, даулы құқыққатынасының барлық субъектілерінің, іске міндетті қатысуы. Айталық, тұрғын үйді жалға беру шартын бұзы туралы талап бойынша отбасының барлық мүшелері іске міндетті қатысуы қажет.

Егер бірнеше талап қоюшылардың немесе бір талап қоюшының бірнеше жауапкерлерге талаптары бір-біріне тәуелсіз қаралуы және әске асырылуы мүмкін болса, онда ол факультативті бірігіп қатысушылық болады. Мысалы, ата-аналарының балаларынан алиментті өндіріп алу туралы талаптар әрбір балаға қатысты бөлек немесе барлығына қатысты бір істе қаралуы мүмкін.

Процессуалды бірігіп қатысушылықтың негізгі мақсаты – тұрақты біркелкі шешімдерді шығару.

10 – тақырып: Іс жүргізу мирасқорлығы.

Іс жүргізу құқық мирасқорлығы – бұл даулы не сот шешімімен анықталатын құқықтық қатынасының іс жүргізуінен жақтардың біреуінің шығуына байланысты істе тарап немесе үшінші тұлға болып танылатын тұлғаны ауыстыру.

Іс жүргізу құқық мирасқорлығы материалдық құқық бойынша келесі жағдайларда болады:

1. Субъективті азаматтық құқықтағы жалпы (әмбебап) мирасқорлық (мұрагерлік, занды тұлғаның қайта ұйымдастырылуы);

2. Жеке субъективті құқықтың көшуі (сингулярлы мирасқорлық) мысалы, талапқа жол беру немесе басқа тұлғаның қарызын өзіне аудару.

Процессуалды құқықмирасқорлық кезіндегі процессуалды құқыққатынасы сақталады және құқықмирасқордың қатысуымен ары қарай дамиды.

Материалдық құқық бойынша мирасқорлыққа жол берілмейтін жағдайда онда іс жүргізу құқық мирасқорлығы да болмайды, мәселен талап ету құқық талап қоюшы немесе жауапкер тұлғаларымен тығыз байланыста болса (неке бұзы, алименттер өндіріп алу, жұмыс орнына қайта тұрғызу туралы талаптар бойынша), сондай-ақ мирасқорлық занға не шартқа қайшы болса (ҚР АК 190 б.).

Құқық мирасқорлығы процесстің кез кезкелген сатысында мүмкін болады. Құқық мирасқордың процесске кіруі соттың ұйғарым шығарумен белгіленеді. Құқық мирасқоры процесске кіру кезінде өзінің мирасқорлығын негіздеуге тиіс, мысалы мұрагерлікте мұрагерлік құқы туралы қуәлік, занды тұлғаның қайта ұйымдастырылуында

сол туралы құжат, талапқа жол беру немесе борышты ауыстыру туралы сәйкес шарттар.

Құқық мирасқоры процесске кіргенге дейін жасалған барлық әрекеттер құқық мирасқоры үшін бұл әрекеттер құқық мирасқоры ауыстырган тұлғага қанышылықты міндettі болса, сондай шамада міндettі.

11 – тақырып: Азаматтық іс жүргізудегі тиісті емес тарап және оны ауыстыру шарты.

Тиісті емес тараптар – азаматтық іс бойынша іс жүргізудің нақты қатысуышы болып табылмайтын, яғни даулы құқық қатынастарының болуы мүмкін деген болжау, іс материалдары бойынша жокқа шығарылған тарап.

Тиісті емес тарап – процессуалды құқыққа қабілетті тұлға. Ол тарапқа тән барлық процессуалды құқықтар мен міндеттерге ие болады, яғни іс бойынша тарап, процесс қатысуышысы болып табылады.

Тиісті емес талап қоюшыны тиістімен ауыстыру мүмкін емес.

Сот істі дайындау үстінде немесе бірінші сатыдағы сотта оны қарау кезінде талап бойынша жауап беруге тиісті емес адамға талап қойылып отырғанын анықтаса, істі тоқтатпай талап қоюшының өтініші бойынша тиісті емес жауапкердітісті жауапкермен ауыстыра алады. Тиісті емес жауапкерді ауыстырганнан кейін істі дайындау және қарау басынан бастап жүргізіледі.

Егер талап қоюшы тиісті емес жауапкерді басқа тұлғамен ауыстыруға келіспесе, сот істі ұсынылған талап қою бойынша қарайды.

12 – тақырып: Азаматтық іс жүргізудегі үшінші тұлғалар

Азаматтық құқықтық дауды шешуде тарааптармен қатар өзге де мұдделі тқлғалар болуы мүмкін, оларды үшінші тұлғалар деп атайды. Олардың мұддесінің сипаты түрліше болуы мүмкін, сондықтан үшінші тұлғалардың екі дербес институты болады:

1-даудың нысанасына дербес талаптарын мәлімдейтін үшінші тұлғалар;

2-даудың нысанасына дербес талаптарын мәлімдемейтін үшінші тұлғалар;

Даудың нысанасына дербес талаптарын мәлімдейтін үшінші тұлғалар – бұл талап қоюшы мен жауапкер арасында басталып кеткен процеске даудың нысанасына өздерінің дербес құқықтарын қорғау үшін қатысады тұлғалар. Бұл тұлғалардың қатысу себебі, олар құқық жөнінде дау талап қоюшы мен жауапкерге емес өзіне берілген деп ойлады. Олар іске талап қою арқылы қатысады және процессте талап қоюшының құқықтары мен міндеттеріне ие болады. Мысалы, азаматша С. өзінің бұрынғы жұбайы Б.-дан олардың некесі кезінде алынған рояльды өндіріп алу туралы талаппен сотқа жүгінді. Мәдениет үйінің директоры ерлі-зайыптылардың арасындағы дауды естіп, рояльдың Мәдениет үйіне тиесілі екендігін сотқа мәлімдеді. Арызда азамат Б. Мәдениет үйінде жұмыс істеген уақытында рояльды уақытша пайдалануға алғанын, кейін қайтармағанын көрсетті. Келтірілген мысалда Мәдениет үйінің директоры даудың нысанасына дербес талабын мәлімдейтін үшінші тұлға.

Іс бойынша үшінші тұлғаларды қатыстыру мәселесі, соттың сәйкесті ұйғарым шығаруымен белгіленеді.

Осы үшінші тұлғаның талап қоюшыдан бір ғана айырмашылығы бар – бұл процеске кіру кезеңі.

Даудың нысанына дербес талаптарын мәлімдейтін үшінші тұлғалар сипаттамасы:

- процеске талап қою арқылы қатысады, талап қоюшының барлық құқықтарын пайдаланады және оның барлық міндеттерін атқарады.

- үшінші тұлғалардың талап қою пәні талап қоюшының талап қою пәнімен толық көлемде немесе жарым-жартылай толық сәйкес келуі керек, сондықтан талап қоюшының талабын қанағаттандырса әлбетте, үшінші тұлғаның талап арызын қабылдаудан бас тартады (толық немесе жарым-жартылай). Іске қатыса алмаған дербес талаптарын мәлімдейтін үшінші тұлғалар жеке талап қоюға хақы бар;

- іске қатысу ықылас көбінесе үшінші тұлғалардың өздерінен болады.

Даудың нысанына дербес талаптарын мәлімдемейтін үшінші тұлғалар –

бұл бірінші сатыдағы қаралатын іс бойынша қабылданатын шешім тараптардың біреуіне қатысы өздерінің құқықтары мен міндеттеріне әсер етуі мүмкін болғанда, талап қоюшы не жауапкер жағында іске қатысатын тұлғалар (ҚР АІЖК 53 б.)

Олардың сипаттамасы:

- егер іс тараптардың біреуіне қатысы өздерінің құқықтарына немесе міндеттеріне әсер етуі мүмкін болса, іс бойынша бірінші сатыдағы сottың шешімі шыққанға дейін талап қоюшы немесе жауапкер жағында іске кірісе алады;

- олар сондай-ақ тараптардың жеке іске қатысушы басқа адамдардың өтінімімен немесе сottың бастамасымен іске қатысуға тартылуы мүмкін;

- дербес талаптарын мәлімдейтін үшінші тұлғалар тараптардың талап қоюдың негізdemесі мен нысанасын өзгерту, талап қою талабының мөлшерін ұлғайту немесе азайту, сондай-ақ талап қоюдан бас тарту, талап қоюды мойындау не бітімгершілік келісімін жасау, қарсы талап қою, сottың шешімін мәжбүрлеп орындалатуды талап ету құқықтарынан басқа іс жүргізу құқықтарын пайдаланады және іс жүргізу міндеттін мойнына алады (КР АДЖК 47 б.).

Бұлар іске сottың бірінші сатысындағы шешімі қабылданғанға дейін кірісе алады және сол сottың ұйғарымымен белгіленеді.

13 – тақырып: Азаматтық іс жүргізудге прокурордың қатысуы.

Азаматтық сот жүргізуде зандардың дәлме-дәл бір үлгіде қолданылуына жоғары қадагалау жүргізу ісін мемлекет атынан Қазақстан Республикасының Бас прокуроры тікелей өзі және өзіне бағынатын прокурорлар арқылы жүзеге асырады.

Прокурордың азаматтық ісін жүргізуге қатысуы мұның өзі зацмен көзделген немесе осы іске прокурордың қатысу қажеттілігін сот таныған жағдайларда міндетті. Прокурор өзіне жүктелген міндеттерді жүзеге асыру мақсатында іс бойынша қорытынды беру үшін және занды мұдделерін, ұйымдардың құқықтары мен занды мұдделерін, қоғамдық немесе мемлекеттік мұдделерді қорғау үшін өз бастамасы немесе сottың бастамасы бойынша процеске қатысуға құқылы.

Прокурор азаматтардың құқықтарын, бостандықтарын және занды мұдделерін, ұйымдардың

құқықтары мен заңды мүдделерін, қоғамдық және мемлекеттік мүдделерді қорғау туралы сотқа талап қоюға, өтініш жасауға құқылы. Азаматтардың құқықтарын, бостандықтарын және заңды мүдделерін қорғау туралы, егер адам дәлелді себептермен өзі сотқа жүргіне алмаса, тек мүдделі адамның өтінішімен ғана прокурор талап қоя алады. Әрекетке қабілетсіз азаматтың мүддесін қорғау үшін прокурор мүдделі адамның өтінішіне қарамастан талап қоя алады.

Егер талап қоюшы прокурор мәлімдеген талапты қолдамаса, егер үшінші тұлғалардың құқықтары, бостандықтары және заңды мүдделері қозғалмаса, онда сот талап қоюды қараусыз қалдырады.

Талап қойған прокурор, бітімгершілік келісім жасау құқығына басқа талап қоюшының барлық іс жүргізу құқықтарын падаланады, сондай-ақ барлық іс жүргізу міндеттерін мойына алады. Прокурордың басқа тұлғаның мүдделерін қорғау үшін талап қоюдан бас тартуы ол тұлғаны істің мәнісі бойынша қарауды талап ету құқығынан айырмайды.

14- тақырып: Азаматтық іс жүргізуге басқа тұлғалардың құқықтарын, қоғамдық және мемлекеттік мүддени қорғау үшін мемлекеттік органдардың, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының ұйымдардың немесе жекеленген азаматтардың қатысуы.

Азаматтық іс жүргізу заңнамасы өздерінің емес, басқа тұлғалардың құқықтарын қорғау үшін процеске мемлекеттік басқару органдар, кәсіподактар, мемлекеттік кәсіпорындар ұйымдар немесе жекеленген азаматтардың

қатысуын белгілеген. Аталған органдар мен тұлғалардың процесске қатысуының мақсаты – қоғамдық және мемлекеттік мүдделерді, басқа тұлғалардың субъективті құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау.

Басқа тұлғалардың құқықтары мен мүдделерін қорғаудың екі нысаны белгіленген: істі қозғау жолымен және іс бойынша қорытынды беру нысаны. Бұл екі нысан үшін ортақтық: түрлі органдар мен тұлғалардың істе субъективті мүдделердің болмауы.

Мемлекеттік басқару органдары, кәсіподақтар, түрлі ұйымдар, сондай-ақ, тескеленген азаматтар заңмен қарастырылған жағдайларда істі қозғауға құқықты. Бірақ ондай құқық, мүддесіне қарай іс қозғалып отырған тұлғаның сотқа жүгінуге құқығының болуы және сотқа жүгіну тәртібінің сақталуы кезіндеғана жүзеге асырылады.

Жоғарыда аталған органдар мен тұлғалар, прокурорға қарағанда, кез келген азаматтық істі қозғауға құқығы жоқ, олар заңға белгіленген істерді ғана қозғай алады. Содан немесе тұлғалардан арыздарды қабылдай отырып, судья ең алдымен заңмен оларға азаматтық істерді қозғау құқығының берілген-берілмегенін тексереді.

Заңмен көзделген жағдайларда мемлекеттік органдар және жергілікті өзін-өзі басқару органдары, ұйымдар немесе жекелеген азаматтар олардың өтінуімен басқа адамдардың құқықтарын, бостандықтарын және заңмен қорғалатын мүдделерін, сол сияқты қоғамдық немесе мемлекеттік мүдделерді қорғау үшін талап қойып сотқа жүгіне алады. Әрекетке қабілетсіз азаматтың мүддесін қорғау үшін мүдделі адамның өтінішіне қарамастан талап қойылуы мүмкін.

Бөгде мұдделерді қорғау үшін талап қойған адамдар бітімгершілік келісім жасау құқығынан басқа, талап қоюшының барлық іс жүргізу құқықтарын пайдаланады және барлық іс жүргізу міндеттерін мойна алады. Аталған органдар мен адамдардың талап қоюдан бастартуы мұдделеріне сай іс қозғалған адамды істі мәні бойынша қарауды талап ету құқығынан айырмайды. Егер мұдделеріне сай іс қозғалған адам мәлімделген талапты қолдамаса, үшінші тұлғалардың құқықтарына қысым жасалмаса сот талап қоюды қараусыз қалдырады.

Заңмен көзделген жағдайларда мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдары өздеріне жүктелген міндеттерді жүзеге асыру және азаматтардың құқықтарын, бостандықтарын және заңмен қорғалатын мұдделерін, қоғамдық және мемлекеттік мұдделерді қорғау мақсатында іс бойынша қорытынды беру үшін бірінші сатыдағы сот шешім шығарғанға дейін өз бастамашылығы бойынша іске қатысуышы тұлғалардың бастамашылығы бойынша, сондай-ақ соттың бастамашылығы бойынша процеске қатыса алады.

15-тақырып: Соттағы өкілдік.

Азаматтар өз істерін сотта өздері немесе өкілдері арқылы жүргізуге құқылы. Азаматтың іске өзінің қатысуы оның бүл іс бойынша өкілі болу құқығынан айырмайды.

Үйымдардың ісін сотта оларға заңмен, өзге нормативтік құқықтық актілермен немесе құрылтай құжаттарымен берілген өкілеттіктердің шегінде іс-эрекет жасайтын олардың органдары және тиісті өкілеттіктер берілген олардың өкілдері жүргізеді. Заңды тұлғалардың басшылары сотқа олардың қызметтік жағдайын немесе өкілеттіктерін куәландыратын құжаттар береді. Заңды

тұлғаның органы тиісті өкілеттік берілген басқа өкілдермен бірге іске қатыса алады.

Сенімхатқа, зандарға, сот шешімдеріне не әкімшілік актісіне негізделген істі сотта жүргізуге ресімделген өкілеттігі бар әрекетке қабілетті кез келген адам сотта өкіл бола алады.

Тапсырма бойынша өкілдік ету.

Мына адамдар:

1)адвокадттар

2)занды тұлғалардың қызметкерлері – осы занды тұлғалардың істері бойынша;

3) кәсіптік одактардың уәкілетті адамдары – қыықтары мен мұдделерін қорғауды осы кәсіптік одактар жүзеге асыратын жұмысшылардың, қызметшілердің, сондай-ақ басқа да адамдардың істері бойынша;

4)заңмен, жарғымен немесе ережемен осы ұйымдар мүшелерінің құқықтары мен мұдделерін қорғау құқығы берілген ұйымдардың уәкілетті адамдары.

5)заңмен, жарғымен немесе ережемен басқа адамдардың құқықтары мен мұдделерін қорғау құқығы берілген ұйымдардың уәкілетті адамдары.

6) басқа тең қатысушылардың тапсырмасы бойынша тең қатысушылардың біреуі;

7)іске қатысушылардың өтінуімен сот рұқсат еткен басқа да адамдар тапсырма бойынша сотта өкіл бола алады.

Судьялар, тергеушілер, прокурорлар мен өкілді органның депутаттары, олардың процеске тиісті ұйымдардың уәкілеттік берілген адамдары немесе занды өкілдер ретінде қатысу жағдайынан басқа жағдайда сотта өкіл бола алмайды.

Адвокатура туралы заңдармен белгіленген ережелерді бұза отырып, заң көмегін көрсету туралы тапсырма алған адвокаттар сotta өкіл бола алмайды.

Адам, егер мүдделері өзі өкіл болып отырған адамғың мүдделеріне қайшы келетін адамдарға осы іс бойынша заң көмегін көрсетсе немесе бұрын көрсеткен болса немесе судья, прокурор, сарапшы, маман, аудармашы, күэ немесе айғақшы ретінде қатысса, сондай-ақ егер ол істі қарауга қатысушы лауазымды адаммен туыстық қатынастарда болса, өкіл бола алмайды.

Өкілдің өкіллеттіктері заңға сәйкес берілген және рәсімделген сенімхатта көрсетілуі тиіс.

Кәсіптік одақтар мен басқа ұйымдардың уәкіллеттік берілген адамдары сотқа осы іс бойынша өкілдікті жүзеге асыруға арналған тапсырманы куәландыратын құжаттарды беруі тиіс.

Адвокаттың нақты істі жүргізуге арналған өкіллеттігі заң консультациясы немесе адвокаттық кеңсе берген ордермен, ал ол өз қызметін дербес жүргізген жағдайда – адвокат клиентпен жасасқан шартпен куәландырылады.

Заңды тұлғаның атынан сенімхатты тиісті заңды тұлғаның басшысы немесе өзге уәкіллетті адам береді.

Азаматтық іс жүргізу кодекстің 59-бабының 6 және 7 тармақшаларында аталған өкілдің өкіллеттігі сенімхатта немесе сот отырысының хаттамасына кіргізілген сенім білдірушінің сotta берген ауызша түрдегі етінішінде көрініс табуы мүмкін.

Өкілдіктің келесі түрлері бар:

- 1) ерікті өкілдік
- 2) заңды өкілдік
- 3) жарғы, ереже және өзге арнаулы негіздер бойынша өкілдік

Ерікті өкілдік тапсырма немесе еңбек шартының негізінде туындаиды. Бұл шарт бойынша өкілдік беруші (тарап, үшінші тұлға) екінші тұлғаға (өкілге) сотта өзінің ісін жүргізді тапсырады.

Әрекетке қабілетсіз азаматтардың, әрекет қабілетіне толық ие емес немесе әрекетке қабілеті шектеулі деп танылған адамдардың құқықтарын, бостандықтарын және заңмен қоргалатын мүдделерін сотта өздерінің өкілеттіктерін куәландыратын құжаттарды сотқа көрсететін ата-аналары, асырап алушылары, қамқоршылары немесе қорғаншылары қорғайды.

Хабар-ошарсыз кеткен деп белгіленген тәртіппен танылған азамат қатысуға тиісті іс бойынша, оның өкілі ретінде хабар-ошарсыз кеткен адамның мүлкіне қамқорлықты жүзеге асыратын адам қатысады.

Қайтыс болған немесе қайтыс болды деп белгіленген тәртіппен жарияланған адамның мұрагері қатысуға тиісті іс бойынша, егер мұраны әлі ешкім қабылдамаса, мұрагердің өкілі ретінде мұралық мүлікті қорғау мен басқару үшін тағайындалған сақтаушы немесе қамқоршы қатысады.

Заңды өкілдер заңда көзделген шектеулермен өкілдік етушілердің атынан жасау құқығы өкілдік берушіге тиесілі барлық іс жүргізу әрекеттерін жасайды. Заңды өкілдер істі сотта жүргізді басқа өкілге тапсыра алады.

Жарғы, ереже және басқа негіздер бойынша өкілдікке жататындар:

1) құрылтай құжаттары бойынша өкілдік ету – төмен тұрған үйымның арнайы тапсырмасыз олардың мүдделерін қорғауға жоғары тұрған үйымның өкілдік ету құқығы;

2) ресми өкілдік ету – тапсырма бойынша өкілдік ету;

3) қоғамдық өкілдік ету – өз мүшелерінің мұждделерін қорғау үшін қоғамдық бірлестіктердің өкілдік ету.

Занды тұлғалар мен заңмен немесе жарғымен белгіленген органдары талаптарды табыстайды және сол бойынша жауап береді. Занды тұлғаның органы (зауыт директоры, басқарма төрағасы) істі сотта тікелей өзі жүргізу де алады.

Кәсіпорын басшысы кәсіпорынның атынан сенімхатсыз әрекет етеді.

Егер занда тұлғаның органы алқалы болса (басқарма, президиум және т.с.с.), онда істі жүргізу өкіллелілігі хаттама қаулы нысанында осы алқаның бір мүшесіне беріледі. Мұндай жағдайда алқа мүшесі ерікті өкіл ретінде әрекет етеді.

Кәсіподактар еңбек және әлеуметтік-экономикалық мәселелер бойынша өзінің мүшелерінің мұдделерін білдіруге құқықты. Кәсіподактар жарғысында көрсетілген міндеттердің бірі-кәсіподак мүшелеріне заны көмек көрсету, яғни кәсіподактар өз мүшелеріне көмек көрсететін заң қеңестерін ұйымдастырады, сотта өкілдік етеді.

16 – тақырып: Сот шығындары.

Сот шығындары – бұл азаматтық істі қарау мен шешуге және сот шешімін орындауға байланысты іске қатысушы тұлғалармен өтелетін шығындар.

Сот шығындары мемлекеттік баж беріс жүргізуге байланысты шығындардан тұрады.

Сот шығындарын мұдделі тұлғаларға жүктеудегі мақсат – сот төрелігін жүзеге асырумен байланысты мемлекет шығынын өтеу.

Мемлекеттік баж – азаматтық істерді қараганы және шешкені үшін мемлекеттің кірісіне алынатын ақша төлемі.

Баж – арнайы мамандандырылған уәкілетті мемлекеттік органдар тараапынан өздеріне өтінуші-келуші тұлғаларға қатысты жасалған заңды маңызы бар белгілі бір іс-қимылдар және берілген ресми құжаттар үшін заңды немесе жеке тұлғалардан алынатын міндettі ақшалай төлем.

Мемлекеттік баж – уәкілдік берілген мемлекеттік органдар немесе лауазымды адамдар заңдық мәні бар іс-қимылдар жасағаны немесе құжаттар бергені үшін алатын міндettі төлем, яғни сотпен азаматтық істер қарап шешкені үшін мемлекет кірісіне төленетін ақша төлемі.

Мемлекеттік баж сотқа берілетін талап арыздан, ерекше жүргізілетін істер жөніндегі арыздардан, апелляциялық шағымдардан, атқару парағының дубликатын беру туралы сұрағы бойынша сот ұйғарымына жеке шағымдардан алындаы, сонымен бірге сот бұйрығын беру туралы арыздарын, сондай-ақ сот пен аралық соттардың, шетелдік соттардың және төреліктердің шешімдері бойынша атқару парактарын, құжаттар көшірмелерін бергені үшін алынады.

Мемлекеттік баждың мөлшері ҚР салық кодексінің 90-тaraуында қаастырылған. Сонымен қатар онда баж салығынан босатылатын тұлғалардың санаттары және талапкерді босататын істердің санаттары қаастырылған.

Мемлекеттік баждың белгіленген пайыздық ставкалары, егер Салық Кодексімен белгіленбесе, ҚР заңды актісімен мемлекеттік баж төленетін күні белгіленген айлық есептік көрсеткіш мөлшерімен есептеледі.

Мемлекеттік баждың түрлері:

1) талап қою бағасынан пайыздық ставкалары бойынша есептелеңтін мемлекеттік баж;

2) төленген күні Республикада белгіленген есептік көрсеткіш мөлшеріне негізделіп есептелеңтін мемлекеттік баж.

Соттағы мемлекеттік баж ставкалары мынадай мөлшерде алынадау (ҚР Салық кодексінің 496-бабының 1-бөлігі):

Мұліктік сипаттағы талап арыздардан:

- жеке тұлға үшін – талап сомасының 1 пайызы;
- заңды тұлға үшін – талап сомасының 3 пайызы.

Мемлекеттік органдар мен олардың лауазымды адамдарының жеке тұлғалардың құқықтарына нұсқан келтіретін заңсыз іс-әрекеттеріне берілген шағымдардан 30-пайызы.

Мемлекеттік органдар мен олардың лауазымды адамдарының жеке тұлғалардың құқықтарына заңсыз іс-әрекеттеріне берілген шағымдардан 500 пайыз.

.Салық тексеру актілері бойынша ескертулерге дауыту туралы талап арыздардан:

- жеке кәсіпкерлер және шаруа қожалықтары үшін ескертулерде белгіленіп есептелген салықтар мен басқа да бюджетке міндettі төлемдер сомасының (айыптарды қоспағанда) 0,1 пайыз;

- заңды тұлғалар үшін – ескертулерде белгіленген есептелген салықтар мен басқа да бюджетке міндettі төлемдер сомасынан 1 пайыз;

.Некені бұзу туралы талап арыздардан 30 пайыз; некені бұзу кезінде мұлікті бөлген жағдайда баж талап бағасына карай белгіленеді;

Хабар-ошарсыз кеткен немесе ақылынан ауысуы немесе ақыл-есінің кемдігі салдарынан әрекет қабілеті жоқ деп белгіленген тәртіппен танылған адамдармен, не үш

жылдан астам мерзімге бас бостандығынан айыруға сottaлған адамдармен некені бұзу кезінде мұлікті бөлу туралы талап арыздардан Салық кодексіне сәйкес;

. Тұрғын үй-жайларды жалдау шартын өзгертуге немесе бұзу туралы, мұраны қабылдау мерзімін ұзарту туралы, мұлікті пайдалануға тыйым салудан босату талап арыздарын және мұліктік емес сипаттағы немесе бағалауға жатпайтын басқа да талап арыздардан 50 пайыз;

Ерекше жүргізілетін істер жөніндегі арыздардан 50 пайыз;

Аралық соттар шешімі, төрелік шешімдердің күшін жою туралы өтініштерден:

Жеке тұлғалар үшін – талап сомасының 1 пайызы;

Заңды тұлғалар үшін 3 пайыз.

Соттың шешіміне апелляциялық шағымдардан мұліктік емес сипаттағы талап арыз берілген кезде алынатын мемлекеттік баж мөлшерінің ал мұліктік сипаттағы даулар бойынша арыз беруші дауласып отырган сома негізге алынып есептелген мемлекеттік баж мөлшерінің 50 пайызы.

Сот бұйрығын шығару туралы арыздардан мемлекеттік баж ставкасының 50 пайызы.

Атқару парагының дубликатын беру туралы мәселе бойынша сот ұйғарымына жеке шағымнан, сондай-ақ аралық соттар, шетелдік соттар және төреліктер шешімдері бойынша атқару парактарын беру үшін 500 пайыз.

Сот шешімдерінің, үкімдерінің, ұйғарымдарының, соттың басқа да қаулыларының көшірмелерін, сондай-ақ іске қатысушы тараптар мен басқа адамдардың өтініші бойынша соттар беретін іске қатысты басқа құжаттардың көшірмелерін қайталап беру үшін әр бір құжат үшін 10 пайыз және бұған қоса, әзірленген әр бір бет үшін 3 пайыз.

Заңды тұлғаларды банкрот деп тану туралы арыздардан 500 пайызы.

Бір мезгілде мүліктік және мүліктік емес сипаттағы талаптар қойылған арыздар үшін мүліктік сипаттағы талап арыздарға және мүліктік емес сипаттағы талап арыздардағы белгіленген мемлекеттік баж қатар алынады.

Талап қоюдың бағасын талап қоюшы көрсетеді (ҚР АДЖК 102 бабы). Көрсетілген бағаның талабын мүліктің шын мәніндегі бағасына анық сәйкес келмеген жағдайда талап қою бағасын талап арызын қабылдау кезінде судья анықтайды.

Талап қою кезінде оның бағасын анықтау қын болған жағдайда мемлекеттік баж мөлшерін сот істі шешу кезінде анықталған талап қою бағасына сәйкес келетін бажды кейіннен қосымша өндіріп алу арқылы судья алдын ала белгілейді. Исті қарау кезінде талап қою мөлшері ұлғайған жағдайда, баждың жетіспейтін сомасын талап қоюшы талаптың көбейген бағасына сәйкес қосымша төлейді.

Соттарда мемлекеттік баж төлеуден мыналар босатылады:

- талап қоюшы – еңбекке ақы төлеу сомасын өндіріп алу туралы талаптар және еңбек қызметіне байланысты басқа да талаптар бойынша;
- талап қоюшылар – авторлық құқықтан, сондай-ақ жаңағын ашу, өнертабыс, рационализаторлық ұсыныс және өнеркәсіптік үлгілер құқығынан туындайтын талаптар бойынша;
- талап қоюшылар-алимент өндіріп алу туралы талаптар бойынша;
- талап қоюшылар асыраушының мертігуіне немесе денсаулығының өзге де закымдануына, сондай-ақ қайтыс

болуына байланысты зиянның орнын толтыру туралы талаптар бойынша;

- талап қоюшылар қылмыс жасау арқылы келтірілген материалдық нұқсанның орнын толтыру талаптар бойынша;

- талап қоюшылар қылмыс жасау арқылы келтірілген материалдық нұқсанның орнын толтыру туралы талаптар бойынша;

- жеке тұлғалар – некені бұзу туралы істер жөніндегі апелляциялық шағымдар бойынша;

- іске қатысы жоқ адамдардан басқа заңды және жеке тұлғалардан – қылмыстық істерге және алимент жөніндегі істерге байланысты өздеріне құжаттар бергені үшін;

- талап қоюшылар – Қазақстан Республикасының табиғат қорғау заңдарының бұзылуы арқылы мемлекетке келтірілген нұқсанның орнын толтыру мемлекет кірісіне қаражат өндіріп алу туралы талаптар бойынша;

- жалпы орта білім беру жүйесінің кәсіптік – техникалық мектептерді – оқу орындарын өз бетімен тастав кеткен немесе олардан шығарылған оқушылардың қажетіне жұмсауға мемлекет шеккен шығындарды өндіріп алу туралы талаптар бойынша;

- жеке тұлғалар – қылмыс жасау арқылы келтірілген материалдық нұқсанды өндіріп алушың дұрыстығына дау жасалатын қылмыстық істер бойынша апелляциялық шағымдар бойынша;

- заңдарда көзделген жағдайларда басқа адамдардың немесе мемлекеттің құқықтары мен заңмен қорғалатын мұдделерін қорғап сотқа арызданған заңды және жеке тұлғалар;

- талапкер (Ұлы Отан соғысы қатысушылары мен оларға теңестірілген адамдар, I және II топтағы) барлық істер мен құжаттар бойынша;
- занды және жеке тұлғалар – сотқа іс жүргізуіді тоқтату немесе арыздарды қарамай тастау туралы сот ұйғарымының қүшін жою жөніндегі; шешімнің орындалуын кейінге қалдыру немесе мерзімін ұзарту жөнінде; шешімді орындау әдісі мен тәртібін өзгерту жөнінде; талаптарды қамтамасыз ету немесе қамтамасыз етудің бір түрін екіншісімен ауыстыру жөніндегі арыздар; жаңадан анықталған мән-жайлар бойынша сот шешімдерін, ұйғарымдарын немесе қаулыларын қайта қарау туралы арыздар; сот шешімімен салынған айыппұлдарды ұлғайту немесе азайту туралы; сот ұйғарымының орындалу барысы туралы, өткізіліп алынған мерзімдерді қалпына келтіру туралы арыздар; сондай-ақ сот орындаушылардың әрекеттеріне шағымдар, айыппұлдарды ұлғайтудан немесе азайтудан бас тартқандық туралы сот ұйғарымдарына берілген жеке шағымдар; әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер жөніндегі қаулыға шағымдар; сырттай шешімдердің қүшін жою туралы арыздар бергені үшін;
- прокуратура органдары – барлық талаптар бойынша;
- мемлекеттік мекемелер – үшінші бір тұлғалардың мүдделерін қоргайтын жағдайларды қоспағанда, өз құзіретіне жататын мәселелер бойынша талап – арыздар берген кезде;
- мүгедектердің қоғамдық ұйымдары өз құзіретіне жататын мәселелер бойынша талаптар қойған жағдайда;
- сақтандырушылар мен сақтанушылар міндетті сақтандыру шарттарынан туындастырын талаптар бойынша;

- талапкер мен жауапкер - заңсыз соттау, негізсіз қылмыстық жауапқа тарту, заңсыз қамауға алу немесе еңбекпен түзеу жұмыстары түрінде заңсыз әкімшілік шараптар қолдану арқылы азаматқа келтірілген нұқсанның орын толтыруға байланысты даулар бойынша;
- ҚР Ұлттық банкі, оның филиалдары мен өкілеттіктері - өз құзіретіне жататын мәселелер бойынша талаптар қойған жағдайда;
- ҚР бюджеттік заңнамасы бойынша бюджеттік несиeler, сондай-ақ мемлекеттік және мемлекетпен кепілдік берген заемдарды қайтару бойынша сотқа талаппен жүгінген агент;
- Талап қоюшы репартианттар (оралмандар) ҚР азаматтығын алumen байланысты барлық істер және құжаттар бойынша;
- Қаржы нарығын және қаржы үйымдарды реттеу мен қадағалау бойынша өкілетті мемлекеттік орган оның өкілеттігіне жататын сұрақтар бойынша талаптар қойғанда;
- Мәжбүрлеп таратылатын қаржы үйымдардың таратушы комиссиялары – қарыздарды өндіріп алу туралы және таратылатын борышкер қаржы үйымдары дәрменсіз (банкрот) деп тану туралы талаптар бойынша;
- ҚР заңды актілеріне сәйкес мемлекеттік инвестициялық саясатты жүзеге асыруға өкілетті банкілер – бюджет қаражаты есебінен қайтарымды негізде берілген кредиттер бойынша берешектерді өндіріп алу туралы; мұліктен өндіріп алу туралы; сыртқы мемлекеттік және мемлекет кепілдік берген заемдар, сондай-ақ бюджет қаражаты есебінен берілген заемдар бойынша борышкерлер өз міндеттемелерін орындаудауына

байланысты олардың банкроттығы туралы талаптар берген кезде.

Мемлекет баж төлемді қабылдап алған банктің орналасқан жері бойынша жергілікті бюджеттің кірісіне есептейді.. Төлемді қабылдап алған банк түбіршек береді, ол іс материалдарына біріктірілінеді..

Мына жағдайларда төленген мемлекеттік баж ішінara немесе толық қайтарылуға тиіс:

- Салық кодексінде көрсетілгеннен баж көп мөлшерде төленсе, бірақ талап қоюшымен өз талаптарын азайтуын ескермегенде;

- Арызды қайтару немесе оны қабылдаудан бас тартқанда, сондай-ақ нотариустардың немесе өкілетті тұлғалардың нотариаттық әрекеттер жасаудан бас тартқанда;

- Егер іс сотта қаралуға жатпайтын болса, сондай-ақ талапкер дауды алдын ала шешудің осы санаттагы істер үшін белгіленген тәртібін сақтамаса, не талапты төлеу қабілеті жоқ адам қойса, іс жүргізу тоқтатылған немесе талап қаралмай тасталған жағдайда;

- Мемлекеттік баж төлеген адамдар заңдық мәні бар іс-қимыл жасаудан немесе осындай заңды мәні бар іс-қимыл жасайтын органға өтініш жасалғанға дейін құжат алушан бас тартқан жағдайда;

- ҚР қолданылып жүрген заңдарында белгіленген өзге де жағдайларда.

Мемлекеттік баж төлеген адам салық органына оны қайтару

туралы арызды бюджетке мемлекеттік баж төленген күннен бастап 1 жыл ішінде бере алады. Төленген бажды қайтарып алу үшін арызбен қоса соттың мемлекеттік бажды қайтару туралы ұйғарымы болуы тиіс.

Салық органның шешімі азamatтар немесе заңды тұлғалар арыз берген кезден бастап бір айдан кешіктірілмей қабылданады. Қайтарылуға тиісті мемлекеттік баж азamatқа немесе заңды тұлғага оны қайтару туралы шешім қабылданған күннен бастап 10 күн ішінде берілуге тиіс.

Мемлекеттік баж келесі жағдайларда қайтарылмайды:

- талап қоюшы талап қоюдан бас тартқан жағдайда;
- талап қоюшы өз талаптарын азайтқан жағдайда;
- іс тараптардың бітімгершілік келісімімен аяқталған жағдайда;

Іс бойынша іс жүргізуге байланысты шығындарға:

1) куәгерлерге, сарапшыларға және мамандарға төленуге тиісті сомалар:

2) сол жерде қарau жүргізілуге байланысты шығындар:

3) заттай делелдемелерді сақтауға байланысты шығындар:

4) жауапкерді іздестіру жөніндегі шығындар:

5) іс бойынша жарияланымдар мен хабарландыруларға байланысты шығындар:

6) тараптарға хабарлау және оларды сотқа шақыру жөніндегі шығындар:

7) тараптар мен үшінші тұлғалардың жолақысы және олардың сотқа келуге байланысты, тұргын жайды жалға алу туралы шығындар:

8) өкілдердің көмегіне ақы төлеу жөніндегі шығындар:

9) соттың шешімдерін, үкімдерін, ұйғарымдарын және қаулыларын орындауға байланысты шығындар:

10) сот қажет деп санаған өзге де шығындар жатады:

Куәларға, сарапшыларға, мамандарға және аудармашыларға сотқа келуге байланысты оларға келтірілген жол ақысы, бөлме жалдау жөніндегі шығындар өтеледі және іссапарға жіберілген адамдар үшін белгіленген мөлшерде тәулікақы төленеді. Сарапшы мен маманға сондай-ақ оларға тиеселі химиялық реактивтер мен тапсырылған жұмысты орындау кезінде олар жұмсаған басқа да шығын материалдарының құны, сонымен бірге олардың жұмысты орындау үшін құралжабдықтарды, коммуналдық қызметтерді пайдаланғаны және автокөлікті уақытшы тұтынғаны үшін төлеген ақысы өтеледі.

Күә ретінде сотқа шақырылған жұмыс істейтін адамдарға сотқа келуге байланысты олардың болмаған уақыты үшін жұмыс істейтін жері бойынша орташа жалақысы сақталады. Енбек қатынастарында тұрмagan куәлар өздерін әдеттегі айналысып жүрген істерінен алаңдатқаны үшін іс жүзіндегі уақыт шығындары ескеріліп және заңда белгіленген 1 айлық жалақының ең төменгі мөлшері негізге алына отырып, өтемекі алады.

Сарапшылар мен мамандар, егер бұл жұмыс олардың қызметтік міндеттерінің шеңберіне кірмейтін болса соттың тапсырмасы бойынша өздері орындаған жұмыс үшін сыйақы алады. Сыйақының мөлшерін тараптармен келісім бойынша сот анықтайды.

Сот сараптамасы органдары жүргізген сараптаманың ақысын төлеу Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес жүзеге асырылады.

Куәларға, сарапшыларға, мамандарға сомаларды, сондай-ақ сот сараптамасы органы жүргізген сараптамаға ақыны тиісті өтініш берген тарап төлейді. Егер аталған өтінішті екі тарап берсе немесе күәні шақырту, сараптаманы тағайындау, маманды тарту

соттың бастамасы бойынша жүргізілсе, талап етіліп отырған соманы тараптар тең бөліп төлейді.

Егер бұл жұмыс сарапшылар мен мамандардың қызметтік міндеттерінің шеңберіне кіrmесе, соттың тапсырмасы бойынша істеген жұмыстары үшін оларға төленугі тиесілі сомаларды тиісті өтініш жасаған тарап сот депозитіне алдын ала төлеп қояды. Сыйакының мөлшерін тараптармен келісім бойынша сот белгілейді.

Сот сараптамасы органы сараптама жүргізгені үшін төленуге тиіс сомаларды тиісті өтініш жасаған тарап, не өзіне сот осындаған міндеттеме жүктеген тарап алдын ала төлеу нысанында тиісті бюджетке енгізеді.

Бір немесе екі тарап шығындары төлеуден босатылған жағдайда сарапшылар мен мамандарға тиесілі сомаларды төлеу республикалық бюджеттің есебінен жүргізіледі.

Куәларға, сарапшыларға және мамандарға тиесілі сомаларды олар өз міндеттерін орындағаннан кейін Қазақстан Республикасының бюджет заңнамасына сәйкес ашылған шotttan сот төлейді.

Аудармашыларға тиесілі сомаларды төлеу республикалық бюджеттің есебінен төленеді. Сыйакының мөлшерін тиісті еңбекке акы төлеудің қолданылып жүрген нормаларын негізге ала отырып сот белгілейді.

Пайдасына шешім шығарылған тарапқа, бұл тарап сот шығындарын төлеуден босатылса да, басқа тараптан іс бойынша жұмсалған барлық шығындарды сот алып береді. егер талап қою ішінара қанағаттандырылса, онда шығындар талап қоюшыға қойылған талаптардың сот қанағаттандырған мөлшеріне бара-бар, ал жауапкерге – талап қою талаптарының талап қоюшыға бас тартылған бөлігіне бара-бар беріледі.

Пайдасына шешім шығарылған тарапқа сот процеске қатысуши өкілдің көмегіне ақы төлеу жөніндегі өзіне екінші тарап келтірген шығындарды іс жүзінде өзі шеккен шығындар мөлшерінде басқа тараптан алыш береді. Ақшалай талап бойынша бұл шығындар қойылған талаптың қанағаттандырылған бөлігінің он пайызынан аспауға тиіс.

Талап қоюшы талап қоюдан бас тартқан кезде оның шығарған шығындарын жауапкер өтемейді. Егер талап қоюшы талап қоюдан кейін оларды жауапкердің ерікті түрде қанағаттанжыруы нәтижесінде өзінің талаптарын қолданудан бас тартса сот талап қоюшының өтінуі бойынша жауапкерден талап қоюшы шеккен бүкіл сот шығындарын және өкілдің көмегіне ақы төлеу жөніндегі шығындарды өндіріп алады.

Азаматтық іс жүргізу кодексте көзделген жағдайларда сотқа басқа тұлғалар мен мемлекеттің құқықтарын, бостандықтарын және заңмен қорғалатын мұдделерін қорғау туралы өтініштермен жүгінген тұлғаларға талап қоюдан толық немесе ішінара бас тартылған кезде (Азаматтық іс жүргізу кодекстің 55 және 56 балтары), жауапкерге республикалық бюджеттің қаражатынан олар жұмсаған сот шығындары толық немесе қойылған тараптардың талап қоюшыға бас тартылған бөлігіне бара-бар өтеледі.

Мұлікті тыйым салудан босату туралы талап қою қанағаттандырылған жағдайда талап қоюшыға ол жұмсаған сот шығындары республикалық бюджеттің қаражатынан өтеледі.

17 – тарау. Ведомствалық бағыныстылық түсінігі, оның түрлері.

Азаматтық сотөндірісінің негізгі мақсаты субъективті құқық пен заңды мүдделерді қорғау болып табылады. Әркім өзіне тиесілі құқықтар мен бостандықтарды қорғау үшін сотқа жүргіне алады және оған соттық қорғаул кепілдігі беріледі.

Азаматтық сотөндірісі тәртібінде соттық қорғауды жалпы юрисдикциялық соттар мен арбитражды соттар жүзеге асырады. Сонымен қатар, соттықпен қатар құқықтарды қорғаудың өзге де нысандары белгіленген. Атап айтқанда, аралық сотта, әкімшілік тәртіpte азаматтық құқықтар қорғалуы мүмкін.

Құқықтар мен заңды мүдделерді қорғау түрлі органдардың құзыретіне жататындығын ескере отырып, көрсетілген аумақтағы өкілеттілігін дұрыс және дәлме-дәл ажырата алу керек. Ол үшін ведомствалық бағыныстылық институтына жүргіну қажет.

Ведомствалық бағыныстылық – құқық туралы немесе басқа да заңды ісін белгілі органның құзырлығына жатқызуы. Әр орган тек өзіне ведомствалық бағыныстылықтағы ғана сұрақтарды қарастыруға құқылы. Заңды істердің ведомствалық бағыныстылығы негізгі заңмен және тек кейбір жағдайларда заңға сәйкес нормативтік актілермен анықталады. Қазақстан Республикасы заңдары бойынша істер қарастыруға құқығы бар органдар:

- соттар;
- заңмен қарастырылған атқарушы органдар;
- аралық соттар;
- басқа тұлғалар мен органдар.

Ведомствалық бағыныстылық түрлері:

Жекеше ведомствалық бағыныстылық – бір органның ведомствалық бағыныстылығындағы іс қарастыру, мысалы, азаматты психиатриялық стационарға мәжбүрлеп

жатқызу туралы істер тек жалпы юрисдикциялық сотта шешіледі.

Көпші ведомствалық бағыныстылық - бірнеше органдар ведомствалық бағыныстылығында іс қарастыру, мысалы, мекемелер мен жеке тұлғалар арасындағы мүліктік дау аралық сотпен немесе жалпы юрисдикциялық соттармен қаралып, шешілуі мүмкін.

- Балама ведомствалық бағыныстылық – бұл талап қоюшының таңдауы бойынша ведомствалық бағыныстылық;

- Арасас ведомствалық бағыныстылық – басқа тұрлерге тән белгілері бар ведомствалық бағыныстылық (көбінесе императивтік және балама);

- Шарттық ведомствалық бағыныстылық – бұл тараптардың өзара келісіммен белгіленетін ведомствалық бағыныстылық;

- Жағдайлы ведомствалық бағыныстылық – заңмен көзделген белгілі бір жағдай туындағанда іс тек соттың қарауында болуы;

- Императивтік ведомствалық бағыныстылық – заңмен белгіленген кезек бойынша бірнеше юрисдикциялық органдармен істің қаралуы;

Азаматтық істердің ведомствалық бағыныстылығын анықтаудың негізі болып табылады:

- дау туындаған даулы құқық қатынасының материалды- құқықтың мәні;

- даулы құқық қатынасының субъективтік құрамы.

Егер бұзылған немесе даулы құқықтарды, бостандықтарды және заңмен қорғалатын мүделерді қорғау азаматтық іс жүргізу кодекте және басқа зандарға сәйкес өзгеше сот тәртібімен жүзеге асырылmasa оларды қорғау туралы істерді соттар азаматтық сот ісін жүргізу тәртібімен қарайды.

Сотқа бағынышты мүліктің дау оған заң актілерінде тыйым салынбаған кезде және азаматтық іс жүргізу кодекстің 170-бабының 4-тармақшасына және 192-бабына сәйкес тараптардың келісімі бойынша аралық соттың қаралуына берілуі мүмкін.

Біреулері сотқа, ал басқалары сот емес органға ведомствалық бағынысты өзара байланысты бірнеше талаптар біріктірлген кезде барлық талаптар сотта қаралуы тиіс. Накты даудың кімге бағыныстылығына қатысты күмән немесе қолданыстағы зандарға қиғаштықтар болған жағдайда оны сот қарайды.

Сот ведомствоның қарауына жататын талап қою бойынша, ерекше талап қоюмен іс жүргізу және ерекше іс жүргізу істер.

Талап қою бойынша іс жүргізу істері: азаматтылық, отбасылық, еңбек, тұрғын үй, әкімшілік, қаржы, шаруашылық жер құқықтық қатынастарынан, табиғи ресурстарды пайдалану мен қоршаған ортаны қорғау жөніндегі қатынастар мен басқа да құқықтық қатынастардан, оның ішінде бір тараптың екінші тарапты билікпен бағындыруына негізделген қатынастардан туындастын даулар жөніндегі талап қоюды қарайды.

Ерекше талап қоюмен іс жүргізу істері: мемлекеттік орган немесе оныңлауазымды адамы қабылдаған актіге дау айту туралы және т. б. (ҚР АДЖК 25-29 тарау)

Ерекше іс жүргізу істері: зандық маңызы бар фактілерді анықтау туралы; азаматты хабар-ошарсыз кетті деп тану туралы және азаматты қайтыс болды деп жариялау туралы; азаматты әрекетке қабілеті шектеулі немесе әрекетке қабілетсіз деп тану туралы; азаматты психиатриялық стационарға мәжбүрлеп жатқызу туралы; занды тұлғалар мен жеке кәсіпкерлердің банкроттығы туралы; жылжымалы затты иесіз деп тану және

жылжымайтын мүлікке коммуналдық меншік құқығын тану туралы; азаматтық хал актілері жазуларының дұрыс еместігін анықтау туралы; нотариаттық әрекеттерге немесе оларды жасаудан бас тартуға шағымдар бойынша; бағалы қағаздар көрсетуші адамның жоғалған бағалы қағаздар және ордерлік бағалы қағаздар (шақврту ісін жүргізу) бойынша құқықтарын қалпына келтіру туралы; бала асырап алу туралы. Занда ерекше іс жүргізу тәртібімен басқа да істерді қарau көзделуі мүмкін.

18 – тарау. Соттылық және оның түрлері.

Соттылық – соттар арасында белгілі азаматтық істер қарастыру өкілеттіктерді бөлу.

Соттар азаматтық отбасылық, еңбек тұрғын үй, әкімшілік, қаржы, шаруашылық, жер құқықтың қатынастардан, оның ішінде бір тараптың екінші тарапты билікпен бағындыруына негізделген қатынастардан туындайтын даулар жөніндегі талап қоюды қарайды.

Мемлекеттік орган немесе оныңлауазымды адамы қабылданған актіге сотта дау жасалуы мүмкін.

Егер халықаралық шартта, КР зандарында немесе тараптардың келісімінде өзгеше көзделмесе соттар шетелдік азаматтар, азаматтығы жоқ адамдар, шетелдік үйымдар, шетелдік занды тұлғалар, шетел қатысатын үйымдар, сондай-ақ халықаралық үйымдар қатысатын істерді қарайды.

Заң бойынша соттың құзіретіне жатқызылған басқа да істер сотқа бағынысты болады.

Азаматтық істерді қай соттың қарauына жататындығының топтық түрі және аймақтық түрі болады: топтық соттылық – сот жүйесінің әр түрлі сатысындағы

соттарға істің соттылығы; аймақтық соттылық – сотта істі қарау аумағына байланысты осы соттың құзіретіне жатқызылған соттылық.

Әр қайсысын жеке қарастырайық. Топтық соттылық дауды мәні

бойынша қай денгейдегі (жергілікті, мамандандырылған) сот қарайтынын белгілейді.

«Қазақстан Республикасындағы сайлау түралы» Қазақстан Республикасы Конституциялық заңының 59-бабының 8-тармағында және 66-бабының 3-тармағында, сондай-ақ «Республикалық референдум түралы» Қазақстан Республикасы Конституциялық заңының 13-бабының 5-тармағында көзделген істерді қоспағанда, азаматтық істер аудандық(қалалық) және оларға теңестірілген соттарда қаралап, шешіледі.

Мамандандырылған ауданараптық экономикалық соттар, тараптары заңды тұлға құрмай кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыратын азаматтар, заңды тұлғалар болып табылатын мүліктік және мүліктік емес даулар жөніндегі, сондай-ақ корпоративтік даулар жөніндегі азаматтық істерді қарайды.

Мамандандырылған аудандық және соларға теңестірілген әкімшілік соттар әкімшілік құқық бұзушылық түралы істерді қарауға уәкілетті оргондардың(лауазымды адамдардың) қаулыларына дауласу түралы істерді қарайды.

Әскери соттар Қарулы Күштердің, басқа да әскерлер мен әскери басқарудың лауазымды адамдары мен оргондардың әрекеттеріне (әректсіздігіне) шағымдануы түралы азаматтық істерді қарайды. Әскери соттар, егер тараптардың бірі әскери қызметші, әскери басқару оргондары, әскери бөлім болып табылса, басқа да азаматтық істерді қарауға құқылы.

Кәмилетке толмағандардың істері жөніндегі мамандандырылған аудандық соттар баланың тұрғылықты жерін анықтау тұралы даулар, ата-ана құқықтарынан айыру(шектеу) және оларды қалпына келтіру тұралы; бала асырап алу тұралы; кәмилетке толмағандарды арнаулы білім беру үйымдарына немесе ерекше режимде ұстайтын үйымдарға жіберу тұралы; Қазақстан Республикасының неке-отбасы заңнамасына сәйкес кәмилетке толмағандарға қорғанышылған пен қамқоршылықты(патронаттан) даулар жөніндегі азаматтық істерді қарайды.

Мамандандырылған қаржылық сот Алматы қаласының өңірлік қаржы орталығы лауазымды адамдардың және оргондардың іс-эрекеттеріне(эрекетсіздігіне) Алматы қаласының өңірлік қаржы орталығы қатысушыларының шағымдануы тұралы азаматтық істерді, егер тараңтардың бірі Алматы қаласының өңірлік қаржы орталығының қатысушысы болса, басқа да азаматтық істерді, сондай-ақ Қазақстан Республикасының заңдарында көзделген жағдайларда, қаржы үйымдарының және бас үйим ретінде банк конгломератына керетін және қаржы үйымдары болып табылмайтын үйымдарды қайта құрылымдау тұралы азаматтық істерді қарайды.

Талап жауапкердің тұрғылықты жері бойынша сотта қойылады.

Заңды тұлғага талап заңды тұлға оргонының орналасқан жері бойынша қойылады.

Тұрғылықты жері белгісіз не Қазақстан Республикасында тұрғылықты жері жоқ жауапкерге талап оның мүлкі орналасқан жері бойынша немесе оның ең соңғы белгілі тұрган жері бойынша қойылуы мүмкін.

Заңды тұлғага да талап оның мүлкі орналасқан жері бойынша қойылуы мүмкін.

Занды тұлға филиалының немесе өкілдігінің қызметінен туындастын талап тафилиалдың немесе өкілдіктің орналасқан жері бойынша қойылуы мүмкін.

Алименттер өндіріп алу тұралы және әке болуды анықтау тұралы талаптарды талап қоюшы өзінің тұрғылықты жері бойынша да қоя алады.

Мертігуден немесе денсаулығының өзге де зақымдануынан, сондай-ақ асыраушының қайтыс болуынан келген зиянды өтеу туралы талаптарды қоюшы өзінің тұрғылықты жері бойынша немесе зиян келтірілген жер бойынша қоя алады.

Орындалу орны көрсетілген шарттардан туындастын талаптар да шарттың орындалатын жері бойынша қойылуы мүмкін.

Некені бұзу туралы талаптар талап қоюшының кәмелетке толмаған балалары тұратын немесе денсаулық жағдайы бойынша талап қоюшының жауапкер тұратын жерге баруы ол үшін қызындық келтіретін жағдайларда да оның тұрғылықты жері бойынша қойылуы мүмкін.

Жалақыны, зейнетақыны және жәрдемақыны өндіріп алу туралы талаптар, сондай-ақ заңсыз соттаудан, қылмыстық жауапқа заңсыз тартудан, бұлтартпау шараларын заңсыз қолданудан не әкімшілік қамау түрінде әкімшілік жазаны заңсыз қолданудан азаматқа келтірілген зиянды өтеуге байланысты еңбек, зейнеткерлік және тұрғын үй құқықтарын қалпына келтіру туралы талаптар талап қоюшының тұратын жері бойынша қойылуы мүмкін. Әкімшілік жаза қолдану туралы қаулыларға дау айту жөніндегі талаптар талап қоюшының тұрғылықты жері бойынша да қойылуы мүмкін.

Тұтынушының құқықтарын қорғау туралы талаптар талап қоюшының тұрғылықты жері не шарттың жасалу немесе орындалу жері бойынша қойылуы мүмкін.

Кемелердің соктығуынан келтірілген залалды өтеу туралы, сондай-ақ теңізде көмек көрсеткені және құтқарғаны үшін сыйақы алу туралы талаптар жауапкер тұрған немесе кеме тіркелген порттың орналасқан жері бойынша қойылуы мүмкін.

Азаматтық іс жүргізудің 33-бабында белгіленген істің соттылығын қоспағанда, талап қоюшы осы бапқа сәйкес іс соттауына жататын бірнеше соттың арасынан біреуін таңдалап алады.

Жер участкелеріне, үйлерге, үй-жайларға, гимараттарға, жерге тығыз байланысты басқа объектілерге (жылжымайтын мүлік) құқықтар туралы, мүлікті тиым салудан босату туралы талаптар осы объектілер немесе тыйым салынған мүлік орналасқан жер бойынша қойылады.

Мұра қалдыруышыға кредит берушілердің мұраны мұрагерлердің қабылданап алуына дейін қойылған талаптары мұраг қалдырылған мүлік немесе оның негізгі бөлігі орналасқан жердегі соттың соттауына жатады.

Тасымалдаушыларға жүктөр, жолаушылар немесе теңдеме жүкті тасымалда шарттарынан туындаитын талаптар көлік үйімінің тұрақты жұмыс істейтін органы орналасқан жер бойынша қойылады.

Тараптар өзара келісім бойынша аталған істі қай соттың қарайтынын аумақтық жағынан өзгерте алады.

Әр жерде тұратын немесе орналасқан бірнеше жауапкерге талап қоюшының таңдауымен жауапкердің біреуі тұратын немесе орналасқан жер бойынша қойылады.

ҚР АДЖК-нің 36-бабының 1-белігіне сәйкес, соттылық ережелерін сақтай отырып сот жүргізуге қабылданған іс, кейіннен ол басқа соттың соттауына жатсада, мәні бойынша шешілуге тиіс.

Іс басқа соттың қарастырыла маңын жағдайларда береді:

- егер тұрғылықты жері бұрын белгісіз болған жауапкер істі өзінің тұрғылықты жері бойынша сотқа беру туралы өтініш жасаса;
- егер бір немесе бірнеше судьяға қарсылық білдірілгеннен кейін, сондай-ақ назар аударуға тұратын басқа мән-жайлар бойынша судьяларды ауыстыру немесе алған істі қарау мүмкін болмаса;
- егер істі аталған сотта қарау кезінде оның істі соттылық ережелерін бұзса отырып қабылданғаны анықталса;
- егер сотқа талап қойылса (КР АДЖК-нің 36-бабының 2-бөлігі).

Істің сол соттың соттауына жатпайтыны туралы тараптардың арыдардан сот сот шешеді. Исті басқа сотқа беру туралы мәселе бойынша сот ұйғарым шығарады.

Тараптың іс сол соттың соттауына жатпайтыны туралы арызын қанағаттандырмай қалдыру туралы сот ұйғарымына жоғары тұрган сотқа шағымдану болады, оның шешімі түпкілікті болып табылады және шағымдануға, наразылық келтіруге жатпайды. Исті бір соттан басқасына беру – бұл ұйғарымға шағымдану мерзімі өткеннен кейін, ал шағым берген жағдайда шағымды қанағаттандырмай қалдыру туралы ұйғарым шығарылғаннан кейін жүргізіледі.

Істің соттылығы туралы соттардың арасындағы дауларды жоғары тұрган сот шешеді, оның шешімі түпкілікті болып табылады және шағымдануға, наразылық келтіруге жатпайды.

19 – тарап: Соттық дәлелдеу. Дәлелдеу күралдары.

Соттық дәлелдеу – соттық дәлелдемелер арқылы іс жағдайларын анықтау бойынша процесс қатысуышыларының әрекеті.

Басқаша айтқанда – бұл дәлелдемелерді табыстау, жинау мен зерттеу бойынша тараптардың өзге тұлғалардың әрекеті.

Дәлелдемелерді табыстау тәсілі қандай дәлелдемелер жөнінде сөз болып отырғанына байланысты. Куәлардың айғақтарына қатысты, күәлар қандай іс жағдайларын бекіту мүмкін екендігі көрсетіледі және оларды шакырту өкімдері беріледі. Жазбаша және заттай дәлелдемелер тікелей сотқа табысталынады. Егер олар басқа тұлғаларда болса, онда оларды сот арқылы сұратып алу туралы өтінім бере алады.

Дәлелдеу құралдары – бұл істің накты жағдайларын анықтау үшін сотта пайдаланатын құралдар.

Соттық дәлелдемелер тізімі ҚР АДЖК 64 бабының 2 тармақшасында берілген. Яғни, олар: тараптардың және үшінші тұлғалардың түсініктемелері, күәлардың айғақтары, заттай дәлелдемелер, сарапшылардың қортындылары, іс жүргізу әрекеттерінің хаттамалары, іс жүргізу әрекеттерінің барысы мен нәтижелерін көрсететін сот отырысы хаттамалары және өзге де құжаттар.

Тараптардың және үшінші тұлғалардың іс үшін маңызы бар, өздеріне белгілі мән-жайлар туралы түсініктемелері іс бойынша жиналған басқа да дәлелдемелермен қатар тексеруге және бағалауға жатады.

Көрсетілген тұлғалардың түсініктемелері ауызша және жазбаша болуы мүмкін.

Тараптардың талабын немесе қарсылықтарын негіздейтін фактілерді екінші тараптың мойындауы ол тарапты осы фактілерді одан әрі дәлелдеу қажеттігінен босатады. Тарап мойындаған факті сот отырысының

хаттамасына енгізіледі және оған фактіні мойындаған тарап қол қояды. Егер фактіні тану жазбаша өтініште баяндалған болса, ол іске қосып тігіледі.

Егер фактілерді тану шындығында болған мән-жайды жасыру мақсатымен немесе алдаудың, күш қолданудың, қорқытудың немесе жаңылудың әсерінен жасалғандығына соттың күдігі болса, ол тануды қабылдамай, ол туралы ұйғарым шығарады. Мұндай жағдайда осы фактілер жалпы негізде дәлелденуі тиіс.

Іс үшін маңызы бар мән-жайлар туралы қандай да болмасын мәліметтер өзіне белгілі болған тұлға күә болып табылады. Адамның айғағы, егер ол өзінің хабардар болу көзін көрсете алмаса, дәлелдеме деп танылмайды.

Күә ретінде:

1) балаларды тәрбиелеу туралы даулар бойынша істерді қоспағанда өзінің жастығына, дene немесе психикалық кемістігіне орай фактілерді дұрыс қабылдауға және олар туралы дұрыс айғақ беруге қабілетсіз адамдар;

2) өкілдің немесе қорғаушының міндеттін атқаруына байланысты өздеріне белгілі болған мән-жайлар туралы – азаматтық іс бойынша немесе қылмыстық іс бойынша қорғаушылар;

3) шешім немесе үкім шығару кезінде мәселелерді істің мән-жайын кеңесу бөлмесінде талқылау кезінде туындаған мәселелер туралы – судья;

3-1) аралық судья немесе төрешінің міндеттерін атқаруға байланысты өзіне белгілі болған мән-жайлар туралы – аралық судья немесе төреші;

4) оларға тәубаға келу кезінде сенім білдірген адамдардан белгілі

болған мән-жайлар туралы – дін қызметшілері;

5) занда көрсетілген басқа адамдар жауап алуға жатпайды.

Адам өз өзіне, зайыбына және шенбері занмен белгіленетін жақын туыстарына қарсы сотта күелік айғақ беруден бас тартуға құқылы.

Куәні шақыру туралы өтінім жасаған адам оның тегін, атын, әкесінің атын және тұратын жерін немесе жұмыс орнын хабарлауга, бұл куәдан жауап алуға қажеттігін негіздеуге міндettі.

Куә ретінде шақырылған адам сотқа тағайындалған уақытта келуге және шынайы айғақ беруге міндettі.

Науқастығының, қарттығының, мүгедектігінің немесе басқа да дәлелді себептерінің салдарынан соттың шақыруы бойынша келуге жағдайы болмаса, сот куәдан өзі барған жерінде жауап алуы мүмкін.

Көрінеу жалған айғақ берген және занда көзделмеген негіздер бойынша айғақ беруден бас тартқаны немесе жалтарғаны үшін куә Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 352, 353-баптарында көзделген жауаптылықта болады.

Куәнің сотқа шақырылуына байланысты шығындарды өтеттіруге және уақытын жоғалтуына байланысты ақшалай өтемақы алуға құқылы. Шығындар мен өтемақының мөлшері ҚР-ның зандарымен белгіленеді.

Іс үшін маңызы бар мән-жайлар туралы мәліметтерді қамтитын актілер, құжаттар, іскерлік сипаттағы хаттар жазбаша дәлелдемелер болып табылады.

Жазбаша дәлелдемелерді тараңтар және іске қатысуши басқа да тұлғалар тапсыруы, сондай-ақ олардың өтініші бойынша сот талап етуі мүмкін.

Егер құжаттарда ұйымдар, лауазымды адамдар баяндаған немесе күеландырылған мәліметтер азаматтық іс үшін маңызы болса, дәлелдемелер болып табылады. Құжаттарға, соның ішінде АДЖ Кодекстің 66- бабында көзделген тәртіппен алынған, талап етілген немесе табыс

етілген компьютерлік хабарламаны қамтитын материалдар, фото және кино түсірілімдер, дыбыс және бейне таспалар да жатады.

Соттың алдында іске қатысатын немесе қатыспайтын тұлғалардан жазбаша дәлелдемелер талап ету туралы өтінім жасайтын тұлға осы дәлелдемені көрсетуге, оларды өз бетінше алуға кедергі болатын себептерді, өзі дәлелдемелерді сол тұлғаларда деп санайтын негіздерін көрсетуі тиіс.

Соттың азаматтардан немесе заңды тұлғалардан талап ететін жазбаша дәлелдемелері тікелей сотқа жіберіледі.

Сот жазбаша дәлелдеме талап ету туралы өтінім берген тұлғаға соңынан сотқа табыс ету үшін алу құқығын беретін сұрату бере алады.

Талап етілген жазбаша дәлелдемелерді табыс ету немесе оны сот белгілеген мерзімде табыс ету мүмкіндігі жоқ тұлғалар бұл туралы себептерін көрсете отырып, сотқа хабарлауға міндетті.

Сот хабардар етілмеген жағдайда, сондай-ақ соттың жазбаша дәлелдемелерін табыс ету талабы сот дәлелсіз деп таныған себептер бойынша орындалмаса, іске қатысуышы тұлғалар – он айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде, ал соттың қайталама және одан кейінгі талаптарын орындаған жағдайда, жиырма айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл төлейді. Айыппұл салу өзінде жазбаша дәлелдемені ұстап отырған тұлғаны сот талап еткен затты беру міндеттінен босатпайды.

Жазбаша дәлелдемелер, әлбетте, түпнұсқа күйінде беріледі. Егер құжаттың көшірмесе берілсе, сот қажет болған жағдайда түпнұсқаның берілуін талап етуге құқылы.

Жазбаша дәлелдемелерді сотқа беру қын болған ретте сот тиісінше куәландырылған көшірмелерді және

үзінділерді беруді талап ете алады немесе жазбаша дәлелдемелерді олар сақталып қойылған жерде қарай алады және зерттей алады.

Тұпнұсқа жазбаша дәлелдемелер, сондай-ақ істегі жеке хаттар оларды табыс еткен тұлғалардың өтініші бойынша сот шешімі заңды күшіне енгеннен кейін оларға қайтарылуы мүмкін. Бұл орайда істе жазбаша дәлелдемелердің судья куәландырған көшірмесі қалады.

Жазбаша дәлелдемелер сottың шешімі заңды күшіне енгенге дейін, егер сот мүмкін деп тапса, оларды табыс еткен тұлғаларға қайтарылуы мүмкін.

Егер заттар өзінің сыртқы түрімен, қасиеттерімен немесе өзге де белгілерімен іс үшін маңызы бар мәнжайды анықтау құралы бола алады деп үйгаруға негіз болса, олар заттай дәлелдемелер деп танылады.

Заттай дәлелдемелер істе сақталады немесе айрықша тізілім бойынша сottың заттай дәлелдемелер сақтау камерасына өткізіледі. Сол заттай дәлелдемелерді өзгеріссіз қалпында сақтауға шара қабылдайды.

Соттқа әкелу мүмкін емес заттар тұрған жерінде сақталады. Оларды сот қарап, хаттамада егжей-тегжейлі сипаттауға, ал қажет болған жағдайда суретке түсіруге және м-рмен бекітілуге тиіс. Заттай дәлелдемелерді қарau хаттамасы іске қосып тігіледі.

Заттай дәлелдемелерді сақтау жөніндегі шығындар Азаматтық іс жүргізу Кодекстің 110-бабына сәйкес тараптар арасында бөлінуі мүмкін.

Тез бұлінетін заттай дәлелдемелерді сот дереу қарап шығады және зерттейді, одан кейін оларды қарап шығуға әкелген адамға қайтарады.

Мұндай заттай дәлелдемелерді қарап, зерттеу орны мен уақыты туралы іске қатысушы адамдар, егер олар заттай дәлелдемелерді тұрған жерінде қарau кезінде келе

алса, хабарланады. Хабарланған іске қатысушы адамдардың келмеуі заттай дәлелдемелерді қарап, зерттеуге кедергі келтірмейді. Қарап шығу және зерттеу деректері хаттамаға енгізіледі.

Тез бүлінетін заттай дәлелдемелерді қарап шығу, оның нәтижелерін жазу АДЖ Кодекстің 87- бабының 2-ші және 3-ші бөліктерінде көзделген тәртіппен жүргізіледі.

Сарапшының қортындысы – бұл сарапшының алдында сот немесе тараптар қойған мәселелер бойынша іс материалдарын зерттеуге, оның ішінде арнайы ғылыми білімдерді пайдалана отырып, жүргізілген заттай дәлелдемелер мен үлгілерге негізделген Азаматтық іс жүргізу Кодексте көзделген жазбаша нысанда ұсынылған қортындылар.

Қажетті зерттеулер жүргізілгеннен кейін оның нәтижелерін ескере отырып сарапшы (сарапшылар) өз атынан қортынды жасап, оны өз (олардың) қолын қою және жеке мөрі арқылы растап, сараптама тағайындаған сотқа жібереді. Сараптаманы сот сараптамасы органы жүргізген жағдайда сарапшының (сарапшылардың) қолы аталаған органның мөрімен куәландырады.

Сарапшының қортындысында: қашан, қай жерде, кім (тегі, аты, әкесінің аты, білімі, мамандығы, мамандығы бойынша жұмыс стажы, ғылыми дәрежесі және ғылыми атағы, атқаратын қызметі) қандай негізде сараптама жүргізілгені, көрінеу жалған қортынды бергені үшін қылмыстық жауаптылығы туралы өзіне ескертілгені туралы сарапшының қол қоюы арқылы куәландырылған белгі; сарапшының алдына қойылған сұрақтар; сараптама жүргізу кезінде кімнің қатысқаны және қандай түсініктемелер берілгені; сарапшы істің қандай материалдарын пайдаланғаны; қандай объектілердің зерттелгені, қандай зерттеулер жүргізілгені, қандай әдістер

қолданылғаны және олардың қандай дәрежеде сенімді екені; қойылған сұрақтарға негізді жауаптар көрсетілуге тиіс. Егер сараптама жүргізу кезінде сарапшы іс үшін маңызы бар, олар туралы сұрақ қойылмаған мән-жайлар анықтаса, ол бұларды өз қортындысында көрсетуге құқылы.

Егер зерттеу барысында АІЖК-нің 97-бабында аталған мән-жайлар анықталса, қортындыда қойылған сұрақтардың бәріне немесе олардың кейбіреуіне жауап берудің мүмкін болмауының негіздемесі қамтылуға тиіс.

Қортындыға зерттеуден кейін қалған обьектілер, оның ішінде үлгілер, сондай-ақ фотокестелер, графиқтер, кестелер және сарапшының қортындысын растайтын басқа да материалдар қоса тіркелуге тиіс. Қортындының қосымшасына сарапшы (сарапшылар) қол қояды.

Сарапшының ауызша түсініктемесі ол бұрын берген қортындының бөлігін ғана түсіндірудің дәлелдемелері болып табылады.

Сарапшының қортындысы сот үшін міндетті болып табылмайды, бірақ оның қортындысымен келіспеуі дәлелді болуға тиіс.

Іс жүргізу әрекеттерінің хаттамалары – бұл іс үшін маңызды жағдайларды зерттеу мәселелері бойынша сот отырысы барысында немесе одан тыс сотпен жасалған жазбаша материалдар. Оған жататындар: сот тапсырмасы тәртібінде жасалған хаттамалар; куәлардан жауап алу, сараптама жүргізу, оқиға болған жерді қарап шығу және басқа да әдістер арқылы дәлелдемелерді қамтамасыз ету барысында жасалған хаттамалар (КР АІЖК 72, 74 баптары).

20 – тарау. Дәлелдеу пәні. Дәлелдеуге жатпайтын фактілер.

Дәлелдеу пәні – істі өз мәні бойынша шешуге қажетті заңды фактілер жиынтығы. Дәлелдеу пәніне бірінші кезекте талап негізdemелері әрекеттері жатады, яғни, талап қоюшымен талап негіздемесі ретінде көрсетілген заңды деректері, сондай-ақ, талапқа қарсылық негіздемелері, деректері жатады, яғни, жауапкермен талапқа қарсылық негіздемелері ретінде көрсетілген заңды деректер жатады.

Егер тараптар заңды мәнге ие емес деректерді келтірсе, онда олар ондай деректерді зерттеуге тиісті емес. Егер тараптар іс үшін маңызды болып табылатын барлық деректерді көрсетпесе, сот өзінің бастамасымен тараптарға істі дұрыс шешу үшін қажетті қосымша дәлелдемелерді табыс етуді ұсына отырып, оларды дәлелдеу және енгізуге міндettі.

Сот жалпыға белгілі деп таныған мән-жайлар дәлелдеуді қажет етпейді.

Соттың бұрын қаралған азаматтық іс бойынша заңды күшіне енген шешіммен белгіленген мән-жайлар сот үшін міндettі және сол адамдар қатысқан басқа азаматтық істерді талқылау кезінде қайтадан дәлелденбейді.

Соттың қылмыстық іс бойынша күшіне енген талап қоюды қанағаттандыру оған қатысты соттың үкімі болған әрекеттерінің азаматтық-құқықтық салдары туралы істі қарайтын сот үшін міндettі. Заңды күшіне енген сот үкімі мұндай азаматтық істі қараған сот үшін, осы іс-әрекеттер орын алды ма және оларды осы адам жасады ма деген мәселелер бойынша, сондай-ақ үкіммен белгіленген мән-жайларға және олардың құқықтық бағасына қатысты да міндettі болып табылады.

Заңға сәйкес анықталды деп ұйғарылған фактілер азаматтық істі талқылау кезінде дәлелденбейді. Мұндай ұйғарым жалпы тәріппен теріске шығарылуы мүмкін.

Егер тиісті құқықтық рәсімдер шеңберінде көрісінше дәлелденбесе, мына мән-жайлар:

- 1) осы заманғы ғылымда, техникада, өнерде, кәсіпшілікке жалпы қабылданған зерттеу әдістерінің дүрыстығы;
- 2) адамның заңды білуі;
- 3) адамның өзінің қызметтік және кәсіби міндеттерін білуі;
- 4) олардың бар екендігін растайтын құжатты ұсынбаған және арнаулы даярлық немесе білім алған оқуорны немесе басқа да мекемні көрсетпеген адамда арнаулы даярлық немесе білімнің болмауы дәлелдемелерсіз анықталған мән-жайлар болып есептеледі.

21 – тарау. Дәлелдеудің жалпы тәртібі.

Дәлелдеу процесі келесі жалпы ережелерден тұрады:

1. Дәлелдемелердің қатыстылығы.
2. Дәлелдемелерге жол беру.
3. Дәлелдемелердің растиғы.
4. Дәлелдеу міндеті.

Осыларды қарастырайық.

Егер дәлелдеме іс үшін маңызды мән-жайлардың бар екендігі туралы тұжырымдарды растайтын, теріске шығаратын не оларға күмән келтіретін нақты деректер болса сот дәлелдемені іске қатысты деп таниды.

Егер дәлелдемелер АІЖК-те көзделген тәртіппен алынса, дәлелдемелерге жол беруге болады деп танылады. Заң бойынша белгілі бір дәлелдемелермен расталуға тиіс істің мән-жайлары ешқандай басқа дәлелдемелермен растауға тиіс емес.

Нақты деректер, егер олар заң талаптарын бұза отырып, іске қатысушы тұлғалардың заңмен кепілдік

берілген құжаттарынан айыру немесе оларды ығыстыру арқылы немесе істі сотта қарауға дайындау кезінде немесе сотта қарағанда азаматтық процесстің өзге де ережелерін бұза отырып, оның ішінде:

- 1) күш қолдану, қорқыту, алдау, сол секілді өзге де заңсыз іс-әрекеттерді қолдана отырып;
- 2) оларға түсіндірмеудің, толық немесе дұрыс түсіндірмеудің салдарынан туындаған іске қатысушы адамдардың өз құқықтары мен міндеттеріне қатысты жаңылуын пайдалана отырып;
- 3) осы азаматтық іс бойынша іс жүргізуді жүзеге асыруға құқығы жоқ адамның іс жүргізуі іс-әрекеттің жүргізуіне байланысты;
- 4) қарсылық білдіруге жататын адамның іс жүргізу іс-әрекетіне қатысуына байланысты;
- 5) іс жүргізу іс-әрекетінің тәртібін айтарлықтай бұза отырып;
- 6) белгісіз көзден немесе сот отырыснда анықтала алмайтын көзден.
- 7) дәлелдеу барысында қазіргі ғылыми білімге қайшы келетін әдістерді қолдана отырыпалынған болса, олар нақты деректердің растығына әсер етсе немесе әсер етуі мүмкін болса, оларды сот дәлелдемелер ретінде пайдалануға жол беруге болмайды деп тануға тиіс.

Іс бойынша іс жүргізу кезінде нақты деректерді дәлелдемелер ретінде пайдалануға жол беруге болмайтындығын, сондай-ақ оларды шектеп пайдаланудың мүмкіндігін өз бастамашылығы бойынша немесе іске қатысушы адамдардың өтінімі бойынша сот белгілейді.

Заңды бұза отырып алынған дәлелдемелер заңдық күші жоқ деп танылады және сот шешімінің негізінде жатқызыла алмайды, сондай-ақ іс үшін маңызы бар кез келген мән-жайды дәлелдеу кезінде пайдаланыла алмайды.

Құқық бұзушылықтармен алынған нақты деректер тиісті тәртіп бұзушылықтардың және оларға жол берген адамдардың кінәлілігінің дәлелдемесі ретінде пайдаланылуы мүмкін.

Тексеру нәтижесінде дәлелдемелердің шындыққа сәйкес келетіні анықталса, дәлелдеме рас деп есептеледі.

Әр тарап өзінің талаптарының және қарсылықтарының негізі ретінде сілтеме жасайтын мәнжайларды дәлелдеуі тиіс.

22 – тарау. Дәлелдемелер ұғымы. Дәлелдемелердің жіктелуі.

Соттық дәлелдемелер – бұл істің нақты жағдайын анықтау үшін сотпен пайдаланылатын құралдар.

Азаматтық іс бойынша дәлелдемелер – бұл заңмен көзделген тәртіpte сот тараптардың талаптары мен мәнжайлардың бар-жоғын, сондай-ак, істі дұрыс шешу үшін өзге де маңызы бар мән-жайларды солардың негізінде анықтайтын заңды түрде алынған нақты деректер.

Бұл нақты деректер тараптардың және үшінші тұлғалардың түсініктемелерімен, қуәлардың айғақтары мен заттай дәлелдемелермен, сарапшылардың кортындыларымен, іс жүргізу әрекеттерінің хаттамаларымен, іс жүргізу әрекеттерінің барысын және нәтижелерін көрсететін сот отырыстары хаттамаларымен және өзге де құжаттарымен анықталады.

Дәлелдемелерді түрлі белгілер бойынша жіктеуге болады. Азаматтық іс жүргізу теориясында дәлелдемелерді, жіктеудің жалпыға танымал екі түрі бар: біріншіден, бастапқы (алғашқы) және туынды, сондай-ак, екіншіден, тікелей және жанама түрлеріне бөлу.

Бастапқы алғашқы дәлелдемелер болып табылады, ал туынды – өзге дәлелдеменің мазмұнын қайта туыннататын дәлелдемелер. Мысалы, құжаттың түп нұсқасы (неке туралы күәлік) – бастапқы дәлелдеме, оның көшірмесі – туынды дәлелдеме. Тікелей дәлелдеме – бұл жеке дара түрінде де зерттейтін дерек туралы тек бір ғана нақты қорытынды беруі мүмкін дәлелдеме. Жанама дәлелдеме – бұл зерттелетін дерекке қатысты бірнеше болжамды қорытындылар беретін дәлелдеме.

Мысалы, сотқа табысталған хатта, жауапкер талап қоюшыны қарызға ақша сұрағаны көрсетілген, бұл тараптардың арасында заем шартының бекітілгенінің жанама дәлелдемесі болып табылады. Эрине, бұл хат талап қоюшының бергенін болжамдауға негіз береді, алайда бастапқы болжамның да туындалуы мүмкін, яғни, бұл хатқа ақша беруден бас тарту жауабы да берілуі ықтимал. Егер жауапкердің қарызға алған ақшаны уақытында қайтарып бере алмайтындығы және талап қоюшының күте тұруын өтінген хаты болса, онда бұл заем шартының тікелей дәлелдемесі болып табылады.

Азаматтық процессыалды әдебиетінде дәлелдемелердің қайнар көзіне қарай жіктеудің тағы бір түрі берілген: жеке және заттай дәлелдемелер.

Жеке дәлелдемелерге тараптардың және үшінші тұлғалардың түсініктемелері, күәлардың айғактары, сарапшылардың көртындылары, ал заттай дәлелдемелерге – түрлі заттар жатады.

23-тарау. Талап(түсінігі, элементтері, түрлері)

Азаматтар мен үйымдар өздерінің субъективті құқықтары мен заңды мұдделерін соттық орғау үшін сотқа жүгіне алады. Азаматтық істердің соттармен қаралатын басым көпшілігі – заңмен талап өндірісіне жатқызылған түрлі құқықтық қатынастардан туындастын даулар бойынша істер.

Талап өндірісі – азаматтық, отбасылық, еңбектік және өзге де құқық қатынастарынан туындастын субъективті құқық немесе қоргалатын заңды мұдде туралы дауларды қарau және шешу бойынша соттың азаматтық іс жүргізу құқығының нормаларымен реттелген қызметі.

Азаматтық іс жүргізудегі талап - құқық туралы дау шешу үшін бұзылған немесе даулы субъективтік құқықты немесе заңмен қоргалатын мұддені қорғау туралы талап қою арқылы тұлғаның сотқа жүгінуі.

Талап элементтері - бұл талаптың құрамдас бөліктері.
Оларға (элементтеріне):

- мазмұны;
- нысанасы;
- негізdemесі жатқызылады.

Талаптың мазмұны - талап қоюшымен көрсетілген сот арқылы қорғану түрі, яғни сотқа жүгіну арқылы талап қоюшының өзінің бұзылған немесе даулы құқығын қорғау үшін сұрайтын соттың қызметі.

Талаптың мазмұны талап қоюшының сотқа қойылатын талабын бейнелейді және талап арыздың сұрау бөлігінде көзделеді.

Талаптың нысанасы - бұл талап қоюшының соттан шешуді сұрайтын материалдық-құқықтық дау.

Талаптың нысанасына жатады:

- Талап қоюшы мен жауапкер араларында материалдық-құқықтық қатынастың бар немесе жоқтығы туралы дау (мысалы, некені заңсыз деп тану);
- Талап қоюшымен материалдық-құқықтық қатынасынан туындайтын жауапкердің міндеттері туралы дау (мысалы: мүлік иесі өз мүлкін қайтаруын талап ету, несие беруші - қарызды қайтаруын);
- Тараптар араларындағы құқық қатынасты өзгерту немесе тоқтату туралы дау (мысалы: туылған сәбидің әкесін анықтау, талап қоюшы мен жауапкер арасындағы некені бұзу).

Талаптың негіздемесін - талап қоюшының сотқа өз үндеуін негіздейтін мән-жайлар құрайды. Талап талаптары субъективтік азаматтық құқықтарынан пайда болады. Мысалы: меншік иесі өзінің жоғалған мүлкіне иеленуді калпына келтіру туралы өзінің меншік құқығы бар екеніне сілтеме жасауы; өнертапқыш өзінің ойлап тапқан өнертабысын талап етуде - өзінің интеллектуалды меншігіне сілтеме жасауы.

Талаптар мына негіздер бойынша жіктеледі:

- материалдық-құқықтық белгілер;
- процесуалдық-құқықтық белгілер.

Талаптардың процесуалдық-құқықтың белгісі бойынша жіктелуі таланттың мазмұны бойынша қалыптасқанын білдіреді, яғни талап қоюшы талабының сот арқылы қорғану түрі бойынша. Талаптардың түрлерге бөлінуінің процесуалдық-құқықтық жіктелуі негізі арқылы талаптардың мазмұны танылады.

Сондықтан осындай жіктелу негізі бойынша талаптарды үш түрге бөлуге болады:

- 1- ұйғару туралы талаптар;
- 2- мойындау туралы талаптар;

3- өзгертетін (құқық қатынастарын өзігертуге немесе тоқтатуға арналған) талаптар.

Үйгару туралы талаптар немесе атқару талаптар дегеніміз бұл жауапкердің белгілі әрекеттер жасау немесе жасамауын сottan талап қоюшынын сұрайтын талабы. Талап қоюшынын сottan жауапкердің өз міндеттерін орындауды сұрауы үйгару талап деп аталады (мысалы: талап қоюшы сottan жауапкермен қарызды төлеуі, пәтерді босату, келтірілген зардапты өтеу). Осындай сотка койылған талаптар бойынша сот шешімдері негізінде атқару парактары беріледі, сондықтан олар тағы атқару талаптары деп аталады.

Мойындау туралы талаптар бойынша талап қоюшы сottan белгілі құқық қатынасының бар немесе жоқтығын бекітуін сұрайды (мысалы, талап қоюшы белгілі бір әдебиет шығармашылығына өзінің авторлық құқығын бекітуін сұрауы)

Өзгертетін талаптар материалдық- құқықтық қатынастарын өзігертуге немесе тоқтатуға болмайды. Әдетте азаматтық айналымның қатысушылары (жеке және заңды тұлғалар) сottың қатысуының өз еркілерімен араларындағы құқық қатынастарын өзгертерді немесе тоқтатады, бірақ кейбір жағдайларда белгілі құқық қатынастары тек сottың бақылауымен ғана өзгертіледі немесе тоқтатылады. Мысалы, неке бұзу туралы (егер ортақ кәмелетке толмаған бала немесе ортақ мүлікті бөлу жөнінде дау болса) талап бойынша.

Материалдық-құқықтық белгісі бойынша талаптар жіктелуі келесі түрлерге бөлінеді: отбасылық , алименттік, тұргын үй, жер құқықтық қатынастарынан пайда юолатын және т.б.

24-тарау. Талап қою құқығы

Талап қою құқығы бүл бірініші сатылы сотта оны шешу мақсатында нақты белгілі бір материалдық-құқықтық дауды қозғау және соттық қарауды қолдау болып табылады.

Талап қою құқығы- ҚР Конституциясымен (13-баптың 2- бөлігі, 75- бабы) бекітілген сот арқылы қорғану құқығының бір нысаны. Сот арқылы құқықтарды қорғау құқығы азаматтық процеске қатысадын азаматтарға және ұйымдарға (ҚР АДЖК 5-бабы), сондай-ақ шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ адамдарға(ҚР АДЖК 45-тарауы) тиесілі.

Талап қою құқығы белгілі шарттармен байланысты. Талап қою құқығы заңмен белгіленген шарттармен анықталады. Талап қою құқығының шарттарына нақты заңды деректер жаткызылады, олардың бар не жоқтығы негізінде заң азаматтық іс бойынша талап қою субъективтік құқығының пайда болуын байланыстырады.

Талап қою құқығының шарттары - нақты азаматтық іс бойынша тұлғаның талап қою субъективтік құқығының пайда болуын заң бойынша оның бар не жоқтығымен байланыстыратын мән-жайлар.

Бұл шарттар өзара:

- жалпы;
- арнаулы;
- оң;
- теріс деп бөлініп қарастырылады.

Талап қою құқығының жалпы шарттары:

* Талап қоюшы мен жауапкердің азаматтық іс жүргізу құқық қабілеттігі, яғни азаматтық процесте тарап болу қабілеттігі (ҚР АДЖК 45-бабы):

* Азаматтық істердің соттарға ведомствалық бағыныстылығы (КР АІЖК24-бабы):

* өз құзыреті шегінде сол мәселе туралы азаматтық іс бойынша қабылданған сот шешімінің жоқтығы;

* тараптардың өзара дауды аралық соттың қарауына беру туралы келісімнің жоқтығы (КР АІЖК 25 – бабы)

Жоғарыда аталғанның алғашкы екеуі он, ал қалғаны – теріс сипатта болады.

Талап қою қуқығының арнаулы шарттары дегеніміз бұл кейбір субъектілер немесе істер санаттары үшін жалпы шарттармен қатар, заңмен белгіленген шарттар. Мысалы, кәсіпкерлік қызметпен айналысатын жеке және заңды тұлғалар өзара дауларын сотқа дейін талап (претензия) қою арқылы реттеуі тиіс (КР "Сауда мақсатында теңізде жүзу туралы" (17.01.2002 ж. қабылданған) заңын 232-235 баптары).

Талап қою құқығының шарттарының болмауы сотпен келесі әрекеттер жасауына әкеледі.

-талап арызды қайтару (КР АІЖК 154 – бабы)

-талап арызды қабылдаудан бас тарту (КР АІЖК 153 – бабы)

-іс бойынша іс-жүргізуді қысқарту (КР АІЖК 247 – бабы)

-арызды қараусыз қалдыру (КР АІЖК 249 – бабы)

25-тарау. Жаупкердің мұдделерін қорғау

Азаматтық іс жүргізудегі тараптардың процессуалды теңдік қағидасы сотта құқықтық дауды шешу кезінде тараптардың мұдделерін қорғау үшін тең

мүмкіндіктерін қамтамасыз етеді. Жауапкер талапқа қарсы қорғау құқығына ие болады.

Қарсылық – оған қатысты берілген талаптың заңсыздығын негіздейтін және оның мұддесін қорғайтын жауапкердің түсініктемесі.

Жауапкер бірінші сатыдағы сот шешім шығарғанға дейін алғашқы талап қоюмен бірлесіп қарau үшін талап қоюшыға қарсы талап қоюға құқылы. Қарсы талап қою талап қою туралы жалпы ережелер бойынша жүргізіледі.

Судья қарсы талап қоюды, егер:

1) қарсы талап алғашқы талапты есепке алуға бағытталса;

2) қарсы талап қоюды қанағаттандыру алғашқы талап қоюдың толық немесе қанағаттандыру бөлігінде болдырмаса;

3) қарсы және алғашқы талап қоюлардың арасында өзара байланыс болса және оларды бірлесіп қарau дауларды неғұрлым жылдам және дұрыс қарauға әкелсе, қабылдайды.

26-тарау. Құқықтар мен мұдделерді қорғауда талап тәсілдерімен билік ету.

Диспозитивтік қағида бойынша тараптар өз еріктері бойынша өздерінің субъективтік құқықтары мен заңмен қорғалатын мұдделерін қорғау тәсілін және көлемін белгілейді..

Сонымен:

1- талап қоюшы талаптың негіздемесі мен нысанасын өзгертуге құқылы;

2 - талап қоюдан бас тарту;

3 - жауапкер талап қоюды мойындауға құқылы:

4- тараптар өзара бітімгершілік келісімін жасауымен істі аяқтауы мүмкін.

Әрқайсысын жеке қарастырайық.

1. Талап коюдың негіздемесі мен нысанасын өзгерту. ҚР АІЖК-нің 49-бабына сәйкес талап қоюшы талаптың негіздемесін немесе нысанасын өзгертуге, талап қою талабының мөлшерін ұлғайтуға не азайтуға немесе талап қоюдан бас тартуға құқылы. Оны жүзеге асыру үшін талап қоюшы бірінші сатыдағы сот шешім қабылдағанға дейін жазбаша өтініш беруге тиіс. Талаптың нысанасын өзгерту дегеніміз бұл алғашқы талап нысанасын кейінгісімен орын ауыстыру.

Соттың оз бастамасы бойынша талап қою нысанасын немесе негіздемесін өзгертуге құқығы жоқ. Соттың өз бастамасы бойынша талап қою нысанасын немесе негіздемесін өзгертуге құқығы жоқ. Себебі диспозитивтік принципі бойынша бұндай құқық тарапқа ғана тиесілі. Егер бұл іс-әрекет заңға қайшы келсе немесе басқа біреулердің құқықтарын, бостандықтарын және заңмен қорғалатын мұddeлерін бұзатын болса, сот талап қоюшының талап қоюдан бас тартуын, жауапкердің талап қоюды тануын қабылдамайды және тараптардың бітімгершілік келісімін бекітпейді.

2. Талап коюдан бас тарту. Әр кезде талап қоюшының талап қоюдан бас тарту құқығы бар. Талап коюдан бас тарту - сотта талап қоюшының өзінің субъективтік құқығын сот арқылы қорғау талабынан бас тартып қозғалған азаматтық істі қыскартуға бағытталған. Егер, талап қоюшының талабын бөліп қарастыруға болатын болса, онда ол талаптың бір бөлігінен бас тартуға құқылы (талап арызы бойынша материалдық залалды және моралдық зиянды өтеуді сұрайтын болса, онда тек

материалдык залалды отеуін талап етіп, ал моральдык зиянды өтеуден бас тартуы мүмкін). Исті мәні бойынша қарау басталғанда төрағалық етуші талап қоюшының өз талаптарын колдайтын-колдамайтыны туралы мәселені аныктайды. Егер талап қоюшы өз талаптарын қолдамайтын болса, онда талап қоюшы талап қоюдан бас тартуы мүмкін. Талап қоюшы талап қоюдан бас тартуы туралы сотқа жазбаша арыз ұсынуы тиіс. Бұл арыз сот отырысының, хаттамасына енгізіледі және оған тиісінше талап қоюшы қол қояды.

Талап қоюшы талап қоюдан бас тарту жазбаша өтінішін беру жолымен жүргізіледі және оған бірінші сатыдағы сот шешім қабылданғанға дейін жол беріледі. Талап қоюдан бас тарту қабылданғанға дейін сотталыш қоюшыға іс жүргізу әрекеттерінің салдарын түсіндіреді. Талап қоюдан бас тартуды қабылдау туралы сот үйгарым шығарады, сол арқылы осымен бір мезгілде іс бойынша іс жүргізу тоқтатылады.

Сот талап қоюшының талан қоюдан бас тартуын бекітпеген жағдайда, сот бұл туралы үйгарым шығарады және исті мәні бойынша қарауды жалғастырады.

Мемлекеттік органдар және жергілікті өзін-өзі басқару органдары органдар мен адамдардың талап қоюдан бас тартуы мүдделеріне сай іс қозғалған адамды істі мәні бойынша қарауды талап ету құқығынан айырмайды. Егер мүдделеріне сай іс қозғалған адам мәлімделген талапты қолдамаса, үшінші тұлгалардың құқықтарына қысым жасалмаса. Сот талап қоюды (арызды) қараусыз калдырады (КР АДЖК 56-бабының 2-бөлігі).

3. Талап қоюды тану - сотта талап қоюшының талаптарын қанагаттандыруға және талап қоюшы үшін

лайықты сот шешімін шығаруга бағытталған жауапкердің келісүі.

Жауапкердің өзіне берілген субъективтік құқығына сәйкес талап қоюды тану ешкімнің басымдылығының өз еркімен жүргізіледі.

Жауапкер талап қоюды тануга құқылы, бұл жөнінде одан қолхат алынады (КР АДЖК 49-бабының 1-бөлігі).

Істі мәні бойынша қарауды төрағалық етуші бастағанда жауапкерден талап қоюшының талаптарын мойындайтыны-мойындамайтыны туралы мәселені аныктайды.

Жауапкер талап қоюды мойындағанда және оны қабылдаған кезде сот мәлімдеген талаптарды қанағаттандыру туралы шешім шығарады. Егер талап қоюшының талаптарын бөліп қарастыруға мүмкіндік болса, онда жауапкер қойылған талаптарды ішінара тануы мүмкін. Мысалы, талап қоюшы талап арызы бойынша сот арқылы жауапкерден материалдық және моральдық зиянды өтеуін сұрайтын болса, онда жауапкер ішінара тек материалдық зиянды өтеуге келісімін береді, ал моральдық зиянды өтеуге келіспеуі мүмкін.

Сот жауапкердің талап қоюды тануын қабылдамайды егер:

- Бұл іс-әрекет заңға қайшы келсе;
- Баска біреулердің құқықтарын, бостандықтарын және заңмен қорғалатын мүдделерін бұзатын болса (КР АДЖК 49-бабының 2-бөлігі).

Сот жауапкермен талап қоюды мойындауын қабылдамаған жағдайда сот бұл туралы ұйғарым шығарады және істі мәні бойынша қарауды жалғастырады (КР АДЖК 193-бабының 5-бөлігі).

4. Тараптардың бітімгершілік келісімі - бұл заңмен белгіленген жағдайларға сәйкес сотта материалдық-құқықтық дауды шешуді қысқарту. Бітімгершілік келісімнің мәні - дауды өзара бітімгершілікпен шешу арқылы іс жүргізуі аяқтау.

Бітімгершілік келісімі:

-өзара процессуалдық көну (талап қоюшы өзінің талап қоюдын бір бөлігі бойынша бас тартуы, ал жауапкер осы өзгерітілген талап қоюды мойындауы);

-бір жакты көну (талап қоюшының талап қоюы, ал жауапкер тек талап қоюдын бір бөлігін мойындауы) негіздері болуы мүмкін.

Тараптар істі бітімгершілік келісіммен аяктай алады, оған талап қоюшы мен жауапкер қол қояды және сотпен бекітіледі. (КР АДЖК 49-бабының 1-болігі).

Бітімгерішілік келісімін жасау орнына байланысты сотта және соттан тыс жасалу түрлеріне бөлінуі мүмкін.

Сотта жасалған бітімгершілік келісім - бұл сот отырысында немесе одан тыс жасалған келісім, бірак сотка жолданған.

Соттан тыс жасалған бітімгершілік келісім -бұл сот отырысынан тыс жасалған келісім және сотқа жолданбаған. Соттан тыс бітімгершілік келісім жасалу фактісін және оның шарттарын жалпы тәртіп бойынша тарап сотта дәлелдеуі мүмкін.

Тараптар бітімгершілік келісімін тек талап қою бойынша іс жүргізу істері бойынша жасауы мүмкін. Сондай-ақ бітімгершілік келісімін азаматтық процестің кез-келген сатысында (бірінші сатыдағы сотта, апелляциялық өндірісінде, кассациялық сатыда, қадағалау өндірісінде және атқарушылық іс жүргізу сатыларында) жасауға болады.

Сот тараптардың бітімгершілік келісімін бекітпейді егер:

- Бұл іс-әрекет заңға қайшы келсе;

- Басқа біреулердің құқықтарын, бостандықтарын және заңмен қөргалатын мүдделерін бұзатын болса.

Егер тараптардың бітімгершілік келісімі сотқа жолданған жазбаша арызда жазылса, ол іске қоса тіркеледі, бұл туралы сот отырысының хаттамасында қорсетіледі.

Сот тараптардың бітімгершілік келісімін бекіту туралы ұйғарым шығарады, сол арқылы осымен бір мезгілде іс бойынша іс жүргізу тоқтатылады. Ұйғарымда тараптардың сот бекіткен бітімгершілік келісімнің шарттары қорсетіледі (ҚР АДЖК 193-бабынын 3-бөлімі). Егер сот тараптардың бітімгершілік келісімін бекітпесе, онда сот бұл туралы ұйғарым шығарып істі мәні бойынша қарауды жалғастырады.

27-тарап. Талап қоюды қамтамасыз ету

Аралық сотта немесе төреліктे іс қарау тараптарының ісіне қатысатын адамдардың арызы бойынша соттың талап қоюды қамтамасыз ету үшін шаралар қабылдауы мүмкін. Талап қоюды қамтамасыз етуге, егер мұндай шараларды қабылдамау сот шешімін орындауды қынданатса немесе оның орындалуын мүмкін етпесе, істің барлық жағдайларында да жол беріледі.

Талап қоюды қамтамасыз ету жөніндегі шаралар:

1) жауапкерге тиісті және онда немесе басқа адамдарда болатын мүлікке тыйым салу (банктиң корреспонденттік шотындағы ақшаға және сауда-саттық ұйымдастыруышлар ашық сауда-саттық әдісімен сауда

жүйелерінде жасасқан «репо» операциясы бойынша нысана болып табылатын мүлікке де тыйым салуды қоспағанда);

2) жауапкерге белгілі бір әрекеттерді жасауға тыйым салу;

3) басқа адамдардың мүлікті жауапкерге беруіне немесе оған қатысты өзге де міндеттемелерді орындауына тыйым салу;

4) мүлікті тыйым салудан босату туралы талап қойылған жағдайда мүлікті өткізуі тоқтата кұру;

5) мемлекеттік органның, ұйымның немесе лауазымды адамның (Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің немесе қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалауды жүзеге асыратын мемлекеттік органның қаржы нарығындағы қызметті жүзеге асыруға арналған лицензиялардың қолданылуын тоқтата тұру және (немесе) одан айыру, қаржы ұйымдарын консервациялауды жүргізу жөніндегі актілерін, сондай-ақ олардың жазбаша нұсқамаларын қоспағанда) дауға салынатын актісінің қолданылуын тоқтата тұру;

6) борышкер сот тәртібімен дауға салатын атқарушылық құжат бойынша өндіріп алуды тоқтата тұру болуы мүмкін.

Қажет болған жағдайларда сот азаматтық іс жүргізу кодекстің 158-бабында аталған мақсаттарға сай келетін талап қоюды қамтамасыз ету жөніндегі өзге де шараларды қабылдауы мүмкін. Соттың талап қоюды қамтамасыз етудің бірнеше шараларын тыйым салулар бұзылған жағдайларда кінәлі адамдар әкімшілік жауаптылықта болады. Оның үстіне, талап қоюшы сот тәртібімен осы адамдардан талап қоюды қамтамасыз ету туралы үйғарымды орындаудан келтірілген залалдарды өтеуді талап етуге құқылы.

Талап қоюды қамтамасыз ету туралы арызды судья жауапкерге және аралық сотта немесе төрелікте іс қарау тараптарының ісіне қатысатын басқа адамдарға хабарламастан ол сотқа түскен күні шешеді. Талап қоюды қамтамасыз ету туралы арызды қарай келе судья үйгарым шығарады.

Талап қоюды қамтамасыз ету туралы үйгарым сот шешімдерін орындау үшін белгіленген тәртіпте дереу орындалады.

Аралық сотта немесе төрелікте іс қарау тараптарының ісіне қатысуышы адамның арызы бойынша талап қоюды қамтамасыз етудің бір түрін екінші түрімен ауыстыруға жол беріледі. Талап қоюды қамтамасыз етудің бір түрін екіншісімен ауыстыру туралы мәселеге іске қатысатын адамдарға арызды қараудың уақыты мен орны туралы хабарлай отырып, сот рұқсат береді, алайда олардың келмей қалуы осы мәселені мәні бойынша қарауга кедергі келтірмейді. Талап қоюдың бір түрін екінші түрімен ауыстыру туралы судья үйгарым шығарады.

Ақшалай соманы өндіріп алу туралы талап қоюды қамтамасыз еткен жағдайда жауапкер талап қоюды қамтамасыз етуге сот қабылдаған шаралардың орнына соттың депозиттік шотына талап қоюшы талап ететін соманы енгізуге құқылы.

Талап қоюды қамтамасыз етудің күшін сол сот тараптардың арызы бойынша немесе өз бастамасы бойынша жоюы мүмкін. Талап қоюды қамтамасыз етудің күшін жою туралы мәселе сот отырысында шешіледі. Іске қатысатын адамдарға сот отырысының уақыты мен орны туралы хабарланады, алайда олардың келмей қалуы талап қоюды қамтамасыз етудің күшін жою туралы мәселені қарауга кедергі келтірмейді.

Талап қоюға қарсылық білдірілген жағдайда талап қоюды қамтамасыз етуде қабылданған шаралар шешім заңды күшіне енгенге дейін сакталады. Алайда, сот шешіммен бір мезгілде немесе өзінің қаулысынан кейін талап қоюды қамтамасыз етудің күшін жою туралы ұйғарым шығаруы мүмкін. Талап қою қанағаттандырылған жағдайда оны қамтамасыз ету жөніндегі шаралар өз күшін сот шешімі орындалғанға дейін сактайды.

Талап қоюды қамтамасыз ету мәселелері жөніндегі барлық ұйғарымға жеке шағым берілуі және наразылық келтірлуі мүмкін.

Егер талап қоюды қамтамасыз ету туралы ұйғарым шағым берген адамдарға хабарламай шығарылса, шағым беру мерзімі оған бұл ұйғарым белгілі болған күннен бастап есептеледі.

Талап қоюды қамтамасыз ету туралы ұйғарымға жеке шағым беру бұл ұйғарымның орындалуын тоқтатпайды.

Талап қоюды қамтамасыз етудің күшін жою туралы немесе талап қоюды қамтамасыз етудің бір түрін екінші түріне ауыстыру туралы ұйғарымға жеке шағым беру немесе наразылық келтіру ұйғарымның орындалуын тоқтата тұрады.

Сот талап қоюды қамтамасыз етуге жол бере отырып, талап қоюшыдан жауапкер үшін мүмкін болатын залалдарды қамтамасыз етуді талап етуі мүмкін. Жауапкер талап қоюда бас тартылған шешім заңды күшіне енгеннен кейін талап қоюшыға оның өтініші бойынша қабылданған оған талап қоюды қамтамасыз ету шараларымен келтірілген залалдарды өтеу туралы талап қоюға құқылы.

28-тарау. Талап арызы

Талап арыз сотқа жазбаша нысанда не электрондық құжат нысанында беріледі.

Арызда:

1) арыз берілетін сottың атауы;

2) талап қоюшының атауы, оның туған күні, айы, жылы, тұрғылықты жері, тұрғылықты жері бойынша тіркелгені туралы мәліметтер немесе, егер талап қоюшының үйім болса, оның туған жері, салық төлеушінің тіркеу нөмірі мен банктік реквизиттері, сандай-ақ, егер арызды оның өкілі берсе, өкілдің атауы мен мекенжайы;

3) жауапкердің тегі, аты және экесінің аты (егер ол жеке басын куәландыратын құжатта көрсетілген болса), туған күні, айы, жылы, туған күні, айы, жылы, оның тұрғылықты жері немесе туған жері, ал егер жауапкер заңды тұрга болып табылса, онда ұноның атауы, орналасқан жері, сондай-ақ егер талап қоюшыға бұл деректер белгілі болса, қосымша тіркелген салық нөмірі;

4) талап қоюшының құқықтарын, бостандықтарын немесе заңды мұдделерін және оның талап қою талаптарын бұзудың немесе бұзу қауіпнің мәні;

5) талап қоюшы өзінің талаптарын негіздейтін мән-жайлар, және бұл мән-жайларды растайтын дәлелдемелер;

6) егер талап қою бағалауга жатса, талап қоюдың бағасы;

8) арызға қоса тіркелетін құжаттардың тізбесі көрсетілуге тиіс.

Арызда дауды шешу үшін маңызы бар өзге де мәліметтер көрсетілуі, сондай-ақ талапкердің өтініші баяндалуы мүмкін.

Прокурор мемлекеттік немесе қоғамдық мұдделері үшін беретін өтінішінде мемлекеттік немесе

қоғамдық мұдденің неден тұратынын, қандай құқықтың бұзылғанын негіздеу, сондай-ақ заңға немесе өзге де нормативтік құқықтық актілерге сілтеме болуға тиіс. Прокурор азаматтардың мүдделері үшін өтініші жасаған жағдайда талап арызда азаматтың өзінің талап қоюы мүмкін еместігінің себептерін негіздеу болуға тиіс; арызға әрекетке қабілетсіз адамның мүдделері үшін арыз беретін жағдайларды қоспағанда, азаматтың сотқа талап қоюмен жүгінуге келісімін растайтын құжат қоса тіркелуге тиіс.

Талап арызға:

- 1) жауапкерлер мен үшінші тұлғалардың санына қарай талап арыздың көшірмесі;
- 2) мемлекеттік баж төлеуді растайтын құжат;
- 3) өкілдің өкілдегін күэландыратын сенімхат немесе өзге де құжат;
- 4) талапкер өз талаптарын негіздейтін мән-жайларды растайтын құжаттар, егер көшірмелер оларда болмаса, жауапкерлер мен үшінші тұлғалар үшін бұл құжаттардың көшірмелері;
- 6) оны дауға салған жағдайда нормативтік құқықтық актінің мәтіні;
- 7) талапкердің мерзімді кейінге қалдыру, ұзарту, сот шығындарын төлеуден босату немесе олардың мөлшерін азайту туралы, талап арызда жазылмаған болса, басқалар да қоса тіркеледі.

Судья талап арыз түскен күннен бастап бес күн мерзімде оны сот ісін жүргізу үшін қабылдау туралы мәселені шешуге құқылы.

Талап арызды қабылдай отырып, судья азаматтық істі қозғау туралы үйғарым шығарады.

29-тарау. Талап арызды қабылдаудан бас тарту

Судья талап арызды қабылдаудан, егер:

1)арыз азаматтық сот ісін жүргізу тәртібімен қарауға және шешуге жатпаса;

2)сол тараптардың арасындағы дау бойынша, сол нысана туралы және сол негіздер бойынша шығарылған соттың заңды күшіне енген шешімі немесе талап қоюшының талап қоюдан бас тартуына байланысты іс бойынша сот ісін жүргізуді тоқтату туралы немесе тараптардың бітімгершілік келісімін бекіту туралы сот үйғарымы болса, бас тартады.

Судья арызды қабылдаудан бас тарту туралы дәлелді үйғарым шығарады, онда, егер іс азаматтық сот ісін жүргізу тәртібімен қарауға және шешуге жатпаса, талап қоюшының қандай органға жүгіну жөн екендігін көрсетеді.

Арызды қабылдаудан бас тарту туралы үйғарым сол сотқа түскен кезден бастап бес күн мерзімде шығарылуы және арыз берушіге арызға қоса тіркелген барлық құжаттармен бірге табыс етілуге немесе жіберілуге тиіс.

Арызды қабылдаудан бас тарту өтініш берушінің сол жауапкерге сол нысана және сол негіздер бойынша талап қоюмен сотқа қайтадан жүгінуіне кедергі келтіреді.

Арызды қабылдаудан бас тарту туралы судьяның үйғарымына жеке шағым, наразылық берілуі мүмкін.

30-тарап. Талап арызыды қайтару негіздері

Судья талап арызды, егер:

1)талап қоюшы істердің осы санаты үшін дауды сотқа дейін алдын ала шешу заңдармен белгіленген тәртібін сақтамаса және осы тәртіпті қолдану мүмкіндігі жойылмаса;

2)іс осы соттың соттауына жатпаса;

- 3)арызды әрекетке қабілетсіз адам берсе;
- 4)арызға оған қол қоюға өкілеттігі жоқ адам қол қойса;
- 5)осы немесе басқа бір соттың іс жүргізуінде сол талаптар арасында сол нысана туралы және сол негіздер бойынша дау жөнінде іс бар болса;
- 6)коммуналдық мұлікті басқаруға құқылы орган жылжымайтын мұлікке құқықты мемлекеттік тіркеуді жүзеге асыратын органның осы затты қабылдаған күнінен бастап бір жыл өткенге дейін жылжымайтын затқа коммуналдық меншікті тану туралы өтінішпен сотқа жүгінсе.

7)бұл туралы талап қоюшы мәлімдесе, қайтарып жібереді.

Судья арызды қайтару туралы дәлелді үйгарым шығарады, онда арыз берушіге, егер іс осы соттың соттауына жатпайтын болса, қандай сотқа жүгіну не істі қозгауга кедергі келтіретін мән-жайларды қалай жою қажет екендігін көрсетеді. Талап арызды қайтару туралы үйгарым ол сотқа түскен күннен бастап бес күн мерзімде шығарылуға және арызға қоса тіркелген барлық құжаттармен арыз берушіге тапсырылуға және жіберилуге тиіс.

Егер талап қоюшы жол берілген бұзушылықты жоятын болса, арызды қайтару талап қоюшының сол жауапкерге сол нысана туралы және жол сол негіздер бойынша талап қоюмен сотқа қайтадан жүгінуіне кедергі келтірмейді.

Арызды қайтару туралы судьяның үйгарымына жеке шағым, наразылық берілуі мүмкін.

31-тарау. Талап арызыды қозғалыссыз қалдыру

Талап арыз сотқа жазбаша нысанда беріледі.

Арызда:

1)арыз берілетін сottың атауы;

2)талап қоюшының атауы, оның тұрғылықты жері, тұрғылықты жері бойынша тіркелгені туралы мәліметтер немесе, егер талап қоюшы ұйым болса, оның тұрган жері, салық төлеушінің тіркеу нөмірі мен банктік реквизиттері, сондай-ақ, егер арызды оның өкілі берсе, өкілдің атауы мен мекен-жайы.

3)жауапкердің тегі, аты және әкесінің аты (егер ол жеке басын қуәландыратын құжатта көрсетілген болса), оның тұрғылықты жері немесе тұрган жері және егер талапкерге белгілі болса, оның тұрғылықты жері бойынша тіркелгені, жұмыс орны туралы мәліметтер мен салық төлеушінің тіркеу нөмірі (егер сот бүйрекін шығару туралы арызда көрсетілген болса) немесе, егер жауапкер заңды тұлға болып табылса, оның атауы, нақты тұрган жері не, егер талапкерге біріншай Мемлекеттік тіркеліммен мәліметтер белгілі болса, салық төлеушінің тіркеу нөмірі мен банк реквизиттері;

4)талап қоюшының құқықтарын, бостандықтарын немесе заңды мүдделерін және оның талап қою талаптарын бұзудың немесе бұзу қаупінің мәні;

5)талап қоюшы өзінің талаптарын негіздейтін мән-жайлар, және бұл мән-жайларды растайтын дәлелдемелер;

6)егер талап қою бағалануға жатса, талап қоюдың бағасы;

7) арызға қоса тіркелетін құжаттардың тізбесі көрсетілуге тиіс.

Арызда дауды шешу үшін маңызы бар өзге де мәліметтер көрсетілуі, сондай-ақ талапкердің өтініші баяндалуы мүмкін.

Прокурор мемлекеттік немесе қоғамдық мүдделер үшін беретін өтінімде мемлекеттік немесе қоғамдық мүддениң неден тұратынын, қандай құқықтың бұзылғанын негіздеу, сондай – ақ заңға немесе өзге де нормативтік құқықтық актілерге сілтеме болуға тиіс. Прокурор азаматтардың мүдделері үшін өтініш жасаған жағдайда талап арызда азаматтың өзінің талап қоюы мүмкін еместігінің себептерін негіздеуі тиіс; арызға, әрекетке қабілетсіз адамның мүдделері үшін арыз беретін жағдайларды қоспағанда, азаматтың сотқа талап қоюмен жүргінуге келісімін растайтын құжат қоса тіркелуге тиіс.

Арызға талап қоюшы немесе талап арызға қол қоюға және оны көрсетуге өкілеттігі болған жағдайда оның өкілі қол қояды.

Талап арызға:

- 1) жауапкерлер мен үшінші тұлғалардың санына қарай талап арыздың көшірмесі;
- 2) мемлекеттік баж төлеуді растайтын құжат;
- 3) өкілдің өкілеттігін куәландыратын сенімхат немесе өзге де құжат;
- 4) талапкер өз талаптарын негіздейдін мән-жайларды растайтын құжаттар егер көшірмелер оларда болмаса, жауапкерлер мен үшінші тұлғалар үшін бұл құжаттардың көшірмелері.
- 5) оны дауға салған жағдайда нормативтік құқықтық актінің мәтіні;
- 6) талапкердің мерзімді кейінге қалдыру, ұзарту, сот шығындарын төлеуден босату немесе олардың мөлшерін

азайту туралы, талап қоюды қамтамасыз ету, дәлелдемелерді талап ету туралы өтінімі және егер олар талап арызда жазылмаған болса, басқалар да қоса тіркеледі.

Судья талап арыз осы жоғарыда аталған талаптарға сәйкес келмеген жағдайда арызда қозғалыссыз қалдыру туралы үйғарым шығарыш, бұл туралы талап арызды берген тұлғаға хабарлайды және оған кемшіліктерді түзету үшін мерзім береді.

Егер талап қоюшы судьяның нұсқауларына сәйкес және ол белгіленген мерзімде үйғарымда аталған талаптарды орындаса, талап арыз оны сотқа алғашқы тапсырған күні берілген болып есептеледі. Олай болмаған жағдайда арыз берілмеген болып есептеледі және судьяның үйғарымымен оған қоса тіркелген барлық құжаттармен бірге талап қоюшыға қайтарылады.

32-тарау. Сот бұйрығы

Сот бұйрығы өндіріп алушының ақшалай сомалары өндіріп алу немесе мүлкіті борышкерді немесе өндіріпалушыны олардың түсіндімелерін тындау үшін шақырмай-ақ және сотта іс қарамай –ақ, даусыз талаптар бойынша борышкерден талап ету туралы арызы бойынша шығарылған судьяның актісі болып табылады.

Сот бұйрығының атқарушылық құжат күші болады. Ол бойынша өндіріп алу бұйрық берілгеннен кейін және сот шешімдерін атқару үшін белгіленген тәртіpte жүргізіледі.

Сот бұйрығы:

- 1)егер талап нотариатта күэландырылған мәмілеге негізделсе;
 - 2)егер талап жазбаша мәмілеге негізделсе және оны жауапкер таныса;
 - 3)егер талап төленбекен вексельге, акцептің болмауына және нотариус жасаған акцептің күні белгіленбеуіне білдірілген наразылыққа негізделсе;
 - 4)егер әкеліктің белгіленуіне немесе үшінші тұлғаларды тарту қажеттігіне қатысы жоқ, кемелетке толмаған балалар үшін алименттерді өндіріп алу туралы талап мәлімделген болса;
 - 5)егер азаматтардан және заңды тұлғалардан салықтар мен басқа да міндетті төлемдер бойынша бересіні өндіріп алу туралы талап мәлімделген болса;
 - 6)егер қызметкерге аударылған, бірақ төленбекен жалақы мен өзге де төлемдерді өндіріп алу туралы талап мәлімделген болса;
 - 7)егер жауапкерді немесе борышкерді іздестіру жөніндегі шығындарды өндіріп алу туралы талаптарды ішкі істер органдары немесе қаржы полицясы мәлімдеген болса;
 - 8)егер кепіл беруші-борышкерге кепілге салынған затынан өндіріп алу туралы ломбардтың талабы-мәлімдеген болса, шығарылады;
- Сот бүйріғын шығару туралы арыз Азаматтың іс жүргізу Кодекстің 3-тaraуында белгіленген соттылықтың жалпы ережелері бойынша сотқа беріледі.
- Арыз жазбаша нысанда беріледі. Арызда:
- 1)арыз берілетін соттың атауы;
 - 2)өндіріп алушының аты, оның тұрғылықты жері немесе тұрған жері, заңды тұлғаның реквизиттері;

3) борышкердің аты, оның тұрғылықты жері немесе тұрган жері, занды тұлғаның реквизиттері;

4) өндіріп алушының талаптары және ол негізденген мән жайлар;

5) мәлім етілген талаптарды растайтын қоса тіркелетін құжаттардың тізбесі көрсетілуге тиіс.

Мүлік талап етілген жағдайда арызда осы мүліктің құны көрсетілуге тиіс.

Арызға өндіріп алушы немесе оның өкілі қол қояды. Өкіл беретін арызға оның өкілеттігін куәландыратын құжат қоса тіркелуге тиіс.

Судья сот бүйрекшін шығару туралы арызды азаматтық іс жүргізу Кодекстің 153, 154-баптарында көзделген негіздер бойынша қабылдаудан бас тартады немесе қайтарады. Сонымен бірге, судья арызды, егер:

1) мәлім етілген талап Азаматтық іс жүргізу кодексінің 140-бабымен көзделмесе;

2) борышкер Қазақстан Республикасы соттарының юрисдикциясы шегінен тыс болса;

3) мәлім етілген талапты растайтын құжаттар табыс етілмесе;

4) табыс етілген құжаттар негізінде шешу мүмкін емес құқық туралы даулардың болуы көзделсе;

5) арыздың нысаны мен мазмұны Азаматтық іс жүргізу Кодекстің

141-бабының талаптарына сай келмесе;

6) арызға мемлекеттік баж төленбесе, қайтарады;

Судья сотқа арыз түскен күннен бастап үш күн мерзім ішінде өтінішті қабылдаудан бас тарту туралы ұйғарым шығараады.

Талап арызды қою мүмкіндігіне өтінішті қабылдаудан бас тарту кедергі келтірмейді.

Мәлім етілген талаптың мәні бойынша сотқа арыз түсken күннен бастап үш күн ішінде судья сот бұйрығын шыгарады.

Сот бұйрығында:

1)Жүргізілетін істің нөмірі және бұйрықтың шыгарылған күні;

2)Соттың атауы, бұйрық шыгарылған судьяның тегі және аты-жөні:

3)өндіріп алушының тегі, аты және әкесінің аты (егер ол жеке басын куәландыратын құжатта көрсетілген болса), оның тұрғылықты жері немесе тұрған жері оның тұрғылықты жері бойынша тіркелгені туралы мәліметтер мен салық төлеушінің тіркеу нөмірі немесе, егер өндіріп алушы заңды тұлға болып табылса, оның атауы, нақты тұрған жері не бірінғай Мемлекеттік тіркелімнен мәліметтер, банк реквизиттері мен салық төлеушінің тіркеу нөмірі:

4)борышкердің тегі, аты және әкесінің аты (егер ол жеке басын куәландыратын құжатта көрсетілген болса) оның тұрғылықты жері немесе тұрған жері, оның тұрғылықты жері бойынша тіркелгені туралы мәліметтер, оның жұмыс орны туралы мәліметтер мен жұмыс орнының банк реквизиттері (егер сот бұйрығын шығару туралы арызда көрсетілген болса), оның банк реквизиттері мен салық төлеушінің тіркеу нөмірі (егер сот бұйрығын шығару туралы арызда көрсетілген болса) немесе егер борышкер заңды тұлға болып табылса, оның атауы, нақты жері не бірінғай Мемлекеттік тіркеліммен мәліметтер (егер сот бұйрығын шығару туралы арызда көрсетілген болса) банк реквизиттері мен салық төлеушінің тіркеу нөмірі;

5)талапты қанағаттандыру негіз болған заң;

6)өндіріп алынуға жататын ақша сомаларының мөлшері немесе оның құны көрсетіле отырып, талап етілуге жататын мүліктің белгіленуі;

7)егер оны өндіріп алу заңмен немесе шартпен көзделсек, тұрақсыздық айыбының мөлшері;

8)борышкерден өндіріп алушының пайдасына немесе жергілікті бюджетке өндіріп алынуға жататын мемлекеттік баждың сомасы;

9)сот бұйрығына шағым берудің мерзімі мен тәртібі көрсетіледі;

.Кәмелетке толмаған балаларға алимент өндіріп алу туралы сот бұйрығында Азаматтық іс жүргузу кодексінде көзделген мәліметтерден басқа, борышкердің туған құні мен туған жері, оның жұмыс орны, оларды күтіп –бағуға алимент алып берілетін әрбір баланың аты мен туған құні, борышкерден ай сайын өндіріп алынатын төлемдердің мөлшері және оны өндіріп алудың мерзімі көрсетіледі.

Сот бұйрығына судья қол қояды.

Сот бұйрық шығарғаннан кейін судья тапсыру туралы хабарлай отырып, оның көшірмесін деру борышкерге жібереді.

Борышкер сот бұйрығының көшірмесін алған күннен бастап он күн мерзімде байланыстың кез келген құралдарын пайдалана отырып, мәлімделген талапқа келіспеген қарсылығын бұйрық шығарған сотқа жіберуге құқылы.

Егер борышкерден белгіленген мерзімде мәлім етілген талапқа келіспеген қарсылық түссе, судья сот бұйрығының күшін жойып, ол туралы ұйғарым шығарады. Сот бұйрығының күшін жою туралы ұйғарымда судья өндіріп алушы мәлім еткен талаптың талап қою бойынша іс жүргізу тәртібімен қойылуы мүмкін екенін түсіндіреді. Сот бұйрығының күшін жою туралы ұйғарымның

көшірмесі оны шығарғаннан кейін үш күннен кешіктірілмей тараптарға жіберіледі.

Сот бұйрығының күшін жою туралы шағымдануға немесе наразылық келтіруге жатпайды.

Егер белгіленген мерзімде борышкерден сотқа қарсылық келіп түспесе, судья өндіріп алушыға оны орындауға көрсету үшін соттың мөрімен күәландырылған сот бұйрығын береді.

Өндіріп алушының өтінуі бойынша сот бұйрығы тікелей соттың орындауы үшін жіберілуі мүмкін.

Жергілікті бюджеттің кірісінде борышкерден мемлекеттік бажды өндіріп алу үшін соттың мөрімен күәландырылған сот бұйрығының жеке данасы тікелей соттың орындауы үшін жіберіледі.

Өндіріп алушыға берілген сот бұйрығының көшірмесі сот жүргізетін істе қалады.

33-тарау. Азаматтық істі сотта қарауға әзірлеу

Арызды қабылдғаннан және азаматтық істі қозғаганнан кейін судья оны уақытылы және дұрыс шешуді қамтамасыз ету мақсатымен сотта іс қарауға істі әзірлейді.

Сотта іс қарауға істі әзірлеудің әрбір іс бойынша міндетті міндеттері мыналар:

1)істі дұрыс шешу үшін маңызы бар мән-жайларды айқындау;

2)тараптардың құқықтық қатынастарын және басшылыққа алынуға тиісті занды анықтау;

3)іске қатысатын адамдардың құрамы мен процестің басқа да қатысуышылары туралы мәселені шешу;

4)әрбір тарап өз пайымдауларын негіздеу үшін ұсынуға тиіс дәлелдемелерді анықтау;

Азаматтық істерді сотта қарауға әзірлеу, егер заң актілерінде өзгеше белгіленбесе, арыз қабылданған күннен бастап жеті күн мерзімнен кешіктірілмей жүргізілуге тиіс. Алименттерді өндіріп алу туралы, мертігуден немесе денсаулықтың өзге де зақымдануынан келтірілген зиянды өтеу туралы істерден басқа, айрықша құрделі істер бойынша ерекше жағдайларда, сондай-ақ, асыраушысынан айрылуына байланысты және еңбек катынастарынан туындайтын талаптар бойынша бұл мерзім судьяның дәлелді үйгарымы бойынша бір айға дейін ұзартылуы мүмкін.

Судья сотта қарауға әзірлеу туралы үйгарым шығарады және жүргізілуге тиісті әрекеттерді көрсетеді.

Судья жауапкерге талап арыздың көшірмесін және талап қоюшының талаптарын негіздейтін оған қоса тіркелетін құжаттарды жібереді не тапсырады және өзі белгіленген мерзімде талап арызға пікір(қарсылық) білдіруді және өз пікірін (қарсылығын) негіздеуге дәлелдемелер беруді ұсынады.

Жауапкердің пікірі мен дәлелдемелерді бермеуі істегі бар дәлелдемелер бойынша істі қарауға кедергі келтірмейді.

Істің мән-жайларын ескере отырып, істі сотта қарауға әзірлеу тәртібімен судья мынадай әрекеттерді жүргізеді:

1)талап қоюшыдан ол мәлімдеген талаптардың мәні бойынша жауап алады, одан кейін жауапкердің мүмкін болатын қарсылықтарын анықтап алады, егер бұл қажет болса, қосымша дәлелдемелер беруді ұсынады, талап

қоюшыға оның іс жүргізу құқықтары мен талаптары түсіндірледі.

2) қажет болған жағдайларда жауапкерді шақырып алады, одан істің мән-жайлары бойынша жауап алады, талап қоюға қандай қарсылықтар бар екенін және бұл қарсылықтардың қандай дәлелдемелермен расталуы мүмкін екенін анықтайды; айрықша курделі істер жөнінде жауапкерге іс бойынша жазбаша түсінік беруді ұсынады, жауапкерге іс жүргізу құқықтары мен міндеттерін түсіндіреді.

3) іске тең талап қоюшылардың, тең жауапкерлердің дербес талаптарсыз үшінші тұлғалардың кіруі туралы мәселені шешеді, сондай-ақ тиісті емес жауапкерді ауыстыру туралы мәселені шешеді;

4) тараптарға дауды шешу үшін олардың аралық сотқа жүгіну құқықтарын мұндай әрекеттердің салдарын түсіндіреді;

5) оның нәтижесінде мұдделі азаматтар мен ұйымдарға істі қараудың уақыты мен орны туралы хабарлайды;

6) куәларды сот отырысына шақыру туралы мәселені шешеді;

7) тараптардың өтінімі бойынша және өз бастамасы бойынша сараптама тағайындейді, сондай-ақ іске маман, аудармашы қатысуға тарту туралы мәселені шешеді;

8)тараптардың өтінімі бойынша ұйымдардан немесе азаматтардан дәлелдемелер талап етеді;

9)кейінге қалдыруға болмайтын жағдайларда іске қатысатын адамдары хабарланндыра отырып, жазбаша және заттай дәлелдемелерді сол жерде тексеруді жүргізеді.

10)сот тапсырмаларын жібереді;

- 11) талап қоюды қамтамасыз ету туралы мәселені шешеді;
- 12) талапкердің өтініші бойынша оның берген арызын қайтару туралы ұйғарым шығарады;
- 13) өзге де қажетті іс жүргізу әрекеттерін жасайды.

34-тaraу. Азаматтық істі сотта қарау

Істі сотта қарау – мәні бойынша азаматтық іс қаралатын және шешілетін азаматтық процесс сатысы.

Азаматтық істер істі сот талқылауына әзірлеу аяқталған күннен бастап екі айға дейінгі мерзімде қаралып, шешіледі. Жұмысын қалпына келтіру туралы, алимент өндіріп алу туралы және мемлекеттік органдардың жергілікті өзін – өзі басқару органдарының, лауазымды адамдардың, мемлекеттік қызметшілердің шешімдерін, әрекеттерін даулау туралы істер бір айға дейінгі мерзімде қаралып, шешіледі.

Азаматтық істердің жекелеген санаттары үшін заңдарда өзге мерзімдер белгіленуі мүмкін.

Азаматтық істі қарау іске қатысушы адамдарды міндетті түрде хабардар ете отырып, сот отырысында жүргізіледі.

Істі сотта қарау жүргізіліп жатқан сот отырысы келесі бөлімдерден тұрады:

- 1) дайындық;
- 2) істі мәні бойынша қарау;
- 3) сот сөзжарысы және прокурордың қорытындысы
- 4) сот шешімін шығару және жариялау.

Дайындық бөлімі.

Істі қарау үшін белгіленген уақытта төрағалық етуші сот отырысын ашады және қандай азаматтық іс қаралуға тиіс екенін жария етеді.

Сот отырысының хатшысы осы іс бойынша шақырылған адамдардан кімнің келгенін, келмегенін, адамдарға хабар берілген –берілмегенін және олардың келмеу себептері туралы қандай мәліметтердің бар екенін сотқа баяндайды.

Төрағалық етуші келгендердің кім екенін аныктайды, сондай-ақ лауазымды адамдар мен өкілдердің өкілеттіктерін тексереді.

Төрағалық етуші аудармашиға – оның сот жүргізіліп отырған тілді білмейтін адамдардың тұсіндірмелерін, айғақтарын, мәлімдемелерін, ал бұл адамдарға іске қатысуышы адамдар мен куәлардың тұсіндірмелерінің, айғақтарының, мәлімдемелерінің, жария етілетін және істе бар құжаттардың, дыбыс жазбалардың, сарапшылар қорытындыларының, мамандар консультацияларының, сондай-ақ судья өкілдерінің, сот қаулылары мен шешімдерінің мазмұнын аудару міндетін тұсіндіреді.

Төрағалық етуші аудармашиға көрінеу дұрыс аударма жасамағаны үшін Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне көзделген жауапкершілік жөнінде ескертеді. Аудармашиның бұл туралы қолхатты сот отырысының хаттамасына қоса тіркеледі. Аудармашы сотқа келуден немесе өз міндеттерін орындаудан жалтарған жағдайда оған әкімшілік құқық бұзушылық туралы зандарға сәйкес әкімшілік жаза белгіленуі мүмкін.

Келген куәлар сот отырысы залынан шығарылады. Төрағалық етуші жауап алған куәлардың жауап алынбаған куәлармен сейлеспеуіне шаралар қолданады.

Төрағалық етуші сот құрамын жария етеді, прокурор сарапшы, маман, сот отырысының хатшысы, сот приставы

ретінде кімдердің қатысатынын хабарлайды және іске қатысуши адамдарға олардың қарсылық білдіру құқығын түсіндіреді.

Қарсылық білдіру үшін негіздер, мәлімделген қарсылықты шешу тәртібі және осындай мәлімдеулерді қанағаттандыру салдарлары Азаматтық іс жүргізу Кодекстің 40-43 баптарымен айқындалады.

Төрағалық етуші іске қатысуши адамдарға және өкілдерге олардың іс жүргізу құқықтары мен міндеттерін, соның ішінде тараптарға дауды шешу үшін аралық сотқа жүгіну құқығын және осындай әрекеттің салдарларын түсіндіреді.

Іске қатысуши адамдардың және өкілдердің істі қарауға байланысты мәселелер жөніндегі өтінімдері іске қатысуши басқа адамдардың пікірлері тыңдалған соң сот үйғарымдарымен шешіледі.

Іске қатысуши адамдар келмеу себептері туралы сотқа хабарлануға және бұл себептердің дәлелді екендігін растайтын дәлелдемелерді ұсынуға міндетті.

Іске қатысуши адамдардың біреуі сот отырысына келмеген жағдайда, оларға хабарланғаны жөнінде мәліметтер жоқ болса, істі қарау кейінге қалдырылады.

Егер іске қатысуши адамдар сот отырысының уақыты мен орны туралы тиісінше хабарланса, олардың келмеу себептері дәлелді деп танылған жағдайда сот істі қарауды кейінге қалдырады.

Сот отырысының уақыты мен орны туралы тиісінше хабарланған іске қатысуши адамдардың қайсыбірі келмеген жағдайда, егер олардың келмеу себептері дәлелсіз деп танылса, сот істі қарауға құқылы. Сот отырысының уақыты мен орны туралы тиісінше хабарланған жауапкер болмаған жағдайда, сырттай іс жүргізу тәртібімен, егер келмеу себептері туралы

мәліметтер жоқ болса не сот оның келмеу себептерін дәлелсіз деп тапса не жауапкер іс бойынша іс жүргізуі қасақана созып отыр деп таныса, сот істі қарауға құқылы.

Тараптар сottan істі олардың қатысуының қарау және оларға шешімнің көшірмесін жіберу туралы жазбаша етінуге құқылы. Егер бұл істің мән-жайлары бойынша қажет болса, сот тараптардың сот отырысында қатысуын міндettі деп тани алады.

Сот отырысының уақыты мен орны туралы хабарланған іске қатысушы адам өкілінің келмеуі істі қарауға кедергі бола алмайды. Іске қатысатын адамның етінімі бойынша сот оның өкілі дәлелді себептермен келмеуіне байланысты істі қарауды кейінге қалдыра алады.

Сот отырысына күә, сарапшы немесе маман келмеген жағдайда сот іске қатысушы адамдардың істі олар жоқта қарау мүмкіндігі туралы пікірін тыңдағы, сotta іс қарауды жалғастыру немесе оны кейінге қалдыру туралы ұйғарым шығарады.

Сот отырысында аудармашы келмеген жағдайда егер аудармашыны ауыстыру мүмкіндігі болмаса сот істі қарауды кейінге қалдыру туралы ұйғарым шығарады.

Егер шақырылған күә, сарапшы, маман немесе аудармашы сот отырысына сот дәлелді емес деп таныған себептер бойынша келмесе, олар әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңдарға сәйкес әкімшілік жазаға тартылуы мүмкін Азаматтық іс жүргізу Кодекстің 120-бабына сәйкес олар сондай-ақ мәжбүрлеп келтірілуі де мүмкін.

Сotta айғақ беруден бас тартқаны немесе жалтарғаны үшін күә Азаматтық іс жүргізу Кодекстің 17-бабында көзделген жағдайларды қоспағанда, Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 353-бабына сәйкес қылмыстық жауаптылықта болады.

.Істі мәні бойынша қарau.

Істі мәні бойынша қарau төрағалық етушінің талап қоюшының өз талаптарын қолдайтыны –қолдамайтыны, жауапкер талап қоюшының талаптарын мойындайтыны – мойындамайтыны және тараптардың істі бітімгершілік келісімімен аяқтауды немесе істі аралық сотқа қарауға беруді қалайтыны –қаламайтыны туралы мәселелерді анықтауынан басталады.

Талап қоюшының талап қоюдан бас тартуы арызы, жауапкердің талап қоюды мойындауы немесе тараптардың бітімгершілік келісімінің шарттары сот отырысының хаттамасына енгізіледі және оларға тиісінше талап қоюшы, жауапкер немесе екі тарап та қол қояды. Егер талап қоюдан бас тарту, жауапкердің талап қоюды мойындауы немесе тараптардың бітімгершілік келісімі сотқа жолданған жазбаша арыздарда жазылса, олар іске қоса тіркеледі, бұл туралы сот отырысының хаттамасында көрсетіледі.

Талап қоюдан бас тарту қабылданғанға не талап қою мойындалғанға немесе тараптардың бітімгершілік келісімі бекітілгенге дейін сот талап қоюшыға, жауапкерге немесе тараптарға тиісті іс жүргізу әрекеттерінің салдарын түсіндіреді.

Талап қоюдан бас тартуды қабылдау немесе талаптардың бітімгершілік келісімін бекіту туралы сот үйғарым шығарады, сол арқылы осымен бір мезгілде іс бойынша іс жүргізу тоқтатылады. Үйғарымда тараптардың сот бекітетін бітімгершілік келісімінің шарттары көрсетілуге тиіс.

Жауапкер талап қоюды мойындағаны және оны қабылдаған кезде сот мәлімдеген талаптарды қанағаттандыру туралы шешім шығарады.

Сот талап қоюшының талап қоюдан бас тартуын, талап қоюды мойындауын қабылдамаған немесе бітімгершілік келісімін бекітпеген жағдайда, сот бұл туралы үйгарым шығарады және істі мәні бойынша қарауды жалғастырады.

Бұдан кейін іске қатысушы тұлғалар түсініктемелерін береді. бірінші болып талап қоюшы түсініктемесін береді. түсініктеме бергеннен кейін оған сотпен, жауапкермен, прокурормен, іске қатысушы өзге тұлғалармен сұрақтар қойылады.

Бұдан кейін жауапкер түсініктемесін береді, оған да іске қатысушы тұлғалар сұрақтар қоя алады.

Егер процесске үшінші тұлғалар қай тараптың мүддесі жағында қатысса, ол тұлғадан кейін түсініктемесін береді.

Прокурор мемлекеттік басқару органдардың, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, үйымдардың өкілдері, сотқа басқа адамдардың құқықтары мен мүдделерін қорғауға жүргінген азаматтар бірінші болып түсініктемелер береді.

Іске қатысушы тұлғалардың түсініктемелерін тыңдағаннан кейін сот іс жағдайларын зерттейді, дәлелдемелерді, қарайды және тексереді.

Дәлелдемелерді зерттеу куәлардан жауап алудан басталады.

Әрбір куәдан жауап жеке –жеке алынады. Әлі айғақ бермеген куәлар істі қарау кезінде сот отырысы залында бола алмайды.

Төрағалық етуші куәнің іске қатысушы адамдарға қатысын анықтайды және іс бойынша оған өзіне мәлім нәрсенің бәрін сотқа хабарлауды ұсынады.

Бұдан кейін қуәға сұрақтар қойылуы мүмкін. Судья қуәдан жауап алудың кез келген сәтінде оған сұрақ қоюға құқылы.

Қажет болған жағдайда сот осы немесе келесі отырыста қуәдан екінші рет жауап ала алады., сондай-ақ олардың айғақтарындағы қайшылықтарды айқындау үшін қуәлар арсында беттестіру жүргізеді.

Егер сот оған ертерек кетуге рұқсат бермесе, жауап алғынған қуә істі қараша аяқталғанға дейін сот отырысы залында қалады.

Жауап әлдекәндай цифрлармен немесе есте сақтау қыын басқа деректермен байланысты болған жағдайларда , қуә жауап беру кезінде жазбаша материалдарды пайдалана алады. Бұл материалдар сотқа және іске қатысуышы адамдарға көрсетіледі және соттың ұйғарымы бойынша іске қоса тіркелуі мүмкін.

Куәға оның айғақтарына қатысты оның қолында бар құжаттарды оқуына рұқсат етіледі. Бұл құжаттар сотқа көрсетіледі және оның ұйғарымы бойынша іске қоса тіркелуі мүмкін.

Он төрт жасқа толмаған қуәдан жауап алу, ал соттың қалауы бойынша он төрт жас пен он алты жас аралығында қуәдан жауап алу да сотқа шақырылатын педагогтың қатысуымен жасалады. Қажет болған жағдайда кәмелетке толмаған қуәнің заңды өкілдері де шақырылады. Аталған адамдар төрағалық етушінің рұқсатымен қуәға сұрақ қоя алады, сондай-ақ қуәнің жеке басына және оның берген айғақтарының мазмұнына қатысты өз пікірін айта алады.

Істің мән-жайын анықтау үшін қажет болатын ерекше жағдайларда кәмелетке толмаған қуәдан жауап алғынған уақытта сот ұйғарымы бойынша сот отырысы залынан іске қатысуышы қандай да бір адам шығарылуы

мүмкін. Бұл адам сот отырысы залына қайта келгенде оған кәмелетке толмаған күенің айғақтарының мазмұны хабарланып, куәға сұрақтар қою мүмкіндігі берілуге тиіс.

Он алты жасқа толмаған куә сот бұл күені сот отырысы залында болуы қажет деп таныған жағдайларды қоспағанда, куә одан жауап алу аяқталған соң сот отырысы залынан шығарылады.

Жазбаша дәлелдемелерді қарау және зерттеу КР АДЖК 202-бабының талаптарын сақтай отырып, іске қатысты құжаттар немесе оларды қорғау хаттамаларын сот отырысында жария етуден басталады..

Іс бойынша заттай дәлелдемелерді сот отырысында қарайды, қажет болған жағдайларда сарапшыларға, мамандарға және күеларға көрсетіледі. заттай дәлелдемелер көрсетілген адамдар қарап шығуға байланысты қандай да бір мән-жайларға сот назарын аудара алады. Бұл арыздар сот барысының хаттамасына енгізіледі.

Заттай дәлелдемелерді қарау хаттамалары сот отырысында жария етіледі, осыдан соң іске қатысуышы адамдар түсініктемелер бере алады.

Істегі дәлелдеменің жалған екені мәлімделген жағдайда осы дәлелдемені ұсынған адам сottан оны дәлелдемелер катарынан алып тастап, істі өзге дәлелдемелердің негізінде шешуді өтіне алады.

Дәлелдеменің жалғандығы туралы мәлімдеуді тексеру үшін сот сараптама тағайындаі алады, сондай-ак тараптарға өзге дәлелдемелер беруді ұсына алады.

Егер ұсынған дәлелдемесі жалған деп танылған адамның іс-әрекетінде қылмыс белгілері болса, судья бұл жөніндегі материалдарды прокурорға хабарлай отырып, қылмыстық іс қозғау туралы мәселені шешу үшін тиісті анықтау немесе алдын-ала тергеу органына жібереді.

Сотқа ұсынылуы қын немесе жеткізуге болмайтын құжаттар мен заттай дәлелдемелер олар орналасқан жерде қаралады және зерттеледі. Орналасқан жерінде қарау туралы сот ұйғарым шығарды.

Қарау уақыты мен орны туралы іске қатысушы адамдарға, олардың өкілдеріне хабарланады, алайда олардың келмеуі қарауды жүргізуге кедергі келтірмейді. Қажет болған жағдайда сарапшылар, мамандар, куәлар шақырылады.

Қарау нәтижелері сот отырысының хаттамасына енгізіледі. Хаттамаға қарау кезінде жасалған немесе тексерілген жоспарлар, сыйбалар, есептеулер, құжаттардың көшірмелері, сондай-ақ қарау кезінде жасалған құжаттардың және заттай дәлелдемелердің фотосуреттері, бейнежазбалар мен киноленталар қоса тіркеледі.

Жеке сипаттағы дыбыс жазбаларын жария ету, бейнежазбаларды, киноматериалдарды көрсету кезінде, сондай-ақ оларды зерттеу кезінде Азаматтық іс жүргізу Кодексінің 202-бабында көзделген ережелер қолданылады. Дыбыс жазбаны жария ету, бейнежазбаны, киноматериалды көрсету сот отырысы залында не осы мақсат үшін арнайы жабдықталған үй-жайды жүргізіледі, сот отырысының хаттамасында материалдың ерекше белгілері және жария ету уақыты көрсетіледі. осыдан соң сот іске қатысушы адамдардың түсініктемелерін тыңдайды.

Қажет болған жағдайда дыбыс жазбасын жария ету және бейнежазбаны, киноматериалдарды көрсету толығымен немесе олардың әлдеқандай бөліктері қайталануы мүмкін.

Дыбыс және бейнежазбалардағы, киноматериалдардағы мәліметтерді анықтау мақсатында

сот маманды іске тартуы, сондай-ақ сараптама тағайындауы мүмкін.

Барлық дәлелдемелер қаралғаннан кейін судья іске қатысушы адамдар мен өкілдерден олардың іс материалдарын әлденелермен толықтыруға ниеттерінің бар жоғын анықтайды. Мұндай мәлімдеулер болмаған жағдайда төрағалық етуші істі зерттеу аяқталды деп жариялад, сот соттағы жарыссөздерге көшеді.

Сот жарыссөздері іске қатысушы адамдар мен өкілдердің сөздерінен тұрады.

Алдымен талап қоюшы және оның өкілі, ал содан соң жауапкер мен оның өкілі сөз сөйлейді. Басталып кеткен процесте даудың нысанасы бойынша дербес талаптар қойған үшінші тұлға мен оның олардың өкілдерінен кейін сөз сөйлейді. Даудың нысанасы бойынша өз бетінше талаптар қоймаған үшінші тұлға мен оның өкілі талап қоюшыдан немесе үшінші тұлға іске өзі қатысатын жақтағы жауапкерден кейін сөз сөйлейді.

Прокурор мемлекеттік органдардың және жергілікті өзін-өзі басқару органдарының ұйымдардың өкілдері және басқа адамдардың құқықтарын, бостандықтарын және заңмен қорғалатын мүдделерін қорғау үшін сотқа жүтінген азаматтар сот жарыссөздерінде соңынан сөз сөйлейді.

Жарыссөзге қатысушылардың барлығы сөз сөйлеп болған соң олар сөздерінде айтылғандарға байланысты екінші рет сөз сөйлей алады. Соңғы реплика құқығын үнемі жауапкер мен оның өкілі иеленеді.

Іс бойынша тарап болып табылмайтын және Азаматтық іс жүргізу Кодексінің 55-бабының екінші бөлігінде көзделген тәртіппен процеске қатысушы прокурор сот жарыссөздерінен кейін жалпы істің мәні бойынша қорытынды береді.

Сот жарыссөздерінен кейін, ҚР АДЖК 213-бабында көзделген жағдайда прокурор іс бойынша қорытынды бергеннен кейін сот шешім шығару үшін кеңесу бөлмесіне кетеді, төрағалық етуші, бұл туралы сот отырысы залында отырғандарға хабарлайды.

Сот шешімге қол қойғаннан кейін сот отырысы залына қайтып келіп, сот шешімін жариялады. Мұнан соң шешімге шағымданудың тәртібі мен мерзімдері түсіндірленеді. Шешімді шығарған судья іске қатысуushi адамдарға және өкілдерге шешіммен қашан танысуға және оның көшірмесін алуға болатынын жариялауға міндетті. Көзделген әрекеттер аяқталғаннан кейін төрағалық етуші сот отырысын жабық деп жариялады.

35-тарау. Сот отырысының хаттамасы.

Бірінші сатыдағы соттың әрбір сот отырысы туралы, сондай-ақ отырыстан тыс жасалған әрбір жеке іс жүргізу әрекеті туралы хаттама жасалады.

Сот отырысының немесе отырыстан тыс жасалған жеке іс жүргізу әрекетінің хаттамасысты қараудың немесе жеке іс жүргізу әрекетін жасаудың барлық елеулі сәттерін көрсетуге туіс.

Сот отырысының хаттамасында;

- 1)сот отырысының жылы, айы, күні және орны;
- 2)сот отырысы басталған және аяқталған уақыт;

3)Істі қарайтын соттың атауы, сот отырысы судьясының, хатшысының және сот приставының тегі мен аты-жөні;

4)істің атауы;

5)іске қатысуushi адамдардың, өкілдердің, куәлардың, сарапшылардың, мамандардың, аудармашылардың келгені туралы мәліметтер;

6)іске қатысушы адамдарға, өкілдерге, сондай-ақ аудармашыға, сарапшылар мен мамандарға олардың іс жүргізу құқықтары мен міндеттерінің түсіндірілген туралы мәліметтер;

7)төрағалық етушінің өкімдері және сот отырысы залында соттың шығарған үйғарымы;

8) іске қатысушы адамдардың және өкілдердің арыздары, өтімдері және түсініктемелері;

9)куәлардың айғақтары, сарапшылардың өз корытындыларын ауызша түсіндірулері, мамандардың түсіндірмелері;

10)құжаттардың жария етілуі туралы мәліметтер, заттай дәлелдемелерді қараудың, дыбысжазбаларды тыңдаудың, бейнежазбаларды, киноматериалдарды көрудің деректері;

11)іске қатысушы мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарының қорытындылары туралы мәліметтер;

12)сот отырысы залында болған сұрақтар мен жауаптардың мазмұны;

13)сот жарыссөздерінің мазмұны;

14)шешім мен үйғарымдардың мазмұны жария етілгені және түсіндірілгені, оларға шағым беру тәртібі мен мерзімі түсіндірілгені туралы мәліметтер;

15)іске қатысушы адамдарға хаттамамен танысу және оған ескертулер беру құқықтарының түсіндірілгені туралы мәліметтер;

16)хаттаманың жасалған күні көрсетіледі.

Хаттаманы сот отырысының хатшысы жасайды.

Әрбір сот отырысы бойынша немесе жеке іс жүргізу эрееті бойынша жеке хаттама жасалады.

Хаттама қолмен жазылуы немесе машинкаға (компьютерде) басу әдісімен дайындалуы мүмкін.

Хаттаманың толық жасалуын қамтамасыз ету үшін дыбысжазба құралдары және (немесе) стенографиялау пайдаланылуы мүмкін. Стенограмманың және (немесе) дыбысжазбаның мазмұны сот отырысының хаттамасында көрсетілуге тиіс. Стенограмма сот отырысының хаттамасына қоса тіркеледі, ал оның дыбысжазбасы сот шешімі заңды күшіне енгенге дейін істе сақталады. Хаттамада осы құралдардың қолданылғаны туралы жазба жасалады.

Іске қатысушы адамдар мен өкілдер хаттаманың қандай да бір бөлігін жария ету туралы, өздері іс үшін елеулі деп есептейтін мән-жайлар жөніндегі мәліметтерді хаттамаға енгізу туралы өтінім жасауға құқылы.

Хаттама сот отырысы аяқталғаннан кейін үш күннен кешіктірілмей, ал жеке іс жүргізу әрекеті туралы хаттама ол жасалғаннан кейін келесі күннен кешіктірілмей дайындалып, оған қол қойылуға тиіс. Курделі істер бойынша сот отырысының хаттамасын дайындау және оған қол кою бұдан да ұзақ мерзімде, бірақ сот отырысы аяқталғаннан кейін он күннен кешіктірілмей жүзеге асырылуы мүмкін.

Хаттамаға тәрағалық етуші және хатшы қол қояды. Барлық өзгерістер, түзетулер, толықтырулар, хаттамада айтылуға және олардың қол қоюмен күәландырылуы тиіс.

Іске қатысушы адамдар мен өкілдер хаттамамен танысуға және оған қол қойылған кезден бастап бес күн ішінде хаттамада жіберілген қателіктер мен кемістіктерді көрсете отырып, оған жазбаша түрде ескертпелер беруге құқылы.

Хаттамаға жасалған ескертпелерді оған қол қойған тәрағалық етуші қарайды, ол ескертпелермен келіскең жағдайда олардың дұрыстығын күәландырады.

Төрағалық етуші берілген ескерпелермен келісken жағдайда хаттамага ескерпелер берген адамға хабарлана отырып олар сот отырысында қаралады.

Ескерпелерді қарау нәтижесінде төрағалық етуші олардың дұрыстығын күәландыру туралы не олардың толық немесе ішінара қабылданбауы туралы ұйғарым шығарады. Ескерпелер барлық жағдайда іске қоса тіркеледі.

Хаттамага жасалған ескерпелер олардың берілген күнінен бастап бес күн ішінде қаралуға тиіс.

Іске бойынша төрағалық етуші әлдебір объективті себептермен хаттамага жасалған ескерпелерді қарай алмаған жағдайда, олар істің материалдарына қоса тіркеледі.

36-тарау. Бірінші сатыдағы сот қаулылары

Бірінші сатыдағы сот қаулылары бұл – жазбаша нысанда жасалатын, сот билігін жузеге асыру актілері.

Олардың түрлері: шешімдер және ұйғарымдар.

Істі мәні бойынша шешетін бірінші сатыдағы сот қаулысы шешім нысанында шығарылады.

Шешім кеңесу бөлмесінде шығарылады. Бұл бөлмеде өзге адамдардың болуына жол берілмейді. Жұмыс уақытының аяқталуына қарай, сондай-ақ жұмыс күні ішінде сот (судья) кеңесу бөлмесінен шығып демалу үшін үзіліс жариялауға құқылы.

Сот шешімі заңды және негізді болуга тиіс.

Сот шешімді сот отырысында зерттелген дәлелдемелерге ғана негіздейді.

Шешім шығарған кезде сот дәлелдемелерге баға береді. іс үшін маңызы бар қандай мән – жайлардың анықталғанын және қандай мән-жайлардың

анықталмағанын, тараптардың құқықтық қатынастарының қандай екенін, осы іс бойынша қандай заң қолдануға тиісті екенін және қойылған талаптың қанағаттандырылуға жататынын – жатпайтынын айқындайды.

Сот істі талап қоюшы талаптарының шегінде шешеді. Алайда талап қоюшының келісуімен сот, егер бұл талап қоюшының құқықтарын, бостандықтарын және заңмен қорғалатын мүдделерін қорғау үшін қажет деп таныса, сондай-ақ көзделген басқа да жағдайларда, талап қоюшы мәлімдеген талаптардың шегінен шығаруы мүмкін.

Сот іс үшін маңызы бар жаңа мән-жайларды анықтауды немесе дәлелдемелерді қосымша зерттеуді қажет деп тапса, істі мәні бойынша қарауды қайта жалғастыру туралы ұйғарым шығарады. Сот істі мәні бойынша қарau аяқталғаннан кейін сот жарыссөздерін прокурордың қорытындысын да қайта тындаиды.

Істі мәні бойынша шешкен кезде сот қысқаша шешім шығарады, ол кіріспе, дәлелдеу және қарар бөліктерінен тұрады.

Шешім заңды күшіне енгенге дейін тараптардың жасаған жазбаша өтінімі бойынша не өз қалауы бойынша сот кіріспе, сипаттама, дәлелдеу және қарар бөліктерінен тұратын шешім шығарады.

Шешім Қазақстан Республикасының атынан шығарылады.

Шешімнің кіріспе бөлігінде шешім шығарылған уақыт пен орын; шешім шығарған соттың атауы; соттың күрамы; сот отырысының хатшысы; сот приставы; тараптар; іске қатысушы басқа адамдар және өкілдер; даудың нысанасы немесе мәлімдеген талап көрсетіледі.

Шешімнің сипаттау бөлігі талап қоюшының талаптарын, жауапкердің наразылығын және іске

қатысушы басқа адамдардың түсініктемелерін қамтуға тиіс.

Шешімнің дәлелдеу бөлігінде істің сот анықтаған мән-жайлары, құқықтар мен міндеттер туралы сottың қорытындылары негізделген дәлелдемелері; сот қабылдамай тастаған белгілі бір дәлелдемелердің негіздері, және сот басшылыққа алған зандар көрсетіледі. Жауапкер талап қоюды мойындаған жағдайда дәлелдеу бөлігінде талап қоюдың танылғаны және оны сottың қабылдағаны ғана көрсетілуі мүмкін.

Шешімнің қарар бөлігі талап қоюды қанағаттандыру туралы немесе талап қоюдан толық немесе оның бір бөлігіне бас тарту туралы сот қорытындысын, сот шығындарының белінуін, шешімге шағым беру мерзімдері мен тәртібін көрсетуді, сондай-ақ өзге де қорытындыларын қамтуға тиіс.

Сот шешімді орындаудың белгілі бір тәртібі мен мерзімін белгілеген немесе шешіді дерек орындауга жіберген немесе оның орындалуын қамтамасыз етуге шаралар қолданған жағдайда, бұл туралы шешімде көрсетеді.

Судья шешімі жазбаша түрде жазады және оған қол қояды. Шешімге түзету судьялардың қол қоюның алдында айтылуға тиіс.

Іс жөнінде шешім жариялағаннан кейін шешім шығарған сottың оны жоюға немесе өзгертуге құқығы жок.

Сот өз бастамашылығымен немесе іске қатысушы адамдардың арызы бойынша шешімде жіберілген қате жазулар мен айқын арифметикалық қателерді түзете алады. Түзетулер енгізу туралы мәселе сот отырысында шешіледі. Іске қатысушы адамдарға сот отырысының уақыты мен орны туралы хабарланады, алайда олардың

келмеуі тұзетулер енгізу туралы мәселені қарауға кедергі болмайды.

Шешімге тұзетулер енгізу туралы мәселе жөніндегі сот үйғарымына жеке шағым жасалуы немесе наразылық келтірлуі мүмкін.

Іс мәні бойынша шешілмейтін бірінші сатыдағы сот ақтісі үйғарым түрінде шығарылады. Үйғарымды дербес іс жүргізу құжаты түрінде сот шығарады.

Күрделі емес мәселелерді шешекен кезде сот отырыс залынан шықпай-ақ үйғарым шығара алады. Мұндай үйғарым сот отырысының хаттамасына енгізіледі.

Үйғарым шығарылғаннан кейін дереу жарияланады.

Үйғарымда:

1) Үйғарымның шығарылуы уақыты мен орны;

2) Үйғарым шығарған соттың атауы, сот отырысындағы судьяның және хатшының тегі, аты-жөні;

3) іске қатысушы адамдар, даудың нысанасы немесе мәлімделген талап;

4) Үйғарым шығарылған мәселе;

5) соттың өз қорытындыларын шығару себептері және сот басшылыққа алып сілтеме жасаған заңдар;

6) соттың қаулысы

7) егер үйғарым бойынша шағымдануға болатын болса, шағым берудің тәртібі мен мерзімі көрсетілуге тиіс.

Сот отырысында заңдылық бұзылған жағдайлар анықталған кезде сот жеке үйғарым шығаруға және оны тиісті үйымдарға, басқару қызметін атқаратын лауазымды немесе өзге де адамдарға жіберуге құқылы, олар өздері қабылдаған шаралар туралы бір ай мерзім ішінде хабарлауға міндетті.

Қабылданған шаралар туралы хабарламау заңға сәйкес әімшілік жауапкершілікке әкеп соғады. Әкімшілік жаза қолдану тиісті адамдарды соттың жеке үйғарымы

бойынша қабылданған шаралар туралы хабарлау міндептінен босатпайды.

Егер істі қарау кезінде сот тараптардың, процеске басқа қатысушылардың, лауазымды немесе өзге де адамдардың әрекетінен қылмыс белгілерін тапса, ол туралы прокурорға хабарлайды.

Мұдделеріне қатысы бар жеке үйғарымға адамдар Азаматтық іс жүргізу Кодекстің 344- бабының төртінші бөлігінде көзделген тәртіппен шағым бере алады.

Іске қатысуши, сот отырысына келмеген тараптар мен басқа адамдарға іс бойынша іс жүргізудің тоқтатыла тұруы немесе тоқтатылуы туралы, не арыздың қараусызы қалдырылуы туралы сот үйғарымының көшірмесі үйғарым шығарылғаннан бастап бес күннен кешіктірілмей жіберіледі.

37-тарау. Сот шешімінің заңды күші

Бірінші сатыда қаралған істер бойынша шыгарған шешімдері, егер оларға шағым немесе наразылық келтірілмесе, оларға апелляциялық шағымдану, наразылық келтіру мерзімі өткен соң заңды күшіне енеді.

Мамандандырылған қаржылық соттың қаржы үйымдарын немесе бас үйым ретінде банк конглоинратына кіретін және қаржы үйымдары болып табылмайтын үйымдарды қайта құрылымдауды жүргізу туралы шешімдері олар қабылданған күннен бастап заңды күшіне енеді және дереу орындалуға жатады.

Шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды Қапзақстан Республикасының шегінен шығарып жіберу туралы сот шешімі қабылданған күннен бастап заңды күшіне енеді.

Апелляциялық және кассациялық тәртіппен шағым немесе наразылық берілген жағдайда, егер шешімнің күші жойылмаған болса, кассациялық сатыдағы сот қаулы шығарған күні заңды күшіне енеді.

Шешім заңды күшіне енгенде тараптар және іске қатысушы басқа да адамдар, сондай-ақ олардың құқық мирасқорлары сотта бұрынғы негіздер бойынша бұрынғы талап қою талаптарымен қайтадан арыздана алмайды, сондай-ақ сот анықтаған фактілер мен құқықтық қатынастарды басқа процесте даулай алмайды.

Егер жауапкерден мезгіл-мезгіл төлем өндіріп алу шешімі заңды күшіне енгеннен кейін төлемдердің мөлшерін айқындауға немесе олардың ұзактығына әсер ететін мән-жайлар өзгерсе, тараптардың әрқайсысы жаңа талап қою арқылы төлемдердің мөлшері мен мерзімдерін өзгертуді талап етуге құқылы.

38-тарау. Сырттай шешім

КР АДЖК 260-бабының 1-бөлігіне сәйкес: "Отырыстың өткізілетін орны мен уақыты тиісті турде хабарланған, келмей қалуының дәлелді себептерін хабарламаған және істі өзі жоқта караулы сұрамаган жауапкер сот отырысыма келмей калған жағдайда, егер талап қоюшы бұған қарсы болмаса, іс сырттай іс жүргізу тәртібімен қаралуы мүмкін".

Сондықтан сырттай іс жүргізуге тән белгілерді атауға болады: Біріншіден, "сырттай іс жүргізу" үғымы бірінші сатыдағы сотта іс жүргізуге жатқызылған, яғни ол сотта іс қараудың бір бөлігі болып танылады (КР АДЖК 24-тарауы). Ал апелляциялық және қадағалау

инсталляцияларында істі сырттай іс жүргізу тәртібімен сот қарамайды.

Екіншіден, сырттай іс жүргізу тәртібімен тек талап қою істер карапады, себебі ҚР АДЖК "талап қоюшы", "жауапкер", "талап" ұғымдары ерекше талап қоюмен іс жүргізу (ҚР АДЖК 3-бөлімшесі) және ерекше іс жүргізу (ҚР АДЖК 4-бөлімшесі) тәртібі бойынша көзделмеген. Осымен заң бірінші сатыдағы сотта талап қоюмен іс жүргізу бойынша істі сот жалпы немесе сырттай тәртібімен қарауын бекітеді.

Үшіншіден, сырттай іс жүргізу тәртібі бойынша іс қарау үшін келесі 5 (бес) негіздемелер қажет:

1. жауапкер келмеген жағдайда;
2. жауапкер тиісті түрде сот отырысының өтетін орны мен уақыты туралы хабарланса;
- 3.іс бойынша талап қоюшы қарсы болмау;
4. жауапкер өзінің келмей қалуының себептерін хабарламаган болса;
5. жауапкер істі өзі жоқта қарауды сұрамаган болса.

Жоғарыда аталған негіздемелердің барлығы талап қоюмен істі қарауда орын алғанда сот істі сырттай іс жүргізу тәртібімен қарайды.

Іс ҚР АДЖК-нің 260-бап 1 - тармағында көрсетілген негіздемелер жиынтығы болған жағдайдаған:

-жауапкер істің қаралу орны мен уақыты туралы тиісті түрде хабардар етілсе;

-жауапкер сот мәжілісіне дәлелді себептермен келмей қалса келмей қалуының дәлелді себептері туралы хабарламаса;

-жауапкердін істі өзі жоқта қарау туралы өтініші болмаса;

-талап қоюшының істі жауапкер жоқта қарауға келісімі болса;

-талап қоюшының істі жауапкер жоқта қарауға келісіміне қарамастан жауапкер сот мәжілісіне дәлелді себепсіз екінші рет келмей қалса, сырттай іс жүргізу тәртібі бойынша қаралуы мүмкін.

Осы жоғарыда көрсетілген негіздердің кез келген біреуінің болмауы сырттай іс жүргізу тәртібінде қараудың мүмкіндігін жояды.

Талап қоюшының істі сырттай іс жүргізу тәртібімен қарауға келісімі жазба ретінде арызда немесе ауызша айтып сот хаттамасында қол қоюмын бекітіліп көрсетілуі мүмкін. Осылайша жауапкерге жана сот арызда былай деп белгілеу мүмкін: "Жауапкер келмеген жағдайда сырттай шешім шығаруды сұраймын" (ҚР АДЖК 150-б. 3-б.).

Егер сот отырысына келген талап қоюшы жауапкер жоқта істі іс жүргізу тәртібімен қарауға келіспесе, сот істің қаралуын кейінге қалдырады және жауапкерге жана сот отырысының өткізілетін уақыты мен орны туралы хабарлама жібереді. Тиісті түрде хабарланған жауапкер тағы да келмей қалған жағдайда сот істі сырттай іс жүргізу тәртібімен қарайды (ҚР АДЖК 260-б. 3-б.). Бұл жағдайда сырттай іс жүргізу тәртібі бойынша істі қарауына сот талап қоюшыдан келісім сұрамайды.

Егер іске бірнеше жауапкер қатысқан кезде сот отырысына барлық жауапкерлер келмей қалған жағдайда іс сырттай іс жүргізу тәртібімен қаралуы мүмкін (ҚР АДЖК 260-б. 2-б.).

Сырттай іс жүргізу тәртібімен істі қарағанда осы іс бойынша және басқа да іске қатысушы адамдармен ұсынылған дәлелдемелер негізінде зерттеу мен бағалауды жүзеге асырады. Талап қоюшы істің нысанасын немесе талаптың негіздемесін өзгерткен жағдайда сот істі соттың сол отырысында сырттай іс жүргізу тәртібімен қарауға құқылы емес (ҚР АДЖК 260-б. 5-б), себебі жауапкерге жіберілген сот шақыру қағазымен талап арыздың көшірмесінде бұл өзгерістер көрсетілмеген, яғни ол өзгерістер туралы жауапкер білмейді. Егер де талап қоюшы сырттай іс жүргізу тәртібі бойынша іс қарауда талаптың элементтерінің біреуін (негіздемесін немесе нысанасын) өзгертуге ықыласын білдіретін болса, онда сот істі қарауды кейінге калдыруға тиіс. Талаптың кез келген өзгерістерін сот істі соттың сол отырысында сырттай іс жүргізу тәртібімен қарауға құқылы, егер ол өзгерістер туралы жауапкер тиісті түрде хабарланған болса және оған қарсылық немесе түсініктемелер беруге құқығы берілсе. Мұнда азаматтық сот ісін жүргізу тараптардың тен құқықтылығы негізінде жүзеге асырылады (ҚР АДЖК 15-бабы).

Сот істі сырттай іс жүргізу тәртібімен қарау туралы ұйғарым шығарады (ҚР АДЖК 260-б. 4-6.). Бұл ұйғарым апелляциялық тәртіп бойынша шағымдануға немесе наразылық келтіруге жатпайды. Егер жауапкер іс бойынша іс жүргізуді қасақана созып отыр деп таныса сот істі сырттай іс жүргізу тәртібімен қарауға құқылы (ҚР АДЖК 187-б. 4-6.).

Сырттай іс жүргізу тәртібімен істі қарауға максаттары:

- жауапкерді тәртіпке салу;
- озінің мінез-құлқы үшін жауапкершілікті нығайту;
- жауапкер тарапынан қиянат жасаудың алдын алу;

-азаматтық істі тез қарап шешу.

Сот сырттай іс жүргізу тәртібімен істі қарау кезінде іске қатысушы адамдар берген дәлелдемелерді зерттейді, олардың дәлелдерін ескереді және сырттай шешім деп аталатын шешім шығарады (КР АДЖ 261-6.)

39-тарау. Ерекше талап қоюмен іс жүргізу

Ерекше талап қоюмен іс жүргізу істері - азаматтар мен заңды тұлғалардың мемлекеттік билік, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, қогамдық бірлестіктердің, үйымдардың, лауазымды және мемлекеттік қызметкерлердің, олардың ішінде сот орындаушылардың, шешімдері мен әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) даулар айту туралы істер.

Ерекше талап қоюмен іс жүргізу істер бойынша сот азамат пен заңды тұлға бір жағынан және мемлекеттік билік жергілікті өзін өзі басқару органдары, қогамдық бірлестіктер, үйымдар, лауазымды адамдардың және мемлекеттік қызметкерлердің екінші жағынан араларындағы туындаған құқық туралы дауды қарап, шешеді.

Билік өкілеттігі бар органдармен не тұлғамен шығарылған құқықтық актіні сотта шағымданған азамат мемлекеттік органның (лауазымды адамның) іс-әрекеттерімен (әрекетсіздіктерімен) келіспейтіні туралы мәлімдейді және оларды заңсыз деп тануды талап етеді. Ал лауазымды адам (мемлекеттік немесе өзге де орган) сотта өзі іс-әрекеттерін (әрекетсіздіктерін) заңды екенін және азаматтың талабы орынсыз екенін дәлелдеу тиіс.

Ерекше талап қоюмен іс жүргізу істердің талап қою бойынша іс жүргізу істерімен жалпы ұқсастығы және бір-бірінен айырмашылығы бар.

Жалпы ұқсастығы:

-құқық туралы дау.

-АІЖК-де белгіленген талап арызды (арызды) қабылдаудан бас тарту туралы, талап арызды (арызды) қараусыз кайтару туралы немесе оның қозгаусыз қалдыру туралы ережелер (ҚР АІЖК-нің 153,154,155,-баптары).

Жалпы бір-бірінен айырмашылығы:

-талап қою істер бойынша дау азаматтық, отбасылық, еңбек құқықтық қатынастарынан туындайды, субъектілер өз ара тең құқылы, ал мемлекеттік, әкімшілік және қаржы құқықтық қатынастарының қатысуышылары (бір жағынан азамат пен заңды тұлға, ал екінші жағынан - мемлекеттік қызметкер) үшін билік және бағыну қатынастары тән. Бірақ бұл теңсіздік тек материалдық құқықтық қатынастарында орын алады. Егер құқық туралы дау туындаса азамат пен заңды тұлға бір жағынан және мемлекеттік орган (лауазымды адам) екінші жағынан сот алдында тең құқылы.

- талап қою бойынша іс жүргізу талап арызben, ал ерекше талап қою бойынша іс жүргізу шағым немесе арызben қозғалады.

Әкімшілік-құқықтық қатынастарынан туындайтын істер қараудың процессуалдық тәртіп негізінен азаматтық сот ісін жүргізуідің жалпы ережелерін құрайды, яғни азаматтық істер бойынша сот төрелігін жүзеге асырудың жалпы тәртібін.

Ерекше талап қоюмен іс жүргізу істер ҚР АІЖК-нің 3-бөлімшесінде көрсетілген.

Олардың қатарына келесі істер жатқызылады:

1. сайлауга, референдумдарға қатысуушы азаматтар мен қоғамдық бірлестіктердің сайлау құқықтарын қорғау туралы арыздар бойынша іс жүргізу (ҚР АІЖК 25-тaraу)

2. әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер қарауға уәкілдегі органдар (лауазымды адамдар) қаулыларына дау айту туралы істер бойынша іс жүргізу (КР АІЖК 26-тарау)

3. мемлекеттік, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының қоғмдық бірлестіктердің, ұйымдардың, лауазымды адамдар мен мемлекеттік қызметшілердің шешімдері мен әрекеттеріне (немесе әрекетсіздігіне) дау айту туралы іс бойынша іс жүргізу (КР АІЖК 27-тарау)

4. нормативтік құқықтық актілердің заңдылығына орай даулар бойынша іс жүргізу (КР АІЖК 28-тарау)

5. прокурордың органдар мен лауазымды адамдардың актілері мен іс-әрекеттерін заңсыз деп тану туралы жүгіну (КР АІЖК 29-тарау)

40-тарау. Ерекше іс жүргізу

Ерекше іс жүргізу – азаматтық сот ісін жүргізудің үшінші түрі, оның талап қоюмен іс жүргізу және ерекше талап қоюмен іс жүргізуден айырмашылығы бар. Бұл айырмашылық сот ісін жүргізудің осы түрінің құқықтық тегіне және оның жалпы процессуалдық ерекшеліктерінің сипатына, сондай-ақ ерекше іс жүргізуге әр санаттағы істердің жеке ерекшеліктеріне байланысты.

Ерекше іс жүргізу – бұл арнайы соттың азаматтық санаттағы істеріне жатқызылған, құқық туралы дауы жоқ және корғаудың арнайы құралдар мен тәсілдерді қолданумен сипатталатын азаматтық іс жүргізудің дербес түрі. Сот олардың заң фактілерін (әрекеттерін, оқигаларын, жағдайларын) айқындау арқылы азаматтар мен үйымдардың заңды мүдделерін қорғауды жүзеге асырады.

ҚР АДЖК-не сәйкес заң фактілерін анықтаудың екі тәртібі бар:

- 1) әкімшілік тәртіп;
- 2) соттық тәртіп;

Енді әр қайсына жеке анықтама берейік.

Ақиқат фактілер, яғни тиісті органның лауазымды адамының алдында жасалып жатқан немесе ресми құжаттармен растауга болатын фактілер (баланың тууы, өлім, некені тіркеу, некені бұзыу және т.б.) әкімшілік тәртіпке куәландырылады.

Ақиқат емес фактілер, яғни не ресми тіркелуге жатпайтын (біреудің асырауында болу, тіркелмеген неке, әкелікті тану, хабар-ошарсыз кету және т.б.) не олардың жоғалуына байланысты ресми құжаттармен расталуға келмейтін (некені тіркеу факті, қызық беретін құжаттардың тиістілігі) фактілер сот тәртібінде куәландырады, өйткені олар тиісті бір фактіні растайтын дәлелдерді зерттеуді талап етеді. Ал егер талап қою бойынша іс жүргізу кезінде бұзылған немесе даулы құқықты корғау үшін тиісті заң фактісін белгілеу керек болса, онда ерекше іс жүргізуде арыз берушінің мұддесі фактіні айқындаумен шектеледі. Фактіден туындастын субъективті құқықтар туралы мәселе ерекше іс жүргізу тәртібінен тыс шешіледі. Мысалы, егер баланың әкесі айқын болмаса, ол ер азаматтан алименттер өндіріп алуға болмайды. Сондықтан осы ер азамат баланың әкесі болып табылатын факті анықталады, содан кейін сот арқылы одан арыз беру арқылы алименттер өндіріп алуға болады.

Азаматтық іс жүргізудің жалпы қағидалары – заңдылық, диспозитивтік, тең құқылық, тікелейлік және т.б. – ерекше іс жүргізуде қолданылады. Ерекше іс жүргізуде істер азаматтық іс жүргізудің барлық сатыларынан (іс қозғау, істі әзірлеу, сотта істі қарau және

т.б.) өтеді және барлық қажетті іс-әрекеттер жүргізіледі: дәлелдеу, хаттама жүргізу, сот шешімдерін шығару және т.б.

Ерекше жүргізілетін істерді сот арыз беруші мен мұдделі адамдардың қатысуымен қарайды.

Егер істі ерекше іс жүргізу тәртібімен қарау кезінде сottтың қарауына жататын құқық туралы дау туындаса, сот істі талап қою тәртібімен қарау туралы үйгарым шығарады. Іс талап қою тәртібімен оның қозғалу орны бойынша қаралады. Арыз беруші мен басқа да мұдделі адамдарға КР АДЖК-тің 150,151-баптарында көзделген талаптарды сот белгіленген мерзімде орындау қажет екендігі түсіндіріледі. Мұдделі адамдардың қарсылықтары болған жағдайда сот істі аумақтық сотта қарау ережелері бойынша басқа сottтың қарауына беруі мүмкін.

Сот ерекше іс жүргізу тәртібімен қарайтын істерге :

- 1) занұның маңызы бар фактілерді анықтау туралы;
- 2) азаматты хабар-ошарсыз кетті деп тану туралы және азаматты қайтыс болды деп жариялау туралы;
- 3) азаматты әрекетке қабілеті шектеулі немесе әрекетке қабілесіз деп тану туралы;
- 4) азаматты психиатриялық стационарға мәжбүрлеп жатқызу туралы;
- 5) занұны тұлғалар мен жеке кәсіпкерлердің банкроттығы туралы;
- 6) жылжымалы затты иесіз деп тану және жылжымайтын мүлікке коммуналдық меншік құқығын тану туралы;
- 7) азаматтың хал актілері жазуларының дұрыс еместігін анықтау туралы;
- 8) нотариаттық әрекеттерге немесе оларды жасаудан бас тартуға шағымдар бойынша;

9) бағалы қағаздарды көрсетуші адамның жоғалған бағалы қағаздар және ордерлік бағалы қағаздар (шақыру ісін жүргізу) бойынша құқықтарын қалпына келтіру туралы істер;

10) бала асырып алу туралы істер жатады;

ҚР АІЖК-де ерекше іс жүргізу тәртібімен басқа да істерді қарau көзделуі мүмкін.

Ерекше іс жүргізудің басқа да сот ісін жүргізу түрлерінен айырмашылықтарын белгілеуге болады. Ол құқық туралы даудың жоқтығы. Бұл іс жүргізуде тараптар, яғни талап қоюшы мен жауапкер жоқ. Ерекше іс жүргізу ісін қозғаған адам арыз беруші болып аталады. Ерекше іс жүргізу тәртібі бойынша қаралатын істерге қатысу үшін мүдделі адамдар (азаматтар, ұйымдар, қаржы мекемелері, әлеуметтік сақтандыру органдары және т.б.) шақырылады. Ерекше іс жүргізу тәртібі бойынша қаралатын істерге үшінші тұлғалар қатыспайды. Ерекше іс жүргізуде құқық туралы дау және талап арызы жоқ болғандықтан, онда талап арызын (толық немесе жартылай тану немесе одан бас тарту, бітімгершілік келісім жасау туралы арызын қамтамасыз ету, карсы талап, және т.б. ұйымдар қолданылмайды.

41- тарау. Заңды құшіне енбеген сот актілерін қайта қарau бойынша іс жүргізу

Сот шешімін апелляциялық және кассациялық шағымдау мен наразылық келтіру – бірініші сатылы соттың заңды құшіне енбеген шешімдерді тексеру бойынша екінші сатылы сот әрекетінен қозғау.

Сот шеіміне апелляциялық шағым жасау құқығы іске қатысушы тараптар мен басқа да тұлғаларға тиесілі.

Наразылық келтіру құқығы істі қарауға қатысушы прокурорға тиесілі. Қазақстан Республикасының Бас Прокуроры мен оның орынбасарлары, облыс прокурорлары және оларға теңестірілген прокурорлар мен олардың орынбасарлары, аудандардың прокурорлары және оларға теңестірілген прокурорлар мен олардың орынбасарлары ездерінің күзыretі шегінде істі қарауға қатысусына қарамастан сот шешіміне наразылық келтіруге құқылы.

Апелляциялық шағымдар мен наразылықтарды:

- 1) Аудандық және оларға теңестірілген соттың азаматтық істер жөніндегі алқасы;
- 2) Облыстық және оларға теңестірілген бірінші сатыдағы соттар шығарған шешімдерге – Қазақстан Республикасы Жоғары Сотының азаматтық істер жөніндегі алқасы қарайды.

Апелляциялық шағым немесе наразылық судьяның қаулысымен оларды берген (келтірген) тұлғага мына жағдайларда:

- 1) шағымды, наразылық қозғалыссыз қалдыру туралы судьяның қаулыдағы нұқсаулары белгіленген мерзімде орындалмағанда;
- 2) шағымды немесе наразылықты берген (келтірген) тұлғаның өтініші бойынша;
- 3) егер шағымдану немесе наразылық келтіру мерзімі өтіп кетсе және шағымда немесе наразылықта оны қалпына келтіру туралы өтінім болса немесе оны қалпына келтіруден бас тартылған жағдайда;
- 4) егер шағымды немесе наразылықты апелляциялық шағым немесе наразылық беруге (келтіру) құқығы жоқ тұлға берсе (келтірсе) қайтарылады;

Іс апелляциялық сатыда ол бірінші сатыдағы соттан келіп түскен күннен бастап бір айлық мерзімнен кешіктірілмей қаралуға тиіс.

Төрағалық етуші апелляциялық сатыдағы соттың сот отырысын ашып, қандай іс, кімнің шағымы немесе наразылығы бойынша және қай соттың шешімі, қаралып отырғанын, сондай-ақ апелляциялық сатыдағы соттың, құрамын және егер істің қаралуына қатысып отыrsa, прокурорды, сарапшыларды, мамандарды, аудармашыларды хабарлайды.

Төрағалық етуші іске қатысушы адамдардың қайсысы келгенін анықтайды, келген адамдардың кімдер екенін айқындайды, өкілдердің өкілеттігін тексереді және олардың судьяларға, прокурорға, аудармашыға, сарапшыға, маманға қарсылығының бар-жоғын, өтініштердің бар жоғын анықтайды.

Істі мәні бойынша қарау судьяның шағым жасалған шешімнің мән-жайы, апелляциялық шағымның, наразылықтың дәлелдері және іс материалдары туралы баяндамасымен басталады.

Соттың отырысына келген іске қатысушы тұлғалар мен өкілдердің түсініктемелерін сот тыңдайды. Апелляциялық шағым берген немесе наразылық келтірген тұлға және оның өкілі бірінші болып сөз сөйлейді. Екі тарап та шешімге шағым жасаған жағдайда бірінші болып талап қоюшы сөйлейді.

Дәлелдемелерді зерттеудің тәртібі мен шектерін іске қатысушы тұлғалардың пікірлерін ескере отырып, апелляциялық сатыдағы сот белгілейді.

Тараптардың түсіктемелерінен кейін сот істе бар және тараптар жаңадан табыс еткен, дәлелді себептермен олар бірінші сатыдағы соттың қарауына табыс ете алмаған, дәлелдемелерді тексереді. Сотқа қосымша дәлелдемелер

табыс еткен тұлғалар олардың қандай жолмен алынғанын және қосымша дәлелдемелер табыс еткен тұлғалар олардың қандай жолмен алынғанын және қосымша дәлелдемелер табыс ету қажеттігі қандай мән-жайларға байланысты туындағанын көрсетуге міндетті.

Апелляциялық сатыдағы сот іске қатысушы, сот отырысына келмеген адамдардың түсініктемелерін, сондай – ак апелляциялық сатыдағы сот отырысына шақырылмаған куәлардың айғақтарын жария етуге құқылы.

Егер бұл түсініктемелер мен айғақтарға тараптар дау шығарса, аталған адамдар апелляциялық сатыдағы сотқа шығарылуы мүмкін.

Апелляциялық қаулы кеңесу бөлмесінде шығарылып, оған судьялардың барлық құрамы қол қояды және судьялар кеңесу бөлмесінен қайтып келген соң, отырыс залында жарияланады.

Апелляциялық саты істі қарау нәтижелері бойынша сот актісін қаулы түрінде шығарады.

Кассациялық шағым, наразылық бойынша кассациялық сатыдағы сот апелляциялық сатыдағы соттың қаулысы мен ұйғарымының заңдылығы мен негізділігін тексереді.

Істі кассациялық тәртіппен қараған кезде сот істе бар матриалдар бойынша шағымның, наразылықтың дәлелдері шегінде бірінші және апелляциялық сатының сот актілерінің заңдылығы мен нрегізділігін тексереді.

Кассациялық сатыдағы сот шағым немесе наразылық бойынша істі ол келіп түскен күннен бастап бір ай мерзімде қарауға тиіс.

Кассациялық сатының сот актілері қаулы нысанында шығарылады.

Кассациялық сатыдағы соттың қаулысы шығарылған кезден бастап заңды күшіне енеді.

42-тарау. Қадағалау тәртібімен іс жүргізу.

Соттың заңды күшіне енген шешімдеріне, үйғарымдарына, қаулыларына тараптар және апелляциялық, кассациялық шағымдарды тікелей Қазақстан Республикасының Жоғарғы Сотына беруге құқығы бір іске басқа да катысушылар істі қадағалау тәртібімен қайта қарауға өкілетті сотқа тікелей шағымдана алады.

Қазақстан Республикасының Бас Прокуроры заңды күшіне енген сот актісіне Қазақстан Республикасының Жоғары Сотына наразылық келтіруге құқылы.

Қазақстан Республикасының Жоғарғы Соты жергілікті және басқа да соттардың заңды күшіне енген сот актілеріне өтініштер, Қазақстан Республикасы Бас Прокурорның наразылықтары бойынша істерді кемінде бес судья құрамында қарайды.

Қазақстан Республикасының Бас Прокуроры не оның тапсырмасы бойынша Қазақстан Республикасының Бас Прокурорының орынбасарлары, облыстырдың прокурорлары және оларға теңестірілген прокурорлар, Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының судьялары азаматтық істі қадағалау тәртібімен тексеру үшін тиісті соттан талап етіп алдыруы мүмкін.

Сот актісін сот қадағалауы тәртібімен қайта қарау туралы өтінішті үш судья алдын ала зерделейді және қарайды олардың біреуі Қазақстан Республикасының Жоғарғы Сотының төрағасы тағайындаған баяндамашы болып табылады. Қажет болған жағдайда азаматтық іс сұратылуы мүмкін.

Өтініш келіп түскен кезден бастап бәр айдың ішінде, ал іс сұратылған жағдайда іс келіп түскен кезден бастап бір айдың ішінде қаралады.

Қадағалау шағымын алдын ала қараудың нәтижелері бойынша сот:

1)өтініш берілген сот актісін қайта қарау бойынша қадағалау іс жүргізуін қозғау және қадағалау шағымын азаматтық істі сұрата отырып қадағалау сатысында қарау туралы;

2)өтініш берілген сот актісін қайта қарау бойынша қадағалау іс жүргізуін қозгаудан бас тарту туралы;

3)өтінішті қайтару туралы қаулы шығарады.

Қадағалау сатысындағы сот отырысы тәрағалық етушінің қандай сот шешімі және кімнің өтініші (наразылығы) бойынша қайта қаралып отырғаның сот құрамына кімдердің енетінін және сот отырысы залында іске қатысушы адамдардан кім келіп отырғанын жариялауымен ашылады . істің қаралатын уақыты мен орны туралы тиісінше хабардар етілген, өтініш (наразылық) берген адамның болмауы сот отырысын жалғастыру мүмкіндігін жоққа шығармайды. Исті қарау кезінде қадағалау сатысының сотына прокурордың қатысуы міндетті.

Мәлімделген қарсылықтар мен өтінімдер шешілгеннен кейін сот тыңдауы жалғастыру туралы не оны кейінге қалдыру туралы шешім қабылдайды. Сот істі тыңдауды жалғастыру туралы шешім қабылдаған жағдайда тәрағалық етуші қадағалау шағымын (наразылығы) берген адамға сөз береді. егер мұндай адамдар бірнешеу болса, олар өздері ұсынатын сөз сөйлеу кезегін сот назарына жеткізеді. Егер олар келісімге келе алмаса, сөз сейлеу кезегін сот белгілейді.

Өтініш (наразылық) беруші адам, өз пікірі бойынша, өтініш жасалып отырган шешімді заңсыз, негіzsіз болып табылатынына себептер мен дәлелдерді, айтып береді. содан кейін төрағалық етуші сот белгілеген тәртіппен іске қатысушы басқа адамдарға сөз береді.

Сотқа қатысушы адамдар сөз сөйлегеннен кейін прокурор іс бойынша қорытынды береді.

Істі қадағалау тәртібімен қараудың нәтижесінде сот кеңесу бөлмесінде мынадай шешімдердің бірін қабылдайды:

1)бірінші апелляциялық немесе кассациялық сатысындағы шешімді өзгеріссіз, ал өтінішті, наразылықты қанағаттандырмай тастайды.

1-1)Азаматтық іс жүргізу кодекстің 387- бабында көзделген негіздердің болмауына байланысты істі сот қадағалауы тәртібімен қайта қараудан бас тарту туралы;

2)бірінші, апелляциялық және кассациялық сатыдағы сот шешімінің толық не бөлігіндегі күшін жояды және істі бірінші, апелляциялық және кассациялық сатыдағы сотқа жақадан қарауга жібереді;

3)бірінші, апелляциялық сатыдағы сот шешімінің толық не бөлігіндегі күшін жояды және талап –арызын қарамай тастайды не іс бойынша іс жүргізуді қысқартады;

4)іс бойынша шығарылған шешімдердің біреуін күшінде қалдырады;

5)бірінші, апелляциялық немесе қадағалау сатысындағы сottың шешімін өзгертеді де оның күшін жояды, материалдық құқық нормаларын қолдануға және түсіндіруде қате жіберілген болса, істі жақадан қарауга жібермей, жаңа шешім шығарады.

Қадағалау сатысындағы сот қаулылары олар қабылданған кезден бастап заңды күшіне енеді.

43-тарау. Занды күшіне енген сот шешімдерін, ұйғарымдарын және қаулыларын жаңадан анықталған мән-жайлар бойынша қайта қарau жөнінде іс жүргізу.

Сот қаулылары занды күшіне енгеннен кейін, оны шығару кезінде бір не екі тарапқа да белгісіз болған, іс үшін маңызды жағдайлар анықталуы мүмкін. Мұндай жағдайлар жаңадан анықталған мән-жайлар деп аталағы. Әрине, объективті аққатқа сәйке келмейтін шешімдер өз күшінде қалуы мүмкін емес.

Занды күшіне енген сот шешімдерін, ұйғарымдарын және қаулыларын жаңадан анықталған мән-жайлар бойынша қайта қараудың объектісі бірінші сатылы сот шешімдері апелляциялық, кассаиялық, қадағалау сатылы сottтың ұйғарымдары мен қаулылары болуы мүмкін.

Сот шешімдерін, ұйғарымдарын және қаулыларын жаңадан анықталған мән-жайлар бойынша қайта қарau азаматтық процестін дербес сатысы.

ҚР АІЖК-сі бойынша занды күшіне енген шешімдерді, ұйғарымдар мен қаулыларды жаңадан анықталған мән-жайлар бойынша қайта қарau негіздеріне жатады:

1)арыз берушіге белгілі болмаған және белгілі бола алмаған іс үшін елеулі мән-жайлар;

2)занды күшіне енген сот үкімінің белгіленген заңсыз не негіzsіз шешім шығаруға әкеп соққан, күenің көrіneу жалған жауаптары, сарапшының көrіneу жалған қорытындысы, көrіneу дұрыс аудармау, құжаттардың не заттай дәлелдемелердің жалғандығы.

3)занды күшіне енген сот үкімімен белгіленген, тараптардың, іске қатысушы басқа адамдардың, не олардың өкілдерінің қылмысты әрекеттері немесе

судьялардың сол істі қарау кезінде жасаған қылмысты әрекеттері;

4)белгілі бір шешімді, ұйғарымды немесе қаулыны шығаруға негіз болған сот шешімінің, үкімінің немесе қаулысының не өзге де орган қаулысының күшін жою (ҚР АДЖК 404-бап).

Сондықтан мұнда жаңа емес, ал жаңадан анықталған мән-жайлар туралы айтылады, яғни сотта іс қарау кезінде болған іс үшін елеулі мән-жайлар туралы, бірақ арыз берушіге және сотқа белгілі болмаған және белгілі бола алмаған.

Жаңадан анықталған мән-жайлар – бұл сотта істі қарау кезінде болған және оны шешу үшін елеулі маңызы бар, арыз беруші не сотқа белгілі болмаған және белгілі бола алмаған, сондай-ақ осы іске қатысушы адамдардың құқықтары мен міндеттерінің пайда болуына, өзгеруіне немесе қысқартылуына әсер ететін занды фактілер.

Егер де жаңадан анықталған мән-жайлар сотқа шешім шығару кезінде белгілі болған да, онда ол сол іс бойынша соттың қорытынды шешіміне әсерін тигізуші еді. Егер де соттың шығарған шешімінің негізділігіне әсер тигізетін жаңа дәлелдемелер анықталса, онда ол істі қадағалау тәртібі бойынша қайта қарауға негіз болып табылады.

Сот шешімдерін, ұйғарымдарын және қаулыларын жаңадан анықталған мән-жайлар бойынша қайта қарауға негіз болған мән-жайлар дәлелдену қажет, себебі осы актілерін қайта қарау туралы арызды шешетін сот қайта қарау туралы арызды шешетін сот қайта қарау үшін негіз бар – жоғын анықтау тиіс.

Бірініші сатыдағы соттың занды күшіне енген шешімін жаңадан анықталған мән-жайлар бойынша осы шешімді шығарған сот қайта қарайды.

Жаңадан анықталған мән-жайлар бойынша қайта қарау пәні ретінде, әдетте, бірінші сатыдағы сот шешімі, істі қысқарту туралы (яғни іс бойынша іс жүргізуді қысқарту туралы немесе арызды қараусыз қалдыру туралы) ұйғарым, сондай-ақ қайта қарау сатыдағы соттың қаулылары табылады. Сонымен соттың бүйрекі мен жеке ұйғарымы жаңадан анықталған мән-жайлар бойынша қайта қарау пәніне жатпайды, себебі мұндай сот актілерін ҚР АДЖК – нің 44 татауында заңшығарушы көзdemеген.

Істі жаңадан анықталған мән-жайлар бойынша қайта қарау жөнінде іс жүргізу тәртібі ҚР АДЖК –тің 406-409 баптарында көзделген ережелермен реттеледі.

Жаңадан анықталған мән-жайлар бойынша істі қайта қарау жөнінде іс жүргізуді қозғау құқығы іске қатысқан (тараптар, үшінші тұлғалар және т.б.) адамдарға, сондай-ақ прокурорға берілген.

Іске қатысушы адамдар қайта қарау үшін негіз болатын мән-жайлар анықталған құннен бастап 3 (үш) ай ішінде сотқа арыз бере алады.

Осы арызды беруге арналған мерзім ҚР АДЖК-нің 407-бабына сәйкес:

- 1) АДЖК –нің 404 –бабының 1-тармақшасында көзделген жағдайларда –іс үшін елеулі маңызы бар мән-жайлар анықталған құннен бастап;
- 2) АДЖК-нің 404-бабының 2) және 3) тармақшаларында көзделген жағдайларда – қылмыстық іс жөнінде үкім заңды қүшіне енген құннен бастап;
- 3) АДЖК-нің 404 бабының 4)тармақшасында көзделген жағдайларда-сот үкімі, шешімі, ұйғарымы, қаулысы заңды қүшіне енген немесе мемлекеттік немесе өзге де орган қайта қаралатын шешім, ұйғарым немесе қаулы негізге алынған үкімге, шешімге, ұйғарымға

немесе қаулыға өз мазмұны бойынша қайшы келетін қаулы шығарған күннен бастап есептеледі.

Дәлелді себептер бойынша өткізіліп алынған мерзім жалпы тәртіп бойынша сотпен қалпына келтірілуі мүмкін.

Прокурор үшін жаңадан анықталған мән-жайлар бойынша іс жүргізуі қозгау мерзіммен шектелмейді.

Шешімді, ұйғарымды немесе қаулыны жаңадан анықталған мән-жайлар бойынша қайта қарау арызды іске қатысқан адамдар немесе прокурор шешім, ұйғарым немесе қаулы шығарған сотка береді. (ҚР АДЖК 406-б.1-б)

Осындай арызды қайта қарайтын соттар:

- Бірінші сатыдағы соттың заңды күшіне енген шешімін жаңадан анықталған мән-жайлар бойынша осы шешімді шығарған сот қайта қарайды.

- Бірінші сатыдағы соттың шешімін өзгерткен немесе жаңа шешім шығарған апелляциялық немесе қадағалау сатыларындағы ұйғарымдарды, шешімдерді, қаулыларды жаңадан анықталған мән-жайлар бойынша қайта қарауды шешімді өзгерткен немесе жаңа шешім шығарған сот жүргізеді (ҚР АДЖК 405-бап)

Жоғарыда аталған соттар жаңадан анықталған мән-жайлар бойынша шешімді, ұйғарымды немесе қаулыны қайта қарау туралы арызды сот отырысында қарайды. Арыз берушіге және іске қатысушы адамдарға отырыстың өткізілетін уақыты мен орны туралы азаматтық іс жүргізу заңымен белгіленген жалпы ережелер бойынша хабарланады, алайда олардың келмеуі арызды қарауга кедергі болмайды. Істі жаңадан анықталған мән-жайлар бойынша қайта қараган сот заң талаптарын сақтай отырып сот ұйғарымын шығарады.

Сот жаңадан анықталған мән-жайлар бойынша шешімді, үйғарымды немесе қаулыны қайта қарау туралы арызды сот отырысында қараған соң келесі шешімдердің біреуін қабылдайды:

-арызды қанағаттандыру және шешімнің, үйғарымның немесе қаулының күшін жою туралы;

-арызды қайта қараудан бас тарту туралы;

Егер сот арызды қанағаттандыру және шешімнің, үйғарымның немесе қаулының күшін жою туралы үйғарым шығарса сот істі ҚР АІЖК-те белгіленген ережелер бойынша қарайды, ал арызды қанағаттандыру туралы сот үйғарымы шағымдануға немесе наразылық келтірілуге жатпайды.

Егер сот арызды қайта қараудан мбас тарту туралы үйғарым шығарса, онда ол жоғары тұрган сотқа шағымдануға немесе наразылық келтіруге құқылы.

44 – тарау. Атқарушылық іс жүргізу.

Сот шешімдерін орындау азаматтық процесстің соңғы, аяқтаушысы сатысы болып табылады. Осы сатымен құқықты қорғау бойынша іс жүргізу аяқталады. Бұған дейінгі барлық сатылар занды және негізді шешімнің шығрылуын қамтамасыз етуі қажет, ал атқару өндірісінде бұл шешімдер орындалуы қажет. Көптеген жағдайларда сот шешімі бойынша жауапкер белгілі бір әрекеттерді жасауы керек: талап қоюшыға еңбик ақысын төлеуге, тұрғын жайды босатуға, затты қайтаруға және өзге де әрекеттерді. Егер жауапкер сот шешімін өз еркімен орындаласа, онда ол мәжбүрлі түрде атқару өндірісі тәртібінде орындалуғ жатады.

Атқарушылық іс жүргізу дегеніміз бұл сottың нормативтік актілерін және басқа органдардың

юрисдикциялық актілерін мәжбүрлеп орындату мақсаты болып табылатын азаматтық іс жүргізудің бір сатысы.

Әр құқық саласы өзі реттейтін нақты қоғамдық қатынастары болады. Сондықтан атқарушылық іс жүргізуде нақты қоғамдық қатынастарын реттеуге бағытталады, яғни азаматтық және шаруашылық істер жөніндегі сот шешімдерін, ұйғарымдары мен қаулыларын (1), мұлікті өндіріп алу бөлігінде қылмыстық істер жөніндегі үкімдер мен қаулыларды (2) міндетті түрде және уақытылы орындау, сондай-ақ өзге де органдардың шешімдері мен қаулыларын орындаумен байланысты қатынастар.

Осы аталған құқықтық қатынастарын реттеуге еki әдіс түрін белгілеуге болады. Олар: диспозитивтік (өз мәні бойынша рұқсат етуші) және императивтік (өз мәні бойынша міндеттеуші, мәжбүрлеуші)

«Атқарушылық іс жүргізу және сот орындаушыларының мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасы заңының 1-бабына сәйкес атқарушылық іс жүргізудің мынадай міндеттері көзделген:

• азаматтық және шаруашылық істер жөніндегі сот шешімдерін,

ұйғарымдары мен қаулыларын міндетті және уақытылы орындау;

• мұлікті өндіріп алу бөлігінде қылмыстық істер жөніндегі үкімдер мен қаулыларды міндетті және уақытылы орындау;

• осы заңда көзделген жағдайларда өзге де органдардың шешімдері мен қаулыларын орындау.

Атқарушылық іс жүргізу пәнінің қайнар көздері ретінде келесі нормативтік актілерді атауға болады:

-ҚР Конституциясы (7.10.1998ж. өзгерістер мен толықтырулар енгізілген) 30 август 1995 жылы қабылданған;

-ҚР-сы бекіткен халықаралық шарттары (мысалы, Азаматтық, отбасылық, қылмыстық істер бойынша құқықтық қатынас және құқықтық көмек туралы 1993-жылы 22-қаңтардағы 10 мемлекет басшысы келісіп бекіткен Минск Конвенциясы);

-Атқарушылық іс жүргізу дің құқықтық, ұйымдастырушылық және экономикалық негіздерін белгілейтін, сондай-ақ сот орындаушыларының құқықтық мәртебесін анықтайтын «Атқарушылық іс жүргізу және сот орындаушыларының мәртебесі туралы» ҚР-сы заңы 1998 жылғы 30 маусым айында қабылданған;

-ҚР-ның басқа да заңдары (атқарушылық іс жүргізуге қатысуышылардың құрамымен айқындалады).

Атқарушылық іс жүргізу органдары мен қатысуышылары оның субъектілері болып табылады.

Атқарушылық іс жүргізу органдары «Атқарушылық іс жүргізу және сот орындаушыларының мәртебесі туралы» ҚР-сы заңының 4- бабында аталған. Олардың қатарына:

- 1) ҚР-сы Жоғарғы және жергілікті соттары;
- 2) ҚР-сы Жоғарғы Сот жанындағы сот әкімшілік комитеті (сот орындаушысы, сот приставы);
- 3) ҚР-сы әділет министрлігі және оның аумақтық органдары;
- 4) Соттар мен басқа да органдардың ақшалай сомаларды өндіріп алу жөніндегі қаулыларын орындауды жүзеге асыратын салық органдары;
- 5) Соттар мен басқа да органдардың ақшалай сомаларды өндіріп алу жөніндегі қаулыларын орындауды

жүзеге асыратын екінші деңгейдегі банктер және банктік емес қаржы мекемелер (мысалы, ломбард);

6) Сот орындаушысының талабы бойынша орындауды жүзеге асыратын өзге де органдар, ұйымдар менлауазымды адамдар жатқызылады.

Атқарушылық іс жүргізуге қатысушы адамдар жөнінде нормалар «Атқарушылық іс жүргізу және сот орындаушыларының мәртебесі туралы» ҚР-сы заңының 26-28 баптарында көзделген.

Олардың қатарына.

- 1) атқарушылық іс жүргізу тараптары;
- 2) атқарушылық іс жүргізу тараптардың өкілдері.

Атқарушылық іс жүргізу тараптары – атқарушылық іс жүргізуге қатысушы өндіріп алушы мен борышкер. Өз пайдасына немесе мүдделеріне атқару құжаты берілген жеке немесе заңды тұлға өндіріп алушы болып табылады. Атқару құжатында көзделген талаптарды орындауга міндетті жеке немесе заңды тұлға борышкер болып табылады.

Атқарушылық іс жүргізуге бірнеше өндіріп алушы немесе борышкер қатыса алады. Басқа тарапқа қатысты олардың әрқайсысы атқарушылық іс жүргізуге дербес қатысады немесе қатысушылардың біріне (өкілге) атқарушылық әрекеттерге қатысуды тапсыра алады, бұған атқару құжаты бойынша борышкерге оның өзі ғана жасай алатын міндеттер (жеке міндеттер) жүктеген жағдайлар қосылмайды.

Атқарушылық іс жүргізу тараптардың өкілдері – өкілдік берушінің мүддесіне және оның атынан өзіне берілген өкілеттігі шегінде процесualдық әрекеттер жасайтын әрекет қабілеттігі бар тұлға.

Сотта өкілдік ету процессуалдық заңмен барлық азаматтық істер бойынша соттарда және азаматтық процестің барлық сатыларында болады.

Жалпы процессуалдық заңға сәйкес азаматтар өз істерін сотта өздері немесе өкілдері арқылы жүргізуге құқылы және азаматтың іске өзінің қатысу оның бүл іс бойынша өкілі болу құқығынан айырмайды (КР АДЖК 8-58-бабының 1 бөлігі)

Сенімхатқа, заңдарға, сот шешімдеріне не әкімшілік актісіне негізделген істі сотта жүргізуге тиісінше рәсімделген өкілеттігі бар әрекетке қабілетті кез келген адам сотта өкіл бола алады.

Атқарушылық іс жүргізу қатысушы адамдар: іс жүргізу материалдарымен танысуға, олардан үзінділер жасауға, көшірмелерін алуға, қосымша материалдар беруге, өтініш білдіруге, атқарушылық әрекеттер жасауға қатысуга, атқарушылық әрекеттер процесінде ауызша және жазбаша түсінктер беруге, атқарушылық іс жүргізу барысында туындастын барлық мәселелер бойынша өз дәлелдері мен пікірлері айтуға, атқарушылық іс жүргізу қатысушы басқа адамдардың дәлелдері мен өтініштеріне қарсылық білдіруге, бас тартуын мәлімдеуге, атқарушылық іс жүргізу мәселелері бойынша сот орындаушысының әрекеттеріне немесе шешімдеріне шағым жасауға құқылы.

Атқарушылық іс жүргізу қатысушы адамдар: атқарушылық іс жүргізу қатысушы адамдар өздеріне берілген барлық құқықтарды адал пайдалануға, сондай-ақ атқарушылық іс жүргізу туралы заңдардың талаптарын орындауға міндетті.

Қажет болған жағдайларда соттар мен басқа да органдардың қаулыларын бұлжытпай орындауды қамтамасыз ету үшін сот приставы, ішкі істер

органдарының қызметкерлері немесе бөлімшелері заңдарға сәйкес тартылады.

Сот приставы – мемлекеттік қызметте тұратын және өзіне «Сот приставы туралы» заңмен соттар қызметінің белгіленген тәртібін қамтамасыз ету жөнінде жүктелген міндеттерді орындаитын лауазымды адам. Сондықтан сот приставы: іс жүргізу әрекеттерін орындауда сотқа жәрдемдесуге; соттардың және басқа органдардың атқарушылық құжаттарын орындауға мәжбүр етуде сот орындаушыларына жәрдем көрсетуге міндетті.

Ішкі істер органдарының қызметкерлері «Атқарушылық іс жүргізу және сот орындаушыларының мәртебесі туралы» ҚР-сы заңының 18-бабына және 26-баптың 2-бөлігіне сәйкес қажет болған жағдайларда соттар мен басқа да органдардың қаулыларын бүлжытпай орындауды қамтамасыз ету үшін тартылады. Осылай алімент өндіріп алу, мертіктіру немесе денсаулығын өзгедей зақымдау арқылы келтірілген зиянды өтеу, асыраушының қайтыс болуы жөніндегі істер бойынша, сондай-ақ борышкердің жүрген жері белгісіз болған өзге де жағдайларда сот орындаушысы сотқа ішкі істер органдары арқылы іздеу салу туралы ұсыныс жасайды.

Қолданыстағы атқарушылық іс жүргізу заңына сәйкес атқарушылық іс жүргізуді жүзеге асыруға жәрдемдесуші адамдарды белгілеуге болады. Осымен олардың қатарына: аудармашы, айғак адамдар, маман жатқызылады. Осы адамдарға ортақ белгі – кәмелетке толған, әрекетке қабілетті, іске мүдделі емес болу. Әрқайсының атқару міндеттері туралы жеке түсінік берейік. Атқарушылық іс жүргізуге қатысушы адамдар атқарушылық әрекеттер жасау кезінде өз бастамасы бойынша немесе сот орындаушысының ұсынысы бойынша тілмаш (аудармашы) шақыруы мүмкін. Кәмелетке толған, әрекетке қабілетті,

іске мүдделі емес, атқару әрекеттерін жүргізу үшін қажетті дәрежеде тіл менгерген кез-келген адам аудармашы бола алады. Аудармашының өз еңбегі үшін сыйақы алуға міндettі.

Атқарушылық әрекеттер үшін кемінде екі айғақ адамның (куәгердің) қатысуымен жасалуы мүмкін. Мынадай жағдайларда: өндіріп алушының немесе борышкердің талабы бойынша; үйге орналастыру және үйден шығару туралы шешімдерді борышкердің мүлкін пайдалануға тыйым салуға, алып қоюға және беруге, оның тұрғын үйдің, үй жайлары мен қоймаларын ашуға, тексеру жүргізуге байланысты әрекеттерді орындау кезінде; сондай-ақ зандарда көзделген өзге де жағдайларда айғақ адамдардың қатысуы міндettі. Өзге жағдайларда айғақ адамдар сот орындаушысының бастамасы бойынша қатысуы мүмкін. Кәмелетке толған, әрекетке қабілетті, атқарушылық әрекеттердің нәтижесіне мүддесі емес кез келген азаматтар айғақ адамдар ретінде шығарылуы мүмкін. Айғақ адам жүргізілуіне өзі қатысқан іс кезіндегі атқарушылық әрекеттердің фактісін мазмұны мен нәтижелерін куәландырады. Айғақ адам ретінде атқарушылық әрекет жасауға қатысқан адамдардың шығарған шығыстарына өтемекі алуға құқығы бар.

Атқарушылық әрекеттер жасау кезінде туындаған арнаулы, білімді талап ететін мәселелерді түсіндіру үшін сот орындаушысы іске қатысуышы адамдардың өтініші бойынша немесе өз бастамасы бойынша маман тағайындау мүмкін. Қажет болған жағдайда бірнеше маман тағайындалуы мүмкін. Сот орындаушысы бұл жөніндегі қаулы шығарады. Қорытынды беру үшін кәмелетке толған, әрекетке қабілетті, іске мүддесі емес, қажет арнаулы білімі бар кез-келген адам маман ретінде тағайындалуы мүмкін. Мамандардың атқарушылық

әрекеттер жасауга байланысты жүргізілетін жұмысты орындалғаны үшін сыйақы алуға құқығы бар.

Егер сот орындаушысы тілмаш, маман, атқарушылық іс жүргізудің нәтижесінде жеке өзі тікелей немесе жанама түрде мүдделі болса немесе өзге де мән-жайлар, атап айтқанда, тараптармен, олардың өкілдерімен әділ қарайтынына күмән туғызатын туыстық қатынаста болса, олардың атқарушылық іс жүргізуге қатысуына болмайды және олар шет қалдыруға тиіс.

Соттың неемесе өзге де органның қаулысын және сот бүйрығын еркімен орындау, сондай-ақ атқарушылық құжаттың болуы мәжбүрлеп орындану шарапаларын қолдануға негіз болып табылады.

Атқару құжаты дегеніміз атқарушылық іс жүргізу заңмен белгіленген атқару парактары, сот бүйрықтары, нақты органдардың қаулылары. Яғни:

- сот қаулылары (шешімдері, ұйғарымдары) негізінде берілетін атқару парактары және бүйрықтары;
- азаматтық іс жүргізу заңдарына сәйкес берілетін сот бүйрықтары;
- әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарауга уәкілді органдар (лауазымды адамдар) шығарған қаулылар;
- халықаралық және шетелдік соттар мен төреліктердің шешімдері негізінде берілетін атқару парактары;
- прокурордың өз талаптарын мәжбүрлеп орындану туралы қаулысы;
- заңдарда көзделген жағдайларда өзге де органдардың қаулылары атқару құжаттары болып табылады.

Атқару құжаты жоғалған жағдайда қаулы шығарған орган заңда көзделген тәртіппен беретін оның көшірмесі өндіріп алу үшің негіз болып табылады.

Атқару құжаттары мына мерзімдерде:

-жалпы юрисдикция соттары шешімдерінің негізінде берілетін бұйрықтар мен атқару параптеры - 3 (үш) жыл ішінде;

-өзге соттар шешімдерінің негізінде берілетін атқару параптеры - 6 (алты) ай ішінде;

-еңбек даулары бойынша сот беретін қуәліктер - 3 (үш) ай ішінде;

-әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді карауға уәкілетті органдардың (лауазымды адамдардың) қаулылары - 3 (үш) ай ішінде;

- прокурордың қаулылары - 3 (үш) ай ішінде мәжбүрлеп орындалуға берілуі мүмкін. Аталған мерзімдер:

1) мүлікті өндіріп алу бөлігінде соттардың шешімдері мениң үкімдер негізінде берілген атқару параптерын орындау кезінде – үкімнің не шешімнің заңды күшіне енген немесе шешімді орындауды кейінге қалдыру немесе мерзімің ұзарту кезінде белгіленген мерзім аяқталған күннің ертеңінен бастап, ал шешім дерен орындауға тиіс болған жағдайларда - оны шығарғаннан кейінгі күннен бастап;

2) өзге соттар шешімдерінің негізінде берілген атқару параптерын орындау кезінде - осы соттар мәжбүрлеп орындалу туралы шешім қабылдағаннан кейін келесі күннен бастап;

3) әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер жөніндегі қаулыларды орындау кезінде - қаулы шығарылған күннен бастап;

4) қалған атқару құжаттарының барлығы бойынша - олар берілгеннен кейінгі күннен бастап есептеледі.

Мерзімді төлемдер өндіріп алу туралы шешімдер (алимент өндіріп алу туралы, мертіктірумен немесе денсаулығын өзгедей зақымдаумен келтірілген зиянды өтеу туралы және басқа істер бойынша) атқару құжаттары төлем жасауға берілген барлық уақытта қүшін сақтайды. Мұндай жағдайларда мерзім әрбір төлем үшін жеке есептеледі.

Сот шешімі заңды қүшіне енгеннен кейін атқару парагы жазылады, сот оны аумағы бойынша сот қаулыларын орындауға уәкілетті тиісті органға орындау үшін жіберуге тиіс.

Соттың дереге орындалуға тиісті шешімі бойынша атқару парагы жазылып, шешім шығарылғаннан кейін дереге орындауға жіберіледі.

Атқару парактартын бірінші сатыдағы сот шешім заңды қүшіне енгеп немесе іс жоғары тұрган соттан қайтқан күннен бастап үш тәулік ішінде жазады және оларда:

- атқару құжатын берген соттың атауы;
- істің нөмірі және шешім шығарылған күн;
- шешімнің қарар бөлігі (сөзбе-сөз);
- шешімнің қүшіне енген уақыты;
- атқару құжаты берілген күн;

-өндіріп алушы мен борышкердің атауы, олардың мекен-жайы мен реквизиттері көрсетілуге тиіс.

Соттың әрбір шешімі бойынша бір атқару парагы беріледі. Егер атқару әртүрлі орындарда жүргізілетін болса не егер шешім біrnеше талап қоюшының пайдасына немесе біrnеше жауапкерге қарсы шығарылған болса, сот өндіріп алушылардың өтініші бойынша атқару орнын дәл көрсетіп не осы атқару құжаты бойынша атқарылуға тиіс шешімнің сол бөлігін көрсете отырып, біrnеше атқару құжатын жазады (ҚР АІЖК 236-бабы).

Сот орындаушысы атқару құжаты келіп түскеннен кейін атқарушылық іс жүргізу туралы қаулы шығарады. Сот орындаушысы дереу, бірақ 3 (үш) тәуліктен кешіктірмей, дереу орындалуға тиісті атқару құжаттарын қоспағанда 5 (бес) күн мерзім бере отырып, атқару құжатын өз еркімен орындау туралы борышкерге ұсыныс жасайды.

Сот орындаушысы сонымен бір мезетте борышкердін мүлкіне тыйым салып, мүлкін хаттайды, бұл жөнінде атқарушылық заңның талаптарын сақтай отырып, акт жасайды.

Бұл орайда борышкердің банктегі немесе банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдардагы ақшасына және басқа да мүлкіне сот орындаушысы прокурордың санкциясымен ғана тыйым салады. Орындауга беру мерзімі өткізіліп алынған атқару құжаты бойынша атқарушылық іс жүргізу қозғалмайды, сот орындаушысы бұл туралы қаулы шығарады және өндіріп алушыга өтіп кеткен мерзімді қалпына келтіру туралы сотқа арызбен жүгіну құқығын тусіндіреді.

Атқару құжат занда белгіленген талаптарға сәйкес келмеген жағдайда сот орындаушысы 3 (үш) күп мерзімде қайтару туралы қаулы шыгарып оны берген органға жібереді, бұл жөнінде өндіріп алушыға хабарлайды.

Сот орындаушысына кемшіліктері жойылғаннан кейін немесе белгіленген мерзімнен кешірек келіп түскең атқару құжатының берілген күні болып оның қайтадан келіп түскең күні саналады.

Қайтару туралы қаулыда аталған кемшіліктер жойылмай келіп түскең атқару құжаты орындалуға тиіс емес және ол жіберген органға қайтарылады.

Атқару құжаттары бойынша орындау атқарушылық іс жүргізу қозғалған күннен бастап 2 (екі) ай мерзімде аяқталуға тиіс, бұған мерзімді өндіріп алуы туралы атқару

күжаттары (мысалы, алимент өндіріп туралы), сондай-ақ зандарда өзге де орындау мерзімдері белгіленген жағдайлар (мысалы, дереу орындалуға жататын жұмысқа қайта орналастыру туралы істер) қосылмайды.

Атқарушылық іс жүргізу бойынша атқарушылық әрекеттерді кейінге қалдыру, іс жүргізуді тоқтата тұру және оны жаңғырту, іс жүргізуді тоқтату негіздері мен салдары және т.б. мәселелер атқарушылық іс жүргізу заңымен реттелген.

Сот орындаушысы - мемлекеттік қызметте тұратын және сottар мен басқа да органдардың қаулыларын орындау бойынша өзіне заңмен жүктелген міндеттерді орындастынлауазымды адам.

Сот орындаушысына мынадай галаптар қойылады:

- 20 жасқа толған;
- сотталмаған;
- әдетте жоғары немесе арнаулы орта заң білімі бар;
- кемінде 2 жыл жұмыс стажы бар;
- ҚР-ның азаматы бола алады.

Жоғарғы Соттан басқа барлық жергілікті сottар жанында сот орындаушылары болады. Сот орындаушыларының сан құрамы судьялардың сан құрамына сәйкес болуға тіис.

Сот орындаушысының қызметін бақылауды Жоғарғы Сотының жанындағы сот әкімшілігі комитеті мен оның аумақтық органдары жүзеге асырады.

"Атқарушылық іс жүргізу және сот орындаушыларының мәртебесі туралы" ҚР-сы заңының 86-бабында сот орындаушысының құқықтары мен міндеттері көзделген.

Сот орындаушының құқықтары: орындаута қатысты мәселелер бойынша қаулылар шығаруға; әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттамалар жасауға; атқарушылық

әрекеттер жасау кезінде туындаған мәселелер бойынша, ҚР-ның заң актілерінде белгіленген коммерциялық, банктік және заңмен қоргалатын өзге де құпияны құрайтын мәліметтерді жария етуге қойылатын талаптарды сақтай отырып, қажетті ақпарат, түсініктемелер мен анықтамалар алуға; атқарушылық әрекеттер жасағанда негізге алынған атқару құжаттары түсініксіз болған жағдайда түсінік алу үшіп сотқа немесе атқару құжатын берген басқа да органдарға жүгінуге; іс жүргізіліп жатқан атқару құжаттары бойынша азаматтар мен лауазымды адамдарды шақыртуға, нақты атқарушылық әрекеттер жасау мәселелері бойынша тапсырмалар беруте және т.б. құқықты.

Сот орындаушының міндеттері: соттың талапты қамтамасыз ету жөніндегі ұйғарымын орындауға; тараптарды немесе олардың өкілдерін атқарушылық іс жүргізу материалдарымен таныстыруға, олардан үзінділер жасауга, көшірмелер түсіруте мүмкіндік беруге; атқарушылық іс жүргізу жөніндегі арыздар мен тараптардың өтініштерін қарауға және солар бойынша қаулы шығаруға, оларға шағым немесе наразылық беру мерзімдері мен тәртіптерін түсіндіруге, егер оның өзі атқарушылық іс жүргізуінде аяқталуы тікелей немесе жаңама турде мүдделі болса немесе оның әділдігіне күмән туғызатын өзге де мән-жайлар бар болса, істі қараудан бас тартуға; атқарушылық іс жүргізу туралы заңдарда көзделген өзге де әрекеттер жасауға міндетті.

Сот орындаушысы өзіне берілген құқықтарды заңға қатан сәйкес пайдалануға және өз кызметінде азаматтар мен заңды тұлғалардың құқықтары мен заңды мүдделеріне қысым жасауға жол бермеуге міндетті.

Сот орындаушысы өзіне жүктелген міндеттерлі орындағаны немесе тиісінше орындағанын

лауазымдық өкілеттігін асыра пайдаланғаны, мемлекеттік және еңбек тәртібін бұзғаны үшін заңдарда белгіленген тәртіппен жауап береді.

Сот орындаушысы мемлекеттік қызметші болып табылады. Оның қызметін ұйымдық және материалдық-техникалық жағын қамтамасыз ету республикалық бюджет қаражаты есебінен жүзеге асырылады. Сот орындаушысы ретінде жұмысқа қабылдау және одан босату мәселелерін Жоғарғы Соттың жанындағы сот әкімшілігі комитеті және оның аумактық органдары шешеді. Сот орындаушысына біліктілік сыныптарын беру, оны төмендету және одан айыру, демалыстар беру, зейнетақымен қамтамасыз ету, сондай-ақ ұстем акы төлеу тәртібі заңдарға сәйкес белгіленеді.

тізімі

Ұзынылған әдебиеттер

Нормативтік құқықтық актілер:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. 30.08.1995 ж. (7.10.1998 ж. өзгерістер мен толықтыруларымен қоса). Алматы, 2005
2. ҚР-н Азаматтық іс жүргізу Кодексі. 1999, 13 шілде.
3. ҚР конституциялық заң күші бар заңы «ҚР сот жүйесі және соттардың мэртебесі туралы» 30.12.2000 ж.
4. ҚР азаматтық кодексі. А., 2005 ж.
5. ҚР салық кодексі. 2001 ж/
6. "ҚР-н Конституциялық кеңес туралы" Конституциялық заң күші бар. ҚР-н Президентінің жарлығы 29.12.1995 ж. // 09.01.1996. Егемен Қазақстан.
7. ҚР «Прокуратура туралы» заңы // Заң күші бар ҚР-н Президентінің жарлықтар жинағы. Алматы: "Жеті-Жарғы", 1996.
8. ҚР "Соттық сараптама туралы" 12.11.1997 ж. заңы // Егемен Қазақстан. 12.05.1997.
9. ҚР "Адвокаттық қызмет туралы" Заңы 5.12.1997 ж. // Егемен Қазақстан, 24 наурыз 1998, N213-
10. ҚР "Нормативтік -құқықтық актілер туралы" заңы. 24.03.1998 ж. // 28.03.1998., Егемен Қазақстан.
11. ҚР "Атқару өндірісі және сот орындаушыларының мэртебесі туралы" Заңы 30 маусым 1998 ж. // Егемен Қазақстан, 10.07.1998 ж.
12. ҚР 1997 ж. 7 шілде N 150-1 "Сот приставы туралы" Заңы // 16.07.1997., Егемен Қазақстан

13. ҚР «Қазақстан Республикасындағы тілдер туралы» заңы, 11.07.1997 ж.
14. 1997 ж. 7 шілде N 150-1 ҚР "Соттық приставы туралы" Заңы // 16.07.1997., Егемен Қазақстан.
15. ҚР әкімшілік құққық бұзушылықтар туралы кодексі. 30.01.2001 ж. - Алматы, 2006.
16. Қазақстан Республикасының «АІЖК және ҚІЖК-не өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заңы. 11.07.01 ж. // Егемен Қазақстан, 17.07.2001 ж.
17. Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу және Азаматтық іс жүргізу кодекстеріне соттылықтың аражігін ажырату мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Қазақстан Республикасының заңы. 30.12.2005 ж. // Егемен Қазақстан, 17.01.2006 ж.
18. Қазақстан Республикасының Заңы «Аралық соттар туралы» 28.12.2004 ж. // Егемен Қазақстан, 6.01.2005 ж.
19. Қазақстан Республикасының Заңы «Халықаралық коммерциялық төрелік туралы» 28.12.2004 ж. // Егемен Қазақстан, 7.01.2005 ж.
20. ҚР Заңы «Қазақстан Республикасының кейбір заң актілеріне сот сараптамасын жүргізу мәселелері бойынша өзерістер мен толықтырулар енгізу туралы». 6.11.2001 ж. // Заң, 2001, №12.
21. ҚР Үкіметінің қаулысы «Сот сараптамасының кейбір мәселелері». 7.11.01 ж. №1414// ПУАЖ, 2001, №39
22. ҚР Жоғарғы Сот Пленумының N 1 қаулысы «ҚР-н соттық билік туралы заңының кейбір мәселелерін қолдану туралы» 1998 ж. 14 мамыр. - Алматы, 1998.
23. ҚР Жоғарғы Сот Пленумының N 5 қаулысы «ҚР-н Жоғарғы Сотының азаматтық және азаматтық іс жүргізу

зандарын қолданудың мәселелері бойынша кейбір қаулыларына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 1998 ж. 15 мамыр // ҚР Жоғарғы Сотының бюллетені, 1998, №2.

24. ҚазССР Жоғарғы Сот Пленумының N 13 қаулысы «Сот актілерін дайындау туралы» 28.03.1986 ж. // Алматы, 1987.

25. ҚазССР Жоғарғы Сот Пленумының N 12 қаулысы «Соттардың тіл туралы зандарды қолдану практикасы туралы» 22.12.1989 ж. - Алматы, 1997.

26. ҚазССР Жоғарғы Сот Пленумының N 14 қаулысы «Азаматтық істер бойынша сараптама туралы» 22.12.1989 ж. - Алматы, 1998.

27. ҚазССР Жоғарғы Сот Пленумының N 8 қаулысы «Азаматтық және қылмыстық істер бойынша сот шығындарын өндіріп алу туралы зандарды соттардың қолдануы туралы» 24.12.1999 ж. - Алматы, 1997.

28. ҚР Жоғарғы Сот Пленумының қаулысы №13 16.07.1999 ж. «Азаматтық кодексті (Ерекше бөлім) және ҚР Азаматтық іс жүргізу кодексін "қолдану туралы». // ҚР Жоғарғы Сотының бюллетені, 1999, №7

29. ҚР Жоғарғы Сот Пленумының қаулысы №9 «Азаматтық процессуалдық зандардың кейбір нормаларын қолдану туралы» 30.06.2000 ж. // Бюллетень Верховного Суда Республики Казахстан, 2000 г., N 7

30. ҚР Жоғарғы Сотының нормативтік қаулысы «Азаматтық процессуалдық зандардың кейбір нормаларын қолдануы туралы» 20.03.2003 ж. №2 // "Казахстанская правда" от 15 апреля 2003 года N 107-108; Бюллетень Верховного Суда Республики Казахстан, 2003 г., N 4

31. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының «Азаматтық істерді сот талқысына әзірлеу туралы»

нормативтік қаулысы. 13.12.2001 ж. // Егемен Қазақстан, 4.01.2002 ж.

32. ҚР Жоғарғы Сотының нормативтік қаулысы №5 «Азаматтық істер бойынша жариялышы қагидасын сақтау туралы» 28.10.2005 ж. // Егемен Қазакстан, - 2005. - 29 ноября (№325-326)

33. ҚР Жоғарғы Сотының нормативтік қаулысы «Сот шешімі туралы» 22.08.2003 ж.

34. «Соттардың мұрагерлік туралы зандарды қолдануы бойынша кейбір мәселелері туралы» 18.12.1992 ж. ҚР Жоғарғы Соты Пленумының қаулысына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы. 22.12.2000 ж.// ҚР Жоғарғы Сот Бюллетені, 2001 ж., №1

35. ҚР Жоғарғы Сот Пленумының қаулысы №13 28.04.2000 ж. «Қазакстан Республикасы соттарының банкроттық туралы зандарды қолдану мәселелері туралы». // ҚР Жоғарғы Сот бюллетені, 2000, №5-6

36. ҚР Жоғарғы Сот Пленумының қаулысы №8 23.12.1994 ж. «Азаматтардың күқықтарын бұзатын немесе шектейтін мемлекеттік органдардың, когамдық бірлестіктердің, лауазымды тұлғалардың шешімдеріне және әрекеттеріне шағымды қарастыру туралы» - Алматы, 1998.

37. ҚР Жоғарғы Сот Пленумының қаулысы №10 22.12.1995 ж. "Моралдқ зиянды өндіріп алу туралы занды соттардың қолдануы туралы"/нормативтік сипатқа ие// ҚР Жоғарғы Сотының хабаршысы, 1995, №1

38. ҚР Жоғарғы Сот Пленумының қаулысы №7 25.07.1996 ж. "Тұтынушылардың күқықтарын қорғау туралы занды соттардың қолдану тәжребиесі туралы" // ҚР Жоғарғы Сот жаршысы, 1996, N 3.

39. КР Жоғарғы Сот Пленумының қаулысы №2 14.05.1998 ж. "Жер заңын сottардың кейбір мәселелерін қолдану тәжірибесі туралы"- Алматы.1999.

40. КР Жоғарғы Сот Пленумының қаулысы №7 9.07.1999 ж. «Қылмыстық процесті жүргізуші органдардың заңсыз әрекеттерімен келтірілген зиянды өтеу туралы заңдарды сottардың қолдану тәжірибесі туралы» // КР Жоғарғы Сотының бюллетені,

1999, №7

41. КР Жоғарғы Сот Пленумының қаулысы №9 9.07.1999 ж. «Денсаулыққа келтірілген зиянды өтеу бойынша заңдарды Республика сottарының қолдануының кейбір сұраптары туралы» // КР Жоғарғы Сотының бюллетені, 1999, №7

42. КР Жоғарғы Сот Пленумының қаулысы №10 9.07.1999 ж. «Тұрғын үйге меншік күқығы туралы заңдарды қолданудың кейбір сұраптары туралы» // КР Жоғарғы Сотының бюллетені, 1999, №7

43. КР Жоғарғы Сот Пленумының қаулысы №19 20.12.1999 ж. «Сottардың салық заңдарын қолдануының кейбір сұраптары туралы» // КР жоғарғы Сотының бюллетені, 2000, №1

44. КР Жоғарғы Сот Пленумының қаулысы №4 28.04.2000 ж. «Бала тәрбиесіне байланысты дауды шешу кезінде сottардың заңдарды қолдану туралы» // КР Жоғарғы Сотының бюллетені, 2000, №5-6

45. КР Жоғарғы Сот Пленумының қаулысы №5 28.04.2000 ж. «Неке бұзы туралы істерді қарастыру кезінде сottардың заңдарды қолдану туралы» // КР Жоғарғы Сотының бюллетені, 2000, №5-6

46. КР Жоғарғы Сот Пленумының қаулысы №16 22.12.2000 ж. «Сottардың қоршаған ортаны қорғау туралы

зандарды қолдану тәжірибесі туралы», // ҚР Жоғарғы Сотының бюллетеңі, 2001, №1

47. ҚР Жоғарғы Сот Пленумының қаулысы №17 22.12.2000 ж. «Соттардың бала (қызы) асырап алу туралы істерді қарауы барысында неке және отбасы туралы зандарды қолдануының кейбір сұрақтары туралы» // ҚР Жоғарғы Сотының бюллетеңі, 2001, №1

48. ҚР Жоғарғы Сотының нормативтік қаулысы №10 23.12.2005 ж. «Аралық соттардың шешімдерін мәжбүрлеп орындату жөніндегі зандардың кейбір нормаларын соттардың қолдануы туралы» // Егемен Қазақстан, 27.01.2006 ж.

49. ҚР Жоғарғы Сотының нормативтік қаулысы №10 19.12.2003 ж. «Соттардың мемлекеттік өкімет, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, қоғамдық бірлестіктердің, ұйымдардың, лауазымды адамдар мен мемлекеттік қызметшілердің шешімдері мен әрекеттеріне (немесе әрекетсіздігіне) дау айту жөніндегі заңнаманы қолдануы туралы» // Егемен Қазақстан, 16.01.2004 ж.

50. ҚР Жоғарғы Сотының нормативтік қаулысы №13 28.06.2002 ж. «Зандық маңызы бар фактілерді анықтау туралы істер бойынша сот практикасы туралы» // Егемен Қазақстан, 16.07.2002 ж.

51. ҚР Жоғарғы Сотының нормативтік қаулысы №1 «Азаматтық талапты қылмыстық процесте қарау туралы» = О рассмотрении гражданского иска в уголовном процессе: Қаулы 20.06.05 №1 // Заң газеті. - 2005. - 14 шілде (№62);

52. Қазақстан Республикасындағы банктер және банктік қызметтер туралы» заңды. 31.08.1995 ж. - Алматы, 2004.

53. Қазақстан Республикасының «Төлемдер және ақша аударымы туралы» заңы. 29.06.1998 ж. - Алматы, 2003.

54. Ресей Федерациясының Федералдық заңы «Атқарушылық өндіріс туралы». - Москва: Ваше право, 2000.

55. Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасының прокуратурасы туралы» заңы. 21.02.1995 ж. - Алматы, 2004.

56. Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстан Республикасының күкірт қорғау қызметін жетілдіру жөніндегі шаралар туралы» Жарлығы. 1.09.2000 ж. -

57. Алматы: компания Юр-Инфо, 2001 жыл.

Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығы «Соттар әкімшілігінің жана жүйесінің қызметін қаржыландыруды қамтамасыз етудің шаралары туралы». 12.10.

58. Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысы «Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің Сот қаулылырын орындау бойынша Комитетін таратудың кейбір сұрақтары». 14.04.2001 ж. №494 // ҚР ПУАЖ, 2001, №14. 174-күжат

59. Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығы «Қазақстан Республикасының құқықтық саясат тұжырымдамасы». 10.09.2002 ж. №949// ҚР ПУАЖ, 2002, №31, 336-күжат.

60. Қазақстан Республикасының Конституциялық Кеңесінің қаулысы «Қазақстан Республикасы Конституциясының 26-бабының 3-бөліміне ресми түсінік беру туралы» // Заң газеті, 28.06.2000, №27

61. «Құжаттармен жасалатын жұмысты ұйымдастыру жөніндегі нұсқаулық және атқарушылық істі жүргізген кезде сот орындаушылары пайдаланатын құжаттардың үлгі нысандары». Қазақстан Республикасы Әділет министрлігі

Сот қаулылырын атқару жөніндегі комитет төрағасының 2000 жылғы 24 мамыр №21-4-6/11 бүйрігымен бекітілді.- Астана,2000.

62. «Тыйым салынған мұлікті сақтаудың тәртібі мен шарттары туралы нұсқаулық» Қазақстан Республикасы Әділет министрінің 17.04.2000 ж. №35 бүйрігымен бекітілген. - Астана,2000

63. «Борышкерлердің сот орындаушылары тыйым салған мұліктерін сату жөніnde аукциондар үйімдастырудың және өткізудің Ережелері». Қазақстан Республикасы Әділет министрінің 28.02.2000 жылғы №21 бүйрігымен бекітілген. - Астана,2000

64. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулысы «Сот актілерін әдейі орындағаны үшін жауапкершілік туралы». 19.12.2003 ж. №12 // ҚР Жоғарғы Сотының бюллетені, 2004 ж.

65. Қазақстан Республикасының «Азаматтық, жанұялық және қылмыстық істер бойынша құқықтық көмек және құқықтық қатынастар туралы Конвенцияны (Кишинев. 7.10.2002 ж.) ратификациялау туралы» заңы. 10.03.2004 ж. №531. - Алматы: компания Юр-Инфо, 2001ж.

66. Қазақстан Республикасының заңы «Қазақстан Республикасы мен Корея Халық-Демократиялық Республикасы арасындағы Азаматтық және қылмыстық істер жөніндегі өзара құқықтық көмек туралы шартты бекіту жөнінде» 9.11.1998 ж. II ҚР Парламент Жаршысы, 1998 , №22

67. Қазақстан Республикасының заңы «Қазақстан Республикасы мен Литва Республикасының арасындағы Азаматтық, отбасылық және қылмыстық істер бойынша құқықтық көмек және құқықтық қатынастар туралы

шартты және Хаттаманы бекіту жөнінде» 9.11.1998 ж. // КР Парламент Жаршысы, 1998 , №22

68. Қазақстан Республикасының заңы «Қазақстан Республикасы мен Пэкстан Ислам Республикасының арасындағы Азаматтық, отбасылық және қылмыстық істер бойынша құқықтық көмек және құқықтық қатынастар туралы шартты бекіту жөнінде» 9.11.1998 ж. // КР Парламент Жаршысы, 1998 , №22

69. Қазақстан Республикасының заңы «Қазақстан Республикасы мен Түркменстан арасындағы Азаматтық, отбасылық және қылмыстық істер бойынша құқықтық көмек және құқықтық қатынастар туралы шартты бекіту жөнінде» 10.12.1998 ж. // КР Парламент Жаршысы, 1998 , №23

2. Негізгі әдебиеттер:

1. Баймолдина З.Х. Гражданское процессуальное право РК. В 2-х томах. - Алматы: КазГЮА, 2001.
2. Абдуллина З.К. Проблемы доказывания в гражданском судопроизводстве. (Учебное пособие) - Алматы,2004.
3. Кусайынов Ш. Из кесу/ Кусайынов Ш. - Алматы: Казакстан, 1989. - 160 б.
4. Адам құқықтары туралы Халықаралық билль: Адамдар. Адам құқықтарын пайдалана отырып қана толықканды өмір сүре алады. - Алматы: Б.к., 1998. - 52 б.
5. Егембердиев Е.О. Қазақстан Республикасының азаматтық іс жүргізу құқығы: Жалпы бөлім. Ерекше бөлім. Оқу құралы/ Егембердиев, Е.О. - Караганды: Болашақ-Баспа, 2003.- 102 6.

6. Азаматтық істерді қозғау: Талап арыздардың және сотқа басқа да шағымданулардың үлгілері = Возбуждение гражданских дел: Образцы исковых заявлений и других обращений в суд. - Алматы: Жеті жарғы, 2003. - 1846
7. Актуальные проблемы современного гражданского права: Материалы Междунар научно-теоретической конф. аспирантов и соискателей, посвященной 10-летию Независимости РК. Алматы, 20-21 февр. 2001 г./ ред. Г.А. Алиханова, ред. М.К. Сулейменов. - Алматы: КазГЮА, 2001
8. Ашитов З.О. Қазақстан Республикасының құқық негіздері: Оқу құралы/ З.О. Ашитов, Б.З. Ашитов. - Алматы: Жеті жарғы, 2003. - 295 б.
9. Абдуллина З.К. Қазақстан Республикасының азаматтық іс жүргізу құқығы: Оқу бағдарламасы және тестілік тапсырмалардың жинағы/ З.К. Абдуллина. - Алматы: Дәнекер, 2001.- 184 6.
10. Баққұлов С.Д. Құқық негіздері [Электронный ресурс]: Оқулык/ С.Д. Баққұлов. -Электрон, текстовые дан. - Алматы: Б.к., Ж.ж. - 1 эл. опт. диск (CD-ROM).
11. Нәрікбаев М.С. Азаматтық құқықтарды сottар арқылы қорғау = Защита гражданских прав в суде/ Нәрікбаев М.С, Пономаренко Ю.А., Эбдірайымов Б.Ж. - Алматы: Борки, 1998.
12. Азаматтық істерді қозғау. Талап арыздардың және сотқа басқа да шағымданулардың үлгілері - Возбуждение гражданских дел:Образцы исковых заявлений и других обращений в суд. - Алматы: Жеті жарғы, 2003. - 1846.
13. Меренкова Л.К. Системно-функциональные связи гражданско-процессуального права с материальными

отраслями /Проблема совершенствования гражданско-правового регулирования. Томск, 1987 г.

14. Семенов В.М. Демократические основы гражданского судопроизводства в законодательстве и судебной практике. - Свердловск. УрГУ., 1980.

15. Чечина Н.А. Гражданское судопроизводство и отрасли материального права/Проблемы применения и совершенствования ГПК. -Калининград, 1984 г.

16. Шерстюк В.М. Виды норм и система гражданского процессуального права. /Правоведение, 1986 г.

17. Темушкин О.Г. Гласность и престиж правосудия. -М., 1987

18. Чиганова С.Д. Гражданско-правовой спор, разрешаемый в процессуальной форме. / Проблемы совершенствования гражданско-правового регулирования. -Томск., 1987.

19. Зайцев И.М. Валахтская Н.А. Гражданская процессуальная форма: понятие, содержание и значение./Государство и право, 1995, № 2.

20. Щеглов В.Н. Вопросы совершенствования состязания начала гражданского судопроизводства. Проблемы совершенствования гражданско-правового регулирования. -Томск, 1987

21. Розниченко И.М. Психологические аспекты принципа состязательности в гражданском процессе./актуальные проблемы теории юридических доказательств. -Иркутск, 1984 г.

22. Семенов В.М. Конституционные принципы гражданского судопроизводства. - .М., Юридическая литература. 1982 г.

23. Стойко Н.Г. Пределы доказывания. - Томск, 1985 г.

24. Треушников М. Оценка отдельных видов доказательств по гражданским делам. Комментарий ГПК РСФСР, 1985 г.
25. Треушников М. Относимость и допустимость доказательств в гражданском процессе. М.:МГУ, 1982 г.
- Ларин А.М. Состязательное правосудие. /Под ред.С.А.Пашина., Л.М.Корнозовып. 1 ИгиП, 1997, № 10.
27. Трубников П.Я.Судебное разбирательство гражданских дел. -М., Госюриздан, 1982 г.
28. Макарова Э.В.Судебная культура. - М, 1988.
29. Башкатов Н.И. Процессуальные особенности рассмотрения дел об установлении фактов, имеющих юридическое значение. - М., 1980.
30. Чечот Д.М. Неисковые производства. - М.,1984.
31. Грищенов А.С. Кассационное производство в сов.гражданском процессе. - Томск, 1980.
32. Кац СЮ. Судебный надзор в гражданском судопроизводстве. - М., 1980.
33. Зайцев И.М. Устранение судебных ошибок в гражданском процессе. Саратов, 198г.
34. Неясов Ю. Жалобы в порядке надзора. /СЮ, 1987, № 22.
35. Как перестраивать надзор в гражданском судопроизводстве./Соц.законность, 1988, № 5.
36. Заводская Л.Н. Реализация судебных решений: теоретические аспекты. М., 1982.
37. Заворотько Г.П.Процессуальные гарантии исполнения судебного решения. М.1982.
38. Комментарий к Инструкции о порядке исполнения судебных решений. -М., 1981.
39. Никулин Е. Исполнение судебных постановлений об имущественных взысканиях./Соц.законность, 1981, № 11.

40. Ширшиков А.М. Исполнение судебных решений. М., 1986 г.
41. Ильинская И.М.- Гражданско-процессуальный порядок розыска должников (ответчиков) -М., 1980г.
42. Шакарян М.С. Гражданское процессуальное право РФ. М., 1996.
43. Гражданский процесс/Под ред. Осипова М., 1995.
44. Тараненко В.Ф. Принципы диспозитивности и состязательности в современном гражданском процессе. М., 1990.
45. Семенов В.М. Конституционные принципы судопроизводства. М., 1982.
46. Шакарян М.С. Субъекты советского гражданского процессуального права. М.1970.
47. Ошбалин Ю.А. Средства и способы обеспечения индивидуальной свободы личности в гражданском материальном и процессуальном праве. Тверь, 1991.
48. Аргунов В.Н. Участие прокурора в гражданском процессе. М.:МГУ, 1991.
49. Щеглов В.Н. Субъекты судебного гражданского процесса. Томск. ТТУ. 1979.
50. Треушников М.К. Доказательства и доказывание в советском гражданском процессе. М.: МГУ, 1982.
51. Добровольский А.А., Иванова С.А. Основные проблемы исковой формы защиты права. М.: МГУ, 1979.
52. Трубников П.Я. Защита гражданских прав в суде: Практическое пособие. М., 1990.
53. Осокина Г.Л. Право на защиту в исковом производстве /Под ред. Щеглова В.Н. Томск, 1990.
54. Гурвич МЛ. Судебное решение. Теоретические проблемы. М., 1976.

55. Боннер А.Т. Законность и справедливость в правоприменительной деятельности. М., 1992.
56. Чечина Н.А., Чечот Д.М. Гражданская процессуальная форма и производства. М.: Юрид. литература, 1976.
57. Чечот Д.М. Неисковые производства. М., 1973.
58. Шишкин В.Н. Конституционное право на обжалование в суд действий должностных лиц. Киев, 1990.
59. Исполнительное производство. М., 1990.
60. Алексеева Л.В., Жуйков В.М., Лукашук И. И. Международные нормы о правах человека и применение их судами. М., 1996.
61. Аргунов В.Н. Участие третьих лиц в гражданском процессе. М., 1991.
62. Шакарян М.С. Участие третьих лиц в советском гражданском процессе. М., 1990.
63. Осокина Г.Л. Проблемы иска и право на иск. Томск, 1989.
64. Щеглов В.Н. Иск о судебной защите гражданского права. Томск, 1987.
65. Особенности рассмотрения отдельных категорий гражданских дел: Учебное пособие. Под ред. М.К.Треушникова. М., 1995.
66. Жуйков В.М. О новеллах в гражданском процессуальном праве. М., 1996.
67. Жуйков В.М. Права человека и власть закона. М., 1995.
68. Репин В.С. Настольная книга нотариуса. М., 1994.
69. Чечот Д.М. Проблема защиты субъективных прав и интересов в порядке неисковых производств

- советского гражданского процесса. Автореф. Докт.дисс. Л., 1969.
70. Добровольский А.А. Исковая форма защиты прав. М., 1965
71. Букина В.С. Принципы советского гражданско-процессуального права. Автореф.дис. Л.,1975
72. Боннер А.Т. Принцип диспозитивности советского гражданско-процессуального права. М., 1987
73. Хутыз М.О. Общие положения гражданского процесса. М., 1979
74. Елисейкин П.Ф. Изменение предмета и основания иска // Сов.юстиция. 1969г., №5
75. Гукасян Р.Е. Гражданский процесс. Учебник./Под.ред. К.С.Юдельсона. М., Юриздат,1972.
76. Козлов А.Ф. Место суда среди других субъектов советского гражданско-процессуального права //ученые труды.СОИ.1966. вып.6.
77. Жеруолис И.А. Сущность советского гражданского права. Вильнюс, 1969.
78. Осипов Ю.К. Элементы и стадии применения норм советского гражданско-процессуального права // Проблемы применения норм гражданского процессуального права / Под.ред. В.М.Семенова . Свердловск, 1976
79. Гурвич М.А. Судебное решение. М., 1976
80. Мельников А.А. Курс гражданского процессуального права. Т.1 М., 1981
81. Гражданское право / отв.ред. А.П.Сергеев, Ю.К.Толстой. СПб, 1996
82. Мельников А.А. Правовое положение личности в советском гражданском процессе. М., 1969.
83. Аргунов В.Н. Участие прокурора в гражданском процессе. М., 1991

84. Осокина Г.Л. Подведомственность и подсудность дел гражданского судопроизводства. Уч.пос. Томе, 1993
85. Осокина Г.Л. Проблемы иска и права на иск. Томск, 1989
86. Осипов Ю.К. Основные признаки судебных доказательств. Труды Свердловского юрид.ин-та. Вып.8 , 1968
87. Треушников М.К. Судебные доказательства М.,1997
88. Сахнова Т.В. Экспертиза в суде по гражданским делам. М., 1997
89. Гражданский процесс / Под ред. Ю.К.Осипова М., 1995
90. Лунц Л.А.,Марышева Н.И. Курс международного частного права. Международный гражданский процесс. М.; 1976
91. Рубанов А.А. Наследование в международном частном праве. М., 1972
92. Богуславский М.М. Международное частное право. М., 1989
93. Арбитражный процесс:Россия,Украина,Беларусь: Сб.нормат.актов/ сост.Смирнов А.Н. - М.: Номос, 1993. - 256с.
94. Арбитражный процессуальный кодекс Российской Федерации: Федеральный конституционный закон об арбитражных судах в Российской Федерации. - М.: СПАРК, 1995. - 111с.
95. Комментарий к Арбитражному процессуальному кодексу Российской Федерации. -М.: Юрид.фирма "Контракт", 1995. - 489 с.

96. Виноградова Р.И. Нотариат: В вопросах и ответах/ Виноградова Р.И., Лесницкая Л.Ф., Пантелеева И.В. - М.: Юрид.лит., 1994. - 157 с.
97. Калитвин В.В. Адвокат в гражданском судопроизводстве/ Калитвин В.В. - Воронеж: Б.и., 1989. - 144 с.
98. Копьева А.Н. Доказывание по уголовным делам в вышестоящем суде/ Копьева А.Н.
- Иркутск: Изд-во Иркут.ун-та, 1990. - 191 с.
99. Комментарий арбитражной практики / Под ред. Е.В. Анисимов. - М.: Юрид.лит., 1986 -Вып. 19. - 143 с.
100. Вопросы теории и практики судебного разбирательства гражданских дел: Сб.науч.тр./ ред.Викут М.А. - Саратов: Изд-во Сарат.политехн.ин-та, 1988. - 155 с.
101. Орлов Ю.Г. Слушается гражданское дело/ Орлов Ю.Г. - М.: Юрид.лит., 1986. -127 с.
102. Шерстюк В.М. Система советского гражданского процессуального права: Вопросы теории/ Шерстюк В.М. - М.: Изд-во МГУ, 1989. - 133 с.
103. Проверка судебных решений в социалистическом гражданском процессе/ ред.Савицкий В.М. - М.: Наука, 1989. - 301 с.
104. Основные принципы гражданского процесса/ ред.Треушников М.К. - М.: Изд-во МГУ, 1991.- 142 с.
105. Комментарий судебной практики за 1985 год/ ред.Болдырев Е.В. - М.: Юрид.лит., 1986.- 158 с.
106. Комментарий судебной практики за 1986 год/ ред.Пергамент А.И. - М.: Юрид.лит., 1988.- 173 с.
107. Джиффорд Д.Д. Правовая система Австралии/ Джиффорд Д.Д., Джиффорд К.Х. - М.: Юрид.лит., 1988.- 341 с.

108. Пучинский В.К. Гражданский процесс США/ Пучинский В.К. - М.: Изд-во Ун-та дружбы народов, 1985. - 208 с.
109. Соединенные Штаты Америки: Конституция и законодательство/ Пер.с англ./ ред. Жидков О.А. - М.: Прогресс: Универс, 1993. - 766 с.
110. ПО. Ченцов Н.В. Проблемы защиты государственных интересов в гражданском судопроизводстве/ Ченцов Н.В. - Томск: Изд-во Томск.ун-та, 1989. - 185 с.
111. Резниченко И.М. Психологические аспекты искового производства/ Резниченко И.М. - Владивосток: Изд-во Дальневосточного ун-та, 1989. - 167 с.
112. Арбитражный процесс: Учебник для студ. юрид. вузов и фак. с прил. учеб. прогр. и сб. нормат. источников/ ред. Треушников М. - М.: БЕК, 1994. - 403 с.
113. Советский гражданский процесс: Учебник для студ. вузов, обуч. по спец. "Правоведение"/ ред. Комиссаров К.И. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Юрид.лит., 1988. - 480 с.
114. Гражданский процесс: Учебник/ ред. Мусин В.А. - М.: Проспект, 1997. - 481 с.
115. Гражданский процесс в социалистических странах-членах СЭВ/ авт. А. Добровольский, авт. Л. Неваи, авт. Т. Реваи, авт. Ж. Сталев. - М.: Юрид.лит., 1977 -Ч.1: Вводный раздел. Народная Республика Болгария. Венгерская Народная Республика. - 335 с.
116. Гражданский процессуальный кодекс Монгольской Народной Республики. - Улан-Батор: Юрид.ком. Совета Министров МНР, 1968. - 136 с.

117. Абрамов С. Н. О новых материалах при рассмотрении гражданских дел в кассационном порядке // Правоведение, 1967. № 3.
118. Акимбекова С. А. О сроках апелляционного обжалования, о протестовании постановлений судов по действующему законодательству Республики Казахстан // Материалы юбилейной научно-теоретической конференции, посвященной 5-летию Казахской государственной юридической академии. Алматы, 17 марта 1999 г. — Алматы: ИПЦ КазГЮА, 2000.
119. Акты прокурорского надзора / Под ред. Ю. И. Скуратова. - М.: Юристъ, 1997.
120. Алексеев В. Б. Оценка доказательств в стадии надзорного производства. -М.: Юрид. лит., 1971.
121. Андрианов И. И. Понятие и сущность надзорного производства
по судебным гражданским делам: Автореф. дис....
канд. юрид. наук. - М., 1983.
122. Аргунов В. Н. Участие прокурора в гражданском процессе. — М., 1981.
123. Баймольдина З. Х. Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан: Проблемы применения и совершенствования // Право и государство. 1999. № 4.
124. Баймольдина З. Х. Понятие судебного разбирательства гражданских дел // Гражданское законодательство Республики Казахстан. Выпуск 10. - Алматы: ТОО Баспа, 2001.
125. Баймольдина З. Х. Доказывание и доказательства в гражданском судопроизводстве: Научно-практическое пособие. - Алматы: Жеті Жарғы, 2001.
126. Банченко-Любимова К.С. Участие прокурора в суде первой и второй инстанции по гражданским делам. - М.: Госюриздат, 1963.

127. Барак Аарон. Судейское усмотрение. Перевод с английского. -М: НОРМА, 1999.
128. Борисова Е. А. Апелляция в гражданском и арбитражном процессе. - М.: Городец, 1997.
129. Гражданское процессуальное законодательство: Комментарий / Под ред. М. К. Юкова - М: Юрид. лит., 1991.
130. Грицанов А. С. Кассационное производство в советском гражданском процессе. -Томск, 1980.
131. Зайцев И. М. Устранение судебных ошибок в гражданском процессе. — Саратов: Саратовск. гос. ун-т, 1985.
132. Зайцев И.М. Причины и условия совершения судебных ошибок и проблемы их предупреждения.- Свердловск, 1988.
133. Калмацкий В. С. Суд второй инстанции в советском гражданском процессе. — Уфа: Башкирский гос. ун-т, 1978.
134. Кац С. Ю. Судебный надзор в гражданском судопроизводстве. — М: Юрид. лит., 1980.
135. Комиссаров К. И. Полномочия суда второй инстанции в гражданском процессе. — М.: Госюриздан, 1961.
136. Комиссаров К. И. Задачи судебного надзора в сфере гражданского судопроизводства. - Свердловск, 1971.
*
137. Курс советского гражданского процессуального права. Т. 2. Судопроизводство по гражданским делам / Отв. ред. А. А. Мельников. — М.: Наука, 1981.
138. Лесницкая Л. Ф. Пересмотр решения суда в кассационном порядке. - М.: Юрид. лит., 1974.

139. Ломоносова Е. М. Пересмотр гражданских дел по вновь открывшимся обстоятельствам: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. —Харьков, 1970.
140. Научно-практический комментарий к ГПК Казахской ССР / Под ред. З. К. Абдуллиной, В. А. Зинченко, Р. С. Тазутдинова —Алма-Ата: Казахстан, 1976.
141. Научно-практический комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу РСФСР / Под ред. М. К. Треушникова - М.: Городец, 2000.
142. Постатейный комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу РСФСР. / А. П. Рыжаков, Д. А. Сергеев. - М: Статут, 1999.
143. Проверка судебных решений в социалистическом гражданском процессе / Отв. ред. В. М. Савицкий. - М.: Наука, 1989
144. Ткачев Н. И. Законность и обоснованность судебных постановлений по гражданским делам. - Саратов: Саратовск. гос. ун-т, 1987.
145. Треушников М.К. Хрестоматия по гражданскому процессу. - М.: Городец, 1996.
146. Трубников П.Я. Пересмотр решений в порядке судебного надзора - Москва: Юридическая литература, 1974.
147. Гражданское процессуальное право России /Под ред. М.С. Шакарян, Москва: Былина, 1996.
148. Гражданский процесс // Под ред. Ю.К.Осипова. - Москва: БЕК, 1995.
149. Гражданское процессуальное законодательство. Комментарий. Воложин А.П. и др. -Москва: Юридическая литература, 1991.
150. Гражданский процесс // Под ред.В.А.Мусина, Н.А. Чечиной, Д.М.Чечота. -Москва, 1995.

151. Кац СЮ. Судебный надзор в гражданском судопроизводстве. - М., 1980 .
152. Калмацкий В.С. Суд второй инстанции в советском гражданском процессе. - Уфа, 1978
153. Комментарий к ГПК РСФСР. // Под ред. М.К.Треушникова. - М., 1996.
154. Лесницкая Л.Ф. Пересмотр решения суда в апелляционном порядке. - М., 1974.
155. Масленникова Н.Н. Гражданский процесс как форма социального управления -Свердловск, Изд-во Урал, ун-т, 1989 .
156. Советский гражданский процесс // Под ред. А.А.Добровольского. - Москва, 1979.
157. Советский гражданский процесс. // Под ред. К.И.Комиссарова, В.И.Семенова, 2-е изд-е. - Москва, 1988
158. Трубников П.Я. Пересмотр решений в порядке надзора. - М., 1974
159. Фоминов И.И. О совершенствовании гражданского судопроизводства. - М., 1987.
160. Хрестоматия по гражданскому процессу.// Под ред. М.К. Треушникова. М., 1996.
161. Авдюков М.Г. Принцип законности в гражданском судопроизводстве. - М.,1970.
162. Баймольдина З.Х. К вопросу о сущности принципа диспозитивности гражданского процессуального права. - Алматы,1999
163. Семенов В.М. Демократические основы гражданского судопроизводства в законодательстве и судебной практике. - Свердловск, 1980
164. Чечина Н.А. Гражданские процессуальные правоотношения. - Л., 1962.

165. Шакарян М.С. Субъекты гражданского процессуального права. - М., 1970.
166. Щеглов В.Н. Субъекты судебного гражданского процесса. - Томск, 1979
167. Васильева Г.Д. Защита ответчиков против иска в гражданском судопроизводстве. - Томск, 1980.
168. Монахов А.В. Актуальные вопросы соучастия в гражданском процессе: Автореф. Дис. К.ю.н.-М., 1987
169. Викут М.А. Стороны - основные лица искового производства. - Саратов, 1967.
170. Ильинская И.М. Участие-третьих лиц в советском гражданском процессе. - М., 1962.
171. Банченко-Любимова К.С. Участие прокурора в суде первой и второй инстанции по гражданским делам. - М.: Госюриздан, 1963.
172. Постатейный комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу РСФСР. / А. П. Рыжаков, Д. А. Сергеев. - М: Статут, 1999.
173. Андрианов И. И. Понятие и сущность надзорного производства по судебным гражданским делам: Автореф. дис.... канд. юрид. наук. - М., 1983
174. Барщевский М.Ю. Организация и деятельность адвокатуры в России: Науч-практич. Пособие.-М., 1997
175. Барщевский М.Ю. Бизнес-адвокатура в США и Германии. - М., 1995.
176. Сотов П.В., Каменецкий Р.А. Адвокатура и нотариат. - М., 1999
177. Чертков В.Л. Дела гражданские. (Записки адвоката) - М., 1992
178. Шерстюк В.Н. Судебное представительство по гражданским делам - М., 1984

179. Бужунскас Г.П. Процессуальные сроки в советском гражданском судопроизводстве: Автореф. Дис. К.ю.н. - М., 1987.
180. Абдуллаев Н.А., Раҳмонов СР. К вопросу о подсудности дел об установлении юридических фактов. - Душанбе, 1980.
181. Осипов Ю. К. Подведомственность и подсудность гражданских дел. - М., 1962
182. Тараненко В.Ф. Институт родовой подсудности в теории и в ГПК союзных республик. - Калинин, 1984.
183. Арсентьев О.В. Гражданское процессуальное право (курс лекций).-Челябинск,2
184. Козлов А.С. Актуальные проблемы теории доказательств в науке гражданского процесса. Учебное пособие. - Иркутск, 1980.
185. Курылев СВ. Основы теории доказывания в советском правосудии. - Минск: БГУ, 1969.
186. Курылев СВ. Доказывание и его место в процессе судебного познания. Труды Иркутского университета. Серия юридическая, 1955. т. 13.
187. Курылев СВ. Сущность судебных доказательств. - Минск, 1969.
188. Марткович Н.Б. Определение объема судебного исследования в советском гражданском процессе. Труды Иркутского унив. Серия юридическая, 1999.Т 13.
189. Молчанов В.В. Собирание доказательств в гражданском процессе. -М., 1991г.
190. Осипов Ю.К. Основные признаки судебных доказательств. Труды Свердловского юридического университета, 1968. Вып 8.
191. Решетникова И.В. Доказательственное право в гражданском судопроизводстве. -Екатеринбург, 1997 .

192. Баймодина З.Х. Производство по делам о пересмотре судебных актов в гражданском судопроизводстве. - Алматы, 2002. .
193. Пушкарь Е.Г. Исковое производство в гражданском процессе. - Львов, 1978.
194. Осокина Г.Л. Право на защиту в исковом производстве . - Томск, 1990.
195. Тихиня В.Г., Тихонович В.В. Рассмотрение в суде гражданских дел. - Минск, БГУ, 1982.
196. Трубников П.Я. Судебное разбирательство гражданских дел. - М., Гос.юр.издат, 1982
197. Щеглов В.Н. Вопросы совершенствования состязания начала гражданского судопроизводства. Проблемы совершенствования гражданско-правового регулирования. - Томск, 1987
198. Розниченко И.М. Психологические аспекты принципа состязательности в гражданском процессе/актуальные проблемы теории юридических доказательств/. -Иркутск, 1984 г.
199. Трубников П.Я. Судебное разбирательство гражданских дел. - М., Госюриздан, 1982 г.
200. .Макарова Э.В.Судебная культура. - М.,1988.
201. Вопросы теории и практики судебного разбирательства гражданских дел: Сб.науч.тр./ред.Викут М.А. - Саратов: Изд-во Сарат.политехн.ин-та, 1988. - 155 с.
202. Орлов Ю.Г. Слушается гражданское дело / Орлов Ю.Г. - М.: Юрид.лит., 1986. - 127 с.
203. Старилов Ю.Н. Административная юстиция. Проблемы теории. - Воронеж, 1998
204. ЧечотД.М. Административная юстиция.-Л., 1973

205. Авдюков М. Н. Исполнение судебных решений. М., Госюриадат, 1960.
206. Батуров Г.П. Исполнение судебных решений. - Москва .- 1979.
207. Валеева Р.Х. Органы исполнения судебных решений по советскому гражданскому процессуальному праву. - Л.: изд. ЛГУ, 1961.
208. Исполнительное производство. Учебное пособие./ Под ред. Я.Ф.Фархтдинова. -Спб.: Питер,2002.
209. Комментарий к Федеральному закону Российской Федерации «Об исполнительном производстве» // Под ред. М.К.Юкова, В.М.Шерстюка. - М.,1998.
210. Лесницкая Л.Ф. Исполнение производство. - Москва: Юридическая литература, 1995.
211. Прохоров И.А. Исполнение судебных решений. - Москва, 1987
212. Ширшиков А.М. Исполнение судебных решений. - М.,1966.
213. Юков М.К. Защита прав взыскателя, должника и других лиц при исполнении решений. - Москва,1986.

3. Қосымша әдебиеттер:

1. Акимбекова С. А. Вопросы правового регулирования института апелляции в гражданском судопроизводстве Республики Казахстан // Право и государство, 1998. №2.
2. Бусурманов Ж. Судебная система и защита прав человека.//Вестник Министерства юстиции, 1996, № 7.

3. Колосова Н.М. Конституционное право граждан на судебную защиту их прав и свобод в СНГ//Государство и право, 1996, № 12.
4. Айсин Н.Г. Конституционный закон о судах и статусе судей в РК. Важнейший шаг в проведении судебно-правовой реформыУ/Вестник Верховного Суда. 1996, № 2.
5. Айсин Г. Рассмотрение судами гражданских дел и проводимые в республике реформы. // ВВС, 1994, № 3.
6. Колеева Г., Бургандинов И. Судебная власть: реформы продолжаются // КП, 14.05.1998 г.
7. «Истина рождается в споре - когда этот спор решается в суде, но в каком» интервью с руководителем рабочей группы по доработке проекта ГПК, Советником президента//КП, 21.05.1998 г.
8. Темирбулатов С. Судебная власть на конституционной проверке.// КП, 07.04.1998 г.
9. Нерікбаев М. Сот билігі - элеуметтік кепілі // Тураби ,1998,№ 2.
10. Макұлбеков Б. Жаңа АДЖК-не көзкарас //Тураби, 1998, № 2.
11. Алибеков М. Проблемы финансирования местных судов.// Тураби, 1998, № 2.
12. Дмитриев Ю.Черемных Г. Судебная власть в механизме разделения властей // Учебное пособие для вузов//Государство и право, 1997, № 9.
13. Лупинская Г.А.Савицкий В.М. Организация судебной власти в РФ. Учебное пособие для вузов //Государство и право, 1997, № 9.
14. Ржевский В.Чепурнова Н. Судебная власть в конституционной системе властей //Российская юстиция, 1997, № 7.

15. Рустамов Х. Заочное правосудие: реальность и перспективы// Р.Ю.1997, № 8.
16. Авдюков М.Г. Принцип законности в гражданском судопроизводстве. - М, МГУ, 1970 г.
17. Чего ждут судьи от судебной реформы// КЮ, 1988, № 16.
18. Исаев И.А. Понятие законности и целесообразности в сов.правовой теории 20-х годов. //Советское государство и право, 1985, № 10.
19. Беляк В. Что порождает пассивность народного заседания // СЮ, 1988, № 23.
20. Аширбекова М. Реализация принципа национального языка уголовного судопроизводства. СЮ.,1988, №11.
21. Маншевский М. Состязательная форма советского гражданского процесса. Комментарий к ГПК РСФСР//СЮ, 1984, № 221.
22. Шубин В. Демократические принципы сов. правосудия. //Хозяйство и право, 1985, № 6.
23. Хайруллина К.О. Гарантии независимости и неприкосновенности судей // Вестник Министерства юстиции, 1996, № 11.
24. Меирханова Г. Язык возрождается, но...// Фемида, 1998, № 4.
25. Махметов Т. Шешенді сөз, шебер тіл-сот үлгісі //Тураби, 1998. № 1.
26. Ковтун Н.И. Состязательность и поиск истины. //РЮ, 1997, № 7.
27. Вершинин А.Г. Предпосылки исследования объективной природы гражданско-процессуальных правоотношений // Вестник МГУ. Серия 6. .История КПСС, научный коммунизм, философия.право, 1986, выпуск 3.

28. Гурвич М.А. **и** Основные черты гражд
29. Потапова Г., Гусева М. Участие органов опеки и попечительства в судебных делах, связанных с воспитанием детей.// СЮ, 1987, № 23.
30. Евшин А.Г. Участие прокурора в гражданском процессе-важнейшая задача защиты конституционных прав граждан // Правоведение, 1989, № 5.
31. Как перестраивать надзор в гражданском судопроизводстве.// Соц.законность, 1988, №5.
32. Нициевский Л.Карамов С. Прокурор в гражданском процессе // СЮ, 1989, № 10.
33. Петрухин И.Л.Функции прокурора в суде.// Советское государство и право, 1990, № 6.
34. Ивахин В.Н.Процессуальное положение судебных представителей.// Правоведение, 1985, № 5.
35. Кострова Н.М. Законные представители как участники гражданского судопроизводства. /Советское государство и права, 1987, № 5.
36. Баймуханова К. Права адвоката значительно расширены.//ЮГ от 17,-06.1998 .
37. Неясова Н. Новый закон «Об адвокатской деятельности» впервые гарантировал адвокатам обеспечение их прав.// Панорама, 13.02.1998.
38. Вужинская Г.Н. Процессуальные сроки в сов.гражданском судопроизводстве. Автореферат. 1987.
39. Конев А. Это способствует укреплению законности.//СЮ, 1987, № 12.
40. Лутченко Ю. О судебных расходах. //СЮ, 1989, № 12.
41. Шестеринов В, Об оперативности судопроизводства. //СЮ.,1987, № 12.

42. Семшин В., Громов Н., Черкасов А. Срок обращения в суд должен быть одинаковым. //Соц.законность, 1989, № 12.
43. Серикбаев Е. Проблемы госпошлины. // Тураби, 1998, № 2.
44. Жалмухамбетов К. О необходимости соблюдения и защиты прав закона и защиты прав граждан. // Тураби, 1998, № 1.
45. Васильева М.И. Судебная защита экономических прав// Государство и право, 1997, № 2.
46. Насонов Н. Заключение эксперта.//РЮ, 1997, № 7.
47. Анисимова Л. Способы защиты ответчика против иска// СЮ, 1987, № 20.
48. Башкатов Н. Гражданский иск в уголовном процессе.//Сов.государство и право, 1986, № 14.
49. Логинов П.В.Понятие иска и исковая форма защиты права. //Сов.государство и право, 1985, №2.
50. Полудняков В.И., Чечина Н.А.Содержание и особенности исков по ст.46. М.,1987.
51. Осокина Г. Понятие, виды, значение тождества иска(исков) //РЮ, 1995, № 3.
52. Захаров В., Луденько В. Выездные судебные разбирательства по гражданским делам. СЮ, 1985, № 15.
53. Башкатова Е., Милинин С.Право на реплику в прениях.// СЮ, 1988. № 14.
54. Готлиев Р.Ораторское искусство в суде // Соц.законность, 1991, № 11.
55. Рубежов Р.С. Протокол судебного заседания и реализация процессуальных гарантий //Сов.государство и право, 1986, № 2.

56. Василяцкас Ю. Институт приостановления производства по делу и его место в системе гражданского-процессуального законодательства./ученые зап.ВУЗов СССР.Право .1995, №20 .
57. Губаева Е. Протокол судебного заседания. //СЮ, 1991, № 9.
58. Айсин Т. О деятельности судов по рассмотрению гражданских дел// Вестник .Мин.юстиции, 1996, № 9.
59. Рысин Д.Протокол судебного заседания./РЮ, 1997, № 7 .
60. Колоколов Н.Нужны ли протокольные формы судопроизводства./РЮ, 1997, № 11.
61. Бутнев В.В., Крашенинников Е.А. Проблемы совершенствования гражданского процессуального законодательства. // Правоведение, 1990, № 4.
62. Полудняков В.И. О качестве судебных документов./ / СЮ, 1989, № 4.
63. Ривлин А. А. Законность,
обоснованность в
уголовном судопроизводстве./Правоведение, 1989,
№ 5 .
64. Фоминов И.И.О совершенствовании
гражданского судопроизводства./СЮ, 1990, № 8.
65. Громов Н.Нужна надежная система проверки
судебных решений. // РЮ, 1995, № 2.
66. Зайцев И.Судебное решение как
процессуальный документ // РЮ, 1995, № 4.
67. Филимонов Г. О качестве подготовки судом
процессуальных документов./ РЮ, 1996, № 9.
68. Решетьян В. Судебный приказ в гражданском
судопроизводстве //РЮ, 1995, № 12.

69. Авилина В.И. Судебное обоснование неправомерных действий, ущемляющих права граждан.//СЮ, 1988, № 6.
70. Дурнев В.Нужен административный суд.//СЮ, 1988, № 6.
71. Боннер А. О жалобах на неправомерные действия должностных лиц.// СЮ, 1988, № 7.
72. Лазарев Б.Закон об обжаловании в суд действий должностных лиц.// Соц.законность.№ 3, 1988.
73. Ремнев В.И. Соотношение судебного и административного порядка рассмотрения жалоб граждан //Правоведение, 1984, № 5.
74. Сыродаев Н. Обжалование в суд действий должностных лиц, ущемляющих права граждан.// СЮ, 1988, № 2.
75. Юрков Б.Н. Право ,на обжалование в суд действий административных органов./Правоведение, 1986, № 2.
76. Осокина Г. Рассмотрение жалоб в связи с наложением административных взысканий. //РЮ, 1995, № 2.
77. Боннер А.Т. Охрана интересов душевнобольных и слабоумных граждан. // Сов.государственное право, 1986, № 11.
78. Грачева В. Восстановление записей актов гражданского состояния, утраченных в органах ЗАГСа//СЮ. 1986, № 1.
79. Матиевский М.Д. Применение юридической категории «правовой спор» в особом производстве гражданского процесса /Проблемы применения и совершенствования ГПК РСФСР.Калинин, 1984 г.
80. Рудянов А., Иванин В. Рассмотрение судами дел о признании граждан недееспособными. //СЮ, 1984, № 20.

81. Обобщение судебной практики по делам особого производства.//В.В.С.РК., 1994, № 4
82. Алексеев С, Назаров Ю. Дополнительные материалы о вышестоящем суде //СЮ. 1987, № 12. 4
83. Полудняков В. Кассационная инстанция: пути улучшения работы //СЮ, 1988, № 1.
84. Обзор кассационной и надзорной практики судебной коллегии по гражданским делам Верховного Суда РК: вопросы соблюдения судами норм процессуального права/ВВС, 1994, №1
85. Қаржаубаев Е.К. Сот билігін демократияландыру/ Қаржаубаев Е.К. //Зан. - 2000. -N12.
86. Естібаев А. Азamatтық іс жүргізудегі сот бұйрығы институтының тарихи аспектілері //Зан. - 2001.- N6. - 53-57 6.
87. Сыздықова Ж. Сырттай іс жүргізу және сырттай шешім шығару/ Сыздықова Ж. //Тураби. - 2001. - N3. - 40-44 б.
88. Қасенова А. Талап қою құқығының алғышарттары және осы құқықты іске асырудың шарттары туралы ілімнің дамуы жөнінде // Право и государство. - 2001. - N4. - 50-52 б.
89. Тоқболатов И. Адам құқығы мен бостандығын жүзеге асырудағы сот қадағалауы //Зад. - 2002. - N7.
90. Мұратов Е. Сот шешімі неліктен орындалмайды //Зан және заман. - 2002. - N4. - 13-21 б.
91. Қамбарова Н.Ш. Банкроттық туралы іс карау //ҚазҰУ хабаршысы:Зан сер. - 2002. -N3.-122 6
92. Сот шешімі және орындау тәртібі = Решение суда и порядок его исполнения //Зад

консультациялары=Юридические консультации. - 2004. - N2. - 84-90 бет.-С. 195-201

93. Азаматтық іс жүргізу құқығы: Ерекше іс жүргізу //Заң консультациялары=Юридические консультации. - 2004. - N9. - 86-92 б.-С. 199-205

94. Атқарушылық іс жүргізу //Зад консультациялары=Юридические консультации. -2005, 2006. - №09; №10; №12; №1

95. Құрманбаев Б. Азаматтық істер бойынша прокурордың кассациялық наразылығы //Заң және заман=Закон и время. - 1999. - N6. - 119-120 б.

96. Гурвич М.А. Основные черты гражд

97. Абдраимов Б., Мухаметшин Р. Некоторые теоретические и практические вопросы гражданского судопроизводства. // Правовая реформа, №3 (7), 2000.

98. Баймольдина З. Х. Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан: Проблемы применения и совершенствования // Право и государство. 1999. № 4.

99. Баймольдина З.Х. О некоторых аспектах пределов законодательного регулирования. // Фемида, №5, 2003.

100. Темирова Е. Правило свободной оценки доказательств. // Фемида, №2, 2005.

101. Темирова Е. Субъекты оценки доказательств в гражданском судопроизводстве. // Тураби, №5, 2004.

102. Вопросы гражданского судопроизводства. // Правовая реформа, №3 (7), 2000.

103. Елисейкин П.Ф. Условия и порядок возбуждения гражданского дела / Советская юстиция, 1976, N 15.

104. Мальцев Е.А. О праве суда на возбуждение гражданского дела /Проблемы совершенствования

гражданского-процессуального права. РСФСР. - Свердловск, 1975 .

105. Галкин А., Громов Н. Вновь открывшиеся обстоятельства // Комментарий законодательства, N 12, 1997 .

106. Баймольдина З.Х. К вопросу об упрощении гражданского судопроизводства // Фемида, 2003, №5

107. Акбергенов Е.К. Исполнительный кодекс: pro и contra // Юридическая газета. -1996. -№ 46 (543) .-20 сентября

108. Дильмухамбетов Т.Е. Перед судебным решением все равны. // Юридическая газета. -2000.-№ 28 (347) .-5 июля.